

Sisekaitseakadeemia

Sisejulgeoleku instituut

Martin Mõtus

VÄGIVALLAKURITEGEVUSE DÜNAAMIKA EESTIS 2003-2010
JA SELLE MÕJU ELANIKE TURVATUNDELE

Magistritöö

Juhendaja:

Priit Männik, MA

Kaasjuhendaja:

Uno Silberg, PhD

Tallinn 2011

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: 05.2011
Töö pealkiri: „Vägivallakuritegevuse dünaamika Eestis 2003-2010 ja selle mõju elanike turvatundele“	
Töö autor: Martin Mõtus	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas Allkiri:
<p>Lühikokkuvõte: Käesolev töö koosneb 100 leheküljest, millest põhiosa moodustab 77 ja lisad 23 lehekülge. Magistritöö eesmärgiks oli uurida vägivallakuritegevuse dünaamika muutuste mõjusid Eesti elanike turvatundele aastatel 2003-2010. Uurimismeetodina kasutati teoreetilise analüüsi ja sünteesi meetodit. Töö aktuaalsuseks ning ühtlasi ka probleemiks on üldlevinud arvamus, mille kohaselt kardavad inimesed kuriteo ohvriks langeda rohkem kui kuritegevuse tase on kõrge ja vähem, kui kuritegevuse tase langeb. Vägivallakuritegevuse kasv ei mõjuta inimeste turvalisust ega üksi väljas liikumist, samuti ei kardeta rohkem langeda kuritegevuse ohvriks. Elanike turvatunde kasvu mõjutab raskete vägivallakuritegevuste arvu ja taseme langus ühtlasi väiksem kajastatus meedias. Samas kergete vägivallakuritegevuste kasv ei mõjuta elanike turvatunnet negatiivses suunas. Seega ei sõltu elanike hirmufaktor kuritegevuse statistilisest tasemest, vähemalt mitte ajalises vastes, vaid seda mõjutavad rohkem muud tegurid, nagu demograafilised iseärasused, lähipiirkonna seisund ning massimeedia käsitletud.</p>	
Võtmesõnad: vägivallakuritegevuse mõiste, vägivallakuritegevuse dünaamika muutused Eestis, turvatunne, kuritegevuse hirm, kuriteoohvriuuritud, kuriteoohvrid, massimeedia.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: definition of violent crime, changes in the dynamics of violent crime in Estonia, crime victim surveys, crime victims, sense of security, fear of crime, massmedia.	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja:	Allkiri:

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. VÄGIVALLAKURITEGEVUSE MÕISTE NING ARENGUD EESTIS JA MAAILMAS	8
1.1. Vägivallakuritegevuse defineerimine ning riiklik regulatsioon Eestis	8
1.2. Vägivallakuritegevuse muutused Eestis aastatel 2003-2010	15
1.3. Vägivallakuritegevuse tase Euroopas ja USA-s	29
2. EESTI ELANIKE TURVATUNDE JA HIRMU KUJUNEMINE KURITEGEVUSE EES NING SELLE SEOS VÄGIVALLAKURITEGEVUSEGA AASTATEL 2003-2010	38
2.1. Elanike turvatunde ja hirmu kujunemine	38
2.2. Eesti elanike turvatunde ja kuritegevuse hirm aastatel 2003-2010	45
2.3. Vägivallakuritegevuse seos ja mõju Eesti elanike turvatundele	55
KOKKUVÕTE	64
SUMMARY	67
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	68
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	77
LISAD	78
LISA 1. Registreeritud kuriteod Eestis aastatel 1919-2010	78
LISA 2. Tahtlike tapmiste arv ja tase Eestis aastatel 1919-2010	79
LISA 3. Registreeritud kuriteod Eestis aastatel 1991-2010	80
LISA 4. Vägivallakuritegude arv ja jaotumine kuriteoliigiti Eestis aastatel 2003-2010	81
LISA 5. I astme ning isikuvastaste süütegude osakaal registreeritud vägivallakuritegudest Eestis aastatel 2003-2010	82
LISA 6. Röövimise, kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise dünaamika muutused Eesti vägivallakuritegevuses aastatel 2003-2010	83
LISA 7. Registreeritud kuritegude arv Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010	84
LISA 8. Registreeritud kuriteod Balti riikides ja Soomes 100 000 elaniku kohta aastatel 2003-2010	85
LISA 9. Tapmiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta Euroopas ja USA-s aastatel 2003-2010	86
LISA 10. Raske kehavigastuse tahtlike tekitamiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010	87

LISA 11. Registreeritud vägistamised Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010	88
LISA 12. Vägistamiste tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010	89
LISA 13. Röövimiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta Euroopas ja USA-s aastatel 2003-2010	90
LISA 14. Politseid kuriteost teavitanute rahulolematuse protsent kuriteoliigiti.....	91
LISA 15. Eesti elanike positiivsed hinnangud politsei professionaalsuse tasemele ning suutlikkusele ohjeldada kuritegevust aastatel 1999-2008.....	92
LISA 16. Tallinna linna elanike kartus langeda kuritegevuse ohvriks avalikus kohas 2006. aastal	93
LISA 17. Tallinna linna elanike kartus sattuda avalikus kohas tülitamise või rünnaku ohvriks 2006. aastal	94
LISA 18. Eesti elanike hinnangud 2008. aastal oma kodukoha turvalisusele selle järgi, kas inimene tunneb end pimedal kodutänaval üksi pigem kindlalt või eba-kindlalt	95
LISA 19. Rahvusvahelise kuriteoohvriuringu andmetel elanike rahulolematuse põhjused politseiga kuriteoliigiti (2004/2005)	96
LISA 20. Hinnang politseile suutlikkusele ohjeldada kuritegevust vastanute kodupiirkonnas aastatel 2000 ja 2004/2005	97
LISA 21. Oletatav vägivallakuritegude arv lähtuvalt registreeritud süütegudest, kui politsei teavitamine oleks 100%	98
LISA 22. Vägivallakuritegude dünaamika ja ohvriks langemine kuriteoliigiti Eestis aastatel 2003 ja 2008.....	99
LISA 23. Registreeritud röövimiste, seksuaalsüütegude ja kallaletungide/ähvarduste osakaal kuritegudest Eestis ning ohvriks langemine neis kuriteoliikides aastatel 2003 ja 2008.....	100

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

KarS	- Karistusseadustik
UNODC	- United Nations Office on Drugs and Crime
VAAK	- Siseministeriumi valitsemisala arengukava
WHO	- World Health Organization

SISSEJUHATUS

Tihti kaasneb ühiskonda puudutavate äärmuslike muutustega märgatav kuritegevuse kasv, seda eriti just vägivallakuritegude arvu kiires tõusus. Vägivald on paraku iseloomulik siirdeperioodis olevatele, aga ka distsipliinita või anarhia käes vaevlevatele kogukondadele. Ka Eestil Vabariigil on tulnud ülemineku etapp ühest riigikorrast teise korduvalt läbi teha. Seoses sellega oleme olnud tunnistajaiks meid ümbritseva elukeskkonna totaalsetele muutustele, mille ühe osana on paljusid Eesti elanikke puudutanud lähemalt või kaugemalt vägivallakuritegude laiahaardelisus ning selle mõjud isiklikule ohutundele.

1990. aastate alguses plahvatuslikult tõusnud raskete isikuvastaste süütegude tase oli tabav iseloomustamiseks riigis järsult toimunud registreeritud kuritegude kasvu. Vägivallakuritegevuse mitmekordne tõus taasiseseisvumisaja algaastatel andis mõista kogu kuritegevuse kiirest laienemisest riigis, ning mõjudest, mis puudutasid Eesti inimesi palju tihedamini ja tõsisemalt kui varem. Koos ühiskonna põhistruktuuride edukama tööle rakendumisega hakkasid langustendentsi näitama ka vägivallasüüteod. Majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise ebavõrdsuse vähenemine, õiguskaitseorganite töö tulemuslikumaks muutumine ja inimeste parem kaasamine meid ümbritseva ühiskonna turvalisuse efektiivsemale tagamisele, on kindlasti aidanud kaasa raskete vägivallasüütegude vähenemisele. Samas on kuritegude läbi kaotatud elude korvamatut ja võrreldamatut kahju ühiskonnale võimatu ülehinnata.

Vägivallasüütegude rohkus ja tase ning inimeste madal turvatunne iseloomustavad hästi riigis toimuvate protsesside ebaküpsust. Hirm kuritegevuse ees, kui üks turvalisuse ja turvatunde põhilisematest komponentidest, on paratamatult olemas igas ühiskonnas ja selle liikmetes. See on reaalne ja iga indiviidi jaoks kergesti tajutav mure, mille muutumist mõjutavad kergesti nii ühiskonna stabiilsuse kõikumised, tegeliku või näilise kuritegevuse taseme tõusud ja langused, kui ka näiteks massimeedia. Viimane võibki teatud perioodidel olla ühiskonnas kuritegevuse kartuse suurenemise peamiseks põhjustajaks hoolimata sellest, kas registreeritud kuritegevuse tase või tegelik ohvriks langemine on muutunud või mitte.

Magistritööks valitud teema on aktuaalne seetõttu, et seni on Eestis uuritud eraldi kuritegevuse seisundit ja dünaamikat ja eraldi inimeste ohutunnet ja selle tekkimist

seostamata seda tegeliku kuritegevuse seisundiga riigis. Probleemiks on kujunemas üldlevinud arvamus, mille kohaselt kardavad inimesed kuriteo ohvriks langeda rohkem kui kuritegevuse tase on kõrge ja vähem, kui kuritegevuse tase langeb. Eestis puuduvad uuringud vägivallakuritegude taseme languste ja tõusude mõjude kohta Eesti elanike turvatundele. Töö uudsuseks on vägivallakuritegevuse dünaamika muutuste ja Eesti elanike turvatunde ning kuritegevuse hirmu uuringute vaheliste seoste leidmine, nende analüüsimine ning võimalike ettepanekute tegemine edasiste tegevuste kavandamiseks.

Magistritöö eesmärk on analüüsida vägivallakuritegevuse dünaamika muutusi ja mõju Eesti elanike turvatundele aastatel 2003-2010.

Selleks, et töö eesmärki saavutada, on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Defineeritakse vägivallakuritegevus antud töö kontekstis ning käsitletakse sellealaseid riiklikke dokumente ja-põhisuundi Eestis.
2. Analüüsitakse vägivallakuritegevuse dünaamika muutusi Eestis aastatel 2003-2010.
3. Tuuakse välja erisused vägivallakuritegevuse tasemetes Euroopas ja USA-s võrrelduna Eestiga.
4. Käsitletakse Eesti elanike turvatunde ja hirmu kujunemist.
5. Analüüsitakse Eesti elanike turvatunnet ja kuritegevuse hirmu.
6. Tuuakse välja seosed vägivallakuritegevuse mõjudest Eesti elanike turvatundele.

Magistritöös on kasutatud teoreetilise analüüsi ja sünteesi meetodit. Vägivallakuritegevuse andmekogumismeetodid on kvantitatiivse iseloomuga, koosnedes registreeritud kuritegude statistikast. Vägivallakuritegude statistikat on võimalik arvuliselt mõõta ning analüüsida järelduste tegemisel. Eesti elanike turvatunde ja kuritegevuse hirmu uurimisel ning võrdleval analüüsil registreeritud vägivallakuritegudega kasutatakse põhiliselt Eestis ja Euroopas läbiviidud kuriteoohvriuuringuid. Neist saadavad tulemused näitavad elanike turvatunde ja kuritegevuse hirmu muutusi ning neid mõjutavate tegurite mõjusust.

Magistritöö esimese peatüki esimeses alapeatükis leiavad lähemat käsitlemist vägivallakuritegevuse defineerimine ja kajastumine Eesti seadusandluses. Tuuakse välja kuritegevust ja turvalisust ning elanike turvatunnet puudutavad riiklikud raamdokumendid, samuti mõtestatakse lahti vägivallakuritegude kogum käesoleva töö mõistes. Esimese peatüki

teises alapeatükis analüüsitakse põhjalikult registreeritud vägivallasüütegusid Eestis aastatel 2003-2010, ning lähemalt vaadeldakse ka avalikes kohtades toimepandud nõ „tänavakuritegusid” ning nende seost vägivallakuritegevuse dünaamika muutustega. Esimese peatüki viimases alajaotises võrreldakse Eesti vägivallakuritegevuse seisundit Euroopa riikide ja Ameerika Ühendriikidega.

Teise peatüki esimeses alajaotises mõtestatakse lahti indiviidi turvatunne ning selle olemus Eesti ühiskonnas. Selgitatakse välja inimeste kuritegevuse hirmu kujunemine ja selle seosed turvatundega. Teises alapeatükis analüüsitakse Eestis läbiviidud kuriteoohvriuringuid, elanike ohvriks langemist, turvatunde ja kuritegevuse hirmu muutusi ning võrreldakse tulemusi Euroopa riikide ja USA-ga. Teise peatüki viimases alapeatükis tuuakse välja seosed registreeritud vägivallakuritegevuse ja elanike kuritegevuse kartuse vahel. Vägivallasüütegude statistiliste muutuste ja kuritegevuse hirmu vaheliste seoste analüüsimisel pakutakse välja mitmeid ettepanekuid kuritegevuse hirmu ja elanike turvatunnet puudutavate uuringute tulemuslikkuse tõhustamiseks ning tegeliku vägivallakuritegevuse ja elanike turvatunde taseme omavaheliste mõjude paremaks määratlemiseks.

Magistritöös on kasutatud õigusakte 15. jaanuar 2011 seisuga redaktsioone.

Magistritöö autor tänab Priit Männikut, Uno Silbergi ja kõiki teisi, kes antud töö valmimisele kaasa aitasid.

1. VÄGIVALLAKURITEGEVUSE MÕISTE NING ARENGUD EESTIS JA MAAILMAS

1.1. Vägivallakuritegevuse defineerimine ning riiklik regulatsioon Eestis

Inimsuhetes ilmnev vägivald on tõsine signaal inimeste ühiskondliku kooselu aluste lagunemisest, ühiskonna kvalitatiivsest allakäigust. On täheldatud, et sotsiaalsete ühenduste lagunemine ning inimesi ühendavate väärtuste ja eesmärkide puudumine toovad inimsuhetes kaasa jõu- ja vägivallakultuse. Ja vastupidi, vägivald kui sotsiaalne probleem taandub olematuks ühiste väärtuste ja eesmärkide alusel liitunud inimkooslustes. Vägivald on näitaja, mille põhjal saab hinnata ühiskonna organisatsioonilist ja vaimset terviklikkust.

Vägivallaks loetakse tavaliselt füüsilist, vähemal määral ka vaimset rünnakut teise inimese isiku vastu. Vägivalla eesmärk ei ole alati ainult vastaspoole füüsiline vigastamine, vaid seda kasutatakse mõnikord ka vahendina teise indiviidi isikliku vara röövimiseks või näiteks enesesse kogunenud frustratsiooni väljaelamiseks esemete ja asjade purustamise näol. Sellise tegevusega võidakse põhjustada kõrvalseisjates hirmu ja ohutunde suurenemist.

Lisaks füüsilisele vägivallale eksisteerib ja on karistatav ka vaimne vägivald teise isiku suhtes. Erinevalt füüsilisest vägivallast on vaimne vägivald raskesti määratletav ja tõestatav süüteovorm. Tihti ei otsi psüühilise tagakiusamise all kannatavad inimesed abi, ning ka nende abistamine on raskendatud. Samas võivad ka vaimse vägivalla tulemused olla rasked: põhjustades psüühilist ebastabiilsust ja tervisehädasid või kulmineerudes füüsiliseks vägivallaks enda või teiste isikute suhtes.

Maailma Terviseorganisatsioon (*World Health Organization*, WHO) defineerib vägivallana füüsilise jõu või võimu tahtlikku kasutamist või sellega ähvardamist, mis põhjustab või tõenäoliselt põhjustab vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, väärarenguid ning ilmajätust (Violence...12.01.2011).

Vägivalla puhul on tegemist laiaulatusliku ja mitmeid erinevaid valdkondi hõlmava probleemiga. Vägivalla riskiteguritena on nimetatud bioloogilisi (inimese erivajadused, käitumishäired), individuaalseid (füüsilised, emotsionaalsed jt. omadused), sotsiaalseid

(majanduslikud probleemid, sotsiaalsete sidemete mittetõhus toimimine jne.), psühholoogilisi jt. tegureid (Hickey 2003). Agressiivne käitumine, või isegi kriminaalne ja vägivaldne, on sisejulgeoleku valdkonna üks suuremaid väljakutseid. Paljud vägivaldsed aktsioonid sooritatakse grupis, sinna alla liigituvad ka näiteks vastuhakud võimuesindajatele avalikus kohas ning protestid või jalgpallihuligaanid (Brenninkmeijer 2001:59-60).

Vägivallakuritegevusest tulenevate riskide ennetamiseks ja minimaliseerimiseks, tegevuste kujundamiseks ning tagajärgedega tegelemiseks on Eestis valitsuse tasandil väljatöötatud mitmeid arengukavasid, strateegiaid ja prognoose. Vägivallakuritegevuse ja elanike turvatundega seonduvat reguleerivad Eestis mitmed seadused (karistusseadustik, väärteomenetluse seadustik jt.), Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse poolt väljaantavad raamdokumendid („Eesti Julgeolekupoliitika alused 2010”, „Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015“, „Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014“ jt.), aga ka ministriumite tasanditel väljatöötatud arengukavad („Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“, Siseministeriumi valitsemisala arengukavad jt.).

Kui karistusseadustik ja väärteomenetluse seadustik piirduvad põhiliselt üleastumiste ja õigusrikkumiste kvalifitseerimisega erinevate süüteokogumitena ning karistuste kohaldamisega, siis ülejäänud riiklikud dokumendid ja arengukavad keskenduvad peamiselt ennetavatele ja probleemidele lahendusi otsivatele tegevustele.

Rahvusvahelise käsitluse alusel kuuluvad turvalisus ja kuritegevus ning inimeste hirm kuritegevuse ees sisejulgeoleku valdkonda, mida loetakse üheks osaks kogu julgeolekusfäärist. Eesti julgeolekupoliitikat reguleerib Eesti julgeolekupoliitika alused 2010, mille eesmärk on säilitada Eesti iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus (Eesti julgeolekupoliitika...12.05.2010, 15.04.2011). Ehkki „Eesti julgeolekupoliitika alused 2010” otseselt vägivallakuritegevust ei puuduta, käsitletakse lähemalt inimeste julgeolekut ja turvalisust mastaapsemas ja globaalsemas mõistes läbi terrorismi ja küberkuritegevuse ohu, mis mõjutavad nii otseselt kui kaudselt meie käitumist ja turvatunnet igapäevaelus.

Eesti turvalisuspoliitikat Vabariigi Valitsuse tasandil käsitlev raamdokument „Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015” defineerib turvalisuspoliitika järgnevalt:

õigusaktide ja arengu-ning tegevuskavade väljatöötamine, täiendamine ja elluviimine, eesmärgiga ennetada avalikku korda ähvardavaid ohte, ohukahtluse korral selgitada need välja ning kõrvaldada. Eesmärgiks on paljude kaasabil loodav ühiskonna seisund, milles inimene tunneb ennast kaitstult ja tagatud on tegelik ohutu elukeskkond, vähendades tõenäosust sattuda ohuolukorda, suurendades võimekust ohule reageerida ja leevendada ohu realiseerumisel tekitatud kahju. (Eesti turvalisuspoliitika...10.06.2008)

„Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015“ punkt 8 räägib elanike hirmust sattuda avalikus kohas rünnaku ohvriks (Eesti turvalisuspoliitika...10.06.2008). Hirmu maandamiseks on toodud välja hulk meetmeid, nagu elanike suurem teavitamine võimalikest ohtudest, politsei „nähtavuse“ parandamine, politseilise ennetus-ja analüüsitöö tulemuste rakendamine praktikas läbi tihedama patrullimise ohustatumates piirkondades ning kohalike omavalitsuste tasanditel loodavad koostöövõrgustikud riskigruppide mõjutamiseks õiguskuulekale käitumisele.

Teise suurema põhiteemana on „Eesti turvalisuspoliitika põhisuundades aastani 2015“ punktis 9 käsitletud isikuvastaste kuritegude arvu vähendamise vajalikkust, eriti pööratakse tähelepanu just tahtlike tapmist ja alaealiste vastu toimepandud kuritegude arvu vähendamisele (Eesti turvalisuspoliitika...10.06.2008). Eesmärgi saavutamiseks on väljatöötatud meediakampaaniad teavitamaks inimesi kooli-ja lähisuhtevägivallast, koostööplaanid alaealiste ja ametnike vahelise suhtluse parandamiseks ning võimalused suurendamiseks sotsiaalprogramme pakkuvate mittetulundusühingute toetusi.

Siseministeriumi valitsemisala arengukavas (VAAK) aastateks 2009-2012 sätestatakse ühede tegevusvaldkonna strateegiliste eesmärkidena järgmist: inimeste ja vara suurem turvalisus ning riigi suurem julgeolek. Inimeste ja vara turvalisuse suurendamiseks on ühe indikaatorina väljatoodud vägivallasüütegude arvu vähenemised aastatel 2009-2012, vastavalt 7125-lt juhtumilt 6800-ni, kuritegude läbi hukkunute arvu vähenemine 270-lt inimeselt 238-ni, vägivallakuritegevuse ohvriks langenute protsendi vähenemine 23%-lt 20%-ni ning tänavakuritegevuse ohvriks langenute protsendi vähenemine 34%-lt 30%-ni. (Siseministeriumi...11.01.2011) Nende eesmärkide saavutamist planeeritakse mõõta ja hinnata läbi kuriteoohvriuringute.

Kriminaalpoliitika arenguid ja suundi reguleerib „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018”, mis sätestab kriminaalpoliitika eesmärgiks ühiskonna turvalisuse tagamise, süütegude ennetamise ja nendele reageerimise, süütegudega tekitatud kahju vähendamise ning õigusrikkujatega tegelemise kaudu (Kriminaalpoliitika...13.01.2011). Ühe ühiskonnale suurt kahju tekitava asjaoluna on kriminaalpoliitika arengusuundades väljatoodud isikuvastased süüteod, sealhulgas perevägivald. Sarnaselt paljudele eelpool kirjeldatud dokumentidele pööratakse ka siin suurt tähelepanu kuritegude ennetamisele ning neile operatiivse reageerimise vajadusele. Uuematest trendidest on võimalike tulevikuriskidena väljatoodud rassilise, etnilise ja religioosse taustaga probleemid, näiteks sundabielud, aumõrvad või inimkaubanduse sihtriigiks saamine.

„Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018” rõhutavad veel, et õiguskaitseasutused peavad põhitähelepanu pöörama neile süütegudele, mis vähendavad ühiskonna julgeolekut, tekitavad suurt kahju või mille ohvriks võivad inimesed langeda igapäevaelus. Senisest paremini tuleb tagada kord avalikes kohtades. Piirama peab avalikus kohas alkoholi, narkootikumide ning psühhotroopsete ainete kuritarvitamist. (Kriminaalpoliitika...13.01.2011)

Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud õigusakti “Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014“ eesmärk on ennetada ja vähendada vägivalda selle mitmesugustes avaldumisvormides. Käsitlemist leiavad vägivallaliigid ja situatsioonid, mis ohustavad enim haavatavamaid sihtrühmi–lapsi ja naisi, ning mille riskitegurid on omavahel sageli seotud (näiteks lapsepõlves kogetud vägivalla mõju hilisemale vägivaldsele käitumisele) (Vägivalla...11.01.2011).

Vägivalla vähendamiseks nähakse oluliste aspektidena ette vägivaldse käitumise ennetamist ja äratundmist, tegelemist inimeste ja nende väärtushinnangute kujundamisega juba varases nooruses, mis aitaks tulevikus välistada selliste olukordade teket, kus tagajärgedeks on ühe osapoole kehalised kannatused. Lähtuvalt „Vägivalla vähendamise arengukavast” soovib riik parandada vägivallaohvrite juurdepääsu abistavatele ja toetavatele teenustele; tagada kriminaaljustiitsüsteemi efektiivsema sekkumise vägivallakuritegudesse vähendades seeläbi nii korduvat ohvriks langemist kui ka kurjategijate retsidiivsust (Vägivalla...11.01.2011).

Vägivallakuritegevust ning inimeste turvatunnet puudutavad probleemid on seega väljatoodud kõigis peamistes sellekohastes dokumentides ja arengukavades. Lisaks kitsaskohtade kirjeldamisele on välja pakutud valdkonniti ka mitmeid meetmeid ja tegevusi vägivalda ning inimeste ohutunde vähendamiseks ühiskonnas. Ühe huvitava nüansina eeldavad kõigis asjakohastes arengukavades ja dokumentides kirjeldatud tegevused lisaks riigipoolsetele meetmetele ka suurt kodanikualgatust.

Õigushüvede mõistest tulenevalt võib süütegusid liigitada individuaalsete ja kollektiivsete ehk ühiskondlike õigushüvede vastu suunatuks. Individuaalhüved on seotud isikuga – elu, tervis, vabadus, omand jms, kollektiivsed õigushüved kaitsevad üldisi ühiskondlikke väärtusi, riiki, õigusemõistmist jms. Individuaalõigushüved jagunevad omakorda võõrandamatuteks, lahutamatuks inimesega seotud hüvedeks (elu, tervis, seksuaalne enesemääramine, vabadus, jms.) ning sellisteks, mis on seotud isikuga, kuid mida üks võib teisele loovutada nagu omand. (Sootak 2003:6)

Isikuvastasteks süütegudeks nimetataksegi enamasti neid, mis on suunatud vahetult inimesega seotud õigushüvede vastu. Nende hüvede kandja on inimene, hüved võivad avalduda inimese bioloogilises eksistentsis nagu elu ja tervis või tema sotsiaalses ja õiguslikus seisundis (vabadus, seksuaalne enesemääramine). Kõigile neile hüvedele on iseloomulik see, et vastavad süüteod on suunatud õigushüve vastu, mida kannab konkreetne isik. (Sootak 2003:7)

Vägivallakuritegude all mõistetakse tavaliselt süütegusid, mis on toimepandud vägivalda kasutades või vägivaldaga ähvardades eesmärgiga põhjustada kannatanule füüsilist valu, vaimseid kannatusi või omastada ta vara. Justiitsministeeriumi 2010. aasta väljaandes „Kuritegevus Eestis 2009” on määratletud vägivallakuritegevuse alla karistusseadustiku (KarS) isikuvastaste kuritegude peatükis kirjeldatud kuriteod (v.a. KarS §-d 137-140 ja 148-150), varavastastest kuritegudest röövimine (KarS § 200), ning avaliku rahu vastastest süütegudest avaliku korra raske rikkumine (KarS § 263) ja vägivald võimuesindaja või muu avalikku korda kaitsva isiku suhtes (KarS § 274), kusjuures viimane neist on alles 2009. aastast liigitatud vägivallasüütegu alla (Klopets, Leps, Tamm, Salla ja Surva 2010:25).

Käesoleva töö autor on tulenevalt töö eesmärgist teostanud isikuvastaste süütegude peatükis olevate paragrahvide vahel teatud selektsiooni, et lihtsustada ning muuta praktilisemaks

vägivallakuritegusid sisaldavate süütegude kogumit. Seega on isikuvastaste süütegude peatükis olevatest kuritegudest lisaks KarS-i §-dele 137-140 ja 148-150 jäetud kogumist välja 1. jao §-d 115-117; 2. jao 1. jaotise § 119; ning tervenisti 4. ja 5. jagu (§-d 125-132). Need paragrahvid puudutavad tapmise vähemohtlikke koosseise (§-d 115-116), surma-ja kehavigastuste põhjustamisi ettevaatamatusest (§-d 117 ja 119), raseduse ebaseaduslikku katkestamist (§-d 125-128) ning inimloote ebaseaduslikku kohtlemist (§-d 129-132). Lisaks on välja jäetud 7. jao „Seksuaalse enesemääramise vastased süüteod“ § 147, mis defineerib vaid seda, et antud jaos kirjeldatud süütegude suhtes loetakse alla 10-aastane isik arusaamisvõimetuks. (Karistusseadustik, 06.06.2001).

Põhjuseid, miks just eelpool kirjeldatud süüteokoosseisud on valimist väljaarvatud, jagub mitmeid. Tapmise vähemohtlikud koosseisud (KarS §-d 115-116) on kogumist välja jäetud nende harva esinevuse tõttu (19 kuritegu vahemikus 2003-2010), aga ka põhjusel, et tavakodaniku turvatunnet need kuriteokoosseisud üldiselt ei mõjuta (Registreeritud...2011, 26.01.2011).

Lapse tapmine (KarS § 116) eeldab näiteks lapse tapmist oma ema poolt sünnituse ajal või vahetult peale sünnitust, samuti psühhotraumeerivas olukorras või psüühikahäire seisundis (Sootak 2003:45). Vastsündinut ei loeta arusaamisvõimeliseks ning seega puudub tal ka võime näha ja tunda ema vastavas käitumises ohtu oma elule ja turvalisusele. Seega tekitab KarS-i § 116 alusel toimepandud tegu kolmandates isikutes pigem kaastunnet, vähendamata seejuures nende isiklikku ohutunnet.

Provotseeritud tapmise (KarS § 115) puhul on kannatanuks hoopis isik, kelle eelnev tegevus on põhjustanud tema vastase ründe. Seega ei mõjuta §-s 115 kirjeldatud kuriteokoosseis oluliselt tavakodaniku turvatunnet ega hirmu langeda kuriteo ohvriks.

Surma põhjustamine (KarS § 117) ning raske tervisekahjustuse tekitamine ettevaatamatusest (KarS § 119) on mõlemad tahtlust mitteomavad süüteod, ehkki teo toimepanija võis eeldada vastavate tagajärgede tekkimist (Sootak, Pikamäe 2009:374,380). Kindlasti tuleb aga mistahes surma puhul olla valmis selleks, et tegemist võib olla vägivaldse surmaga, ning sel juhul tuleb neist kahtlustest teatada vastavatele õiguskaitseorganitele, kes otsustavad edasise tegevuse üle kriminaalmenetluse seadustiku § 196-st lähtuvalt (Kriminaalmenetluse seadustik,

12.02.2003). Surma põhjustamiseks või raske tervisekahjustuse tekitamiseks ettevaatamatusest kvalifitseeritakse tihti näiteks liiklussurmad või tulekahjude tagajärjel hukkunutega kriminaalasjad, aga ka tööõnnetused. Liiklusõnnetused mõjutavad lähedalt küll inimeste turvatunnet, kuid antud töö kontekstis on vaatluse all vaid tahtlikud vägivallaga toimepandud süüteod, ning surma põhjustamine ettevaatamatusest ja seega ka võimalikud liiklusalased rikkumised ei kuulu käesoleva töö vägivallakuritegude kogumisse.

Raseduse ebaseaduslik katkestamine ning inimloote ebaseaduslik kohtlemine kuuluvad küllaltki erandlike kuriteoliikide alla. Nende normide rikkumisest tulenev kahju ei puuduta enamjaolt ühiskonnaliikmete turvatunnet ega mõjuta elanike hirmu kuritegevuse ees. Lisaks on KarS-i §-des 125-132 esinevate süüteotunnustega kuriteojuhtumid Eesti kohtupraktikas äärmiselt harva esinevad ja seetõttu üldist kuritegevuse statistilist pilti ei mõjuta. Aastatel 2003-2010 on registreeritud õiguskaitseorganite poolt vaid 10 juhtumit, mis on kvalifitseeritud raseduse või inimloote vastaste kuritegudena (Registreeritud...2011, 26.01.2011).

Eraldi ohtu inimese elule ja tervisele kujutavad veel karistusseadustiku peatükis 22 olevad üldohtlikud süüteod, millest süütamist (KarS § 404), plahvatuse tekitamist (KarS § 405) ja 4. jao, lõhkematerjalidega seotud süütegusid võiks liigitada ka ühiskonna ja selle liikmete turvatunnet tugevalt mõjutavateks kuritegudeks. Teisest küljest aga puudutas näiteks tõsine plahvatuste tekitamise ning seeläbi vigastada saamise hirm inimesi viimati üle viie aasta tagasi Tallinnas Lasnamäel, kus sariplahvatustes ajavahemikus 1998-2005 kaotas kokku elu seitse inimest (1-06-12187, 23.09.2009, 18.01.2011).

Plahvatused, kus on hukkunud tahtliku tegevuse tagajärjel inimene(sed), kvalifitseeritakse üldiselt teise inimese tapmisena üldohtlikul viisil (KarS § 114) ning tegu on karistatav tapmise kvalifitseeritud koosseisu (mõrva) järgi. Käesolevaks ajaks on vähenenud tunduvalt 1990. aastate keskpaigas igapäevastena tundunud pommiähvarduste tegemine, ning tundub, et tänasel päeval ei tunnetata ohtu ega hinnata kõrgeks võimalust langeda lõhkeseadeldise kasutamisest tuleneva rünnaku ohvriks. Siiski ei saa unustada pommiähvardusega kaasas käivat paanikat, ning kulusid, kui ähvardus on tehtud mõnele suurele kaubandus- või riiklikule transpordiobjektile, nagu seda oli käesoleva, 2011. aasta 24. jaanuari pommiähvardus Tallinna Lennart Meri nimelisele lennujaamale. Plahvatuse tekitamist seostatakse tänapäeval aina

rohkem terrorismist tuleneva ohuga, mis mõjutab kindlasti ka elanike turvatunnet, kuid antud töös ei kuulu eraldi käsitlemise alla.

Eelpool kirjutatud arvesse võttes on käesolevas töös vägivallakuritegude kogumisse arvatud järgmised karistusseadustiku paragrahvid:

- 1) 113 (tapmine);
- 2) 114 (mõrv);
- 3) 118 (raske tervisekahjustuse tahtlik tekitamine);
- 4) 120-124 (ähvardamine, kehaline väärkohtlemine, piinamine, ohtu asetamine, abita jätmine);
- 5) 133-136 (orjastamine, isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, pantvangi võtmine, vabaduse võtmine seadusliku aluseta);
- 6) 141-146 (vägistamine, sugulise kire vägivaldne rahuldamine, suguühendusele sundimine, sugulise kire rahuldamisele sundimine, suguühendus järeltulijaga, suguühendus lapsealisesega, sugulise kire rahuldamine lapsealisesega);
- 7) 200 (röövimine);
- 8) 263 (avaliku korra raske rikkumine);
- 9) 274 (vägivald võimuesindaja ja avalikku korda kaitsva muu isiku suhtes).

Vägivallakuriteod koosnevad peamiselt karistusseadustiku isikuvastastest süütegudest, millele lisanduvad mõningad kuriteokoosseisud vara-ja avaliku rahu vastaste süütegude peatükkidest. Kindlasti ei ole käesoleva töö autori tõlgendused vägivallakuritegude liigitamisest ainuvõimalikud. Siiski on autor üritanud vägivallakuritegevuse definitsiooni alla koondada need süüteod, millede toimepanemine kujutab ohtu inimeste turvatundele ning mõjutab arvamust Eestist kui turvalise elukeskkonnaga riigist.

1.2. Vägivallakuritegevuse muutused Eestis aastatel 2003-2010

Vägivallakuritegude vaatlemist läbi Eestis kehtinud erinevate kriminaalseadustike on arvestades 20. sajandi muutlikke ja katastroofilisi sündmusi pea võimatu. Muutunud ei ole mitte ainult kriminaalkuritegusid käsitlevad seadused-seadustikud vaid ka kuriteokoosseisude defineerimised, liigitamised kui ka karistused. Käesolevas töös on kasutatud peamiselt registreeritud kuritegevuse statistikat vahemikus 2003-2010, ehkki ülevaatlikumate võrdluste

toomise vajadus on tinginud ka eelnevate perioodide kriminaalstatistika kajastamise, võttes aluseks vaid teatud vägivaldseid kuritegusid nagu tahtlikke tapmisi, kui ühe väikseima latentsus taseme ning seadustes sisulise muutuseta süüteo koosseisu.

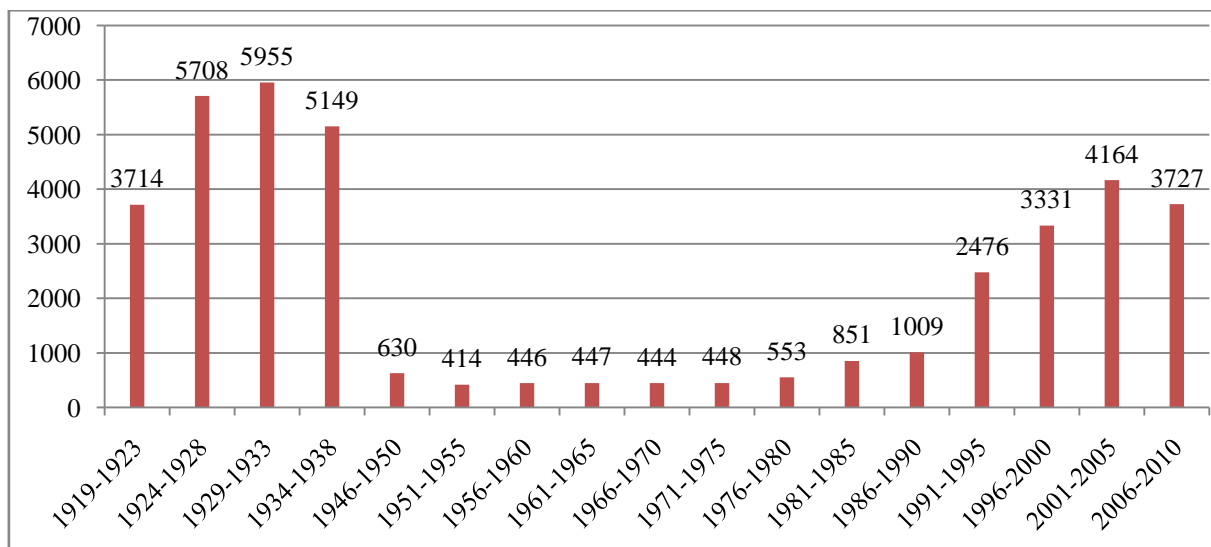
Ametliku kuritegevuse statistika objektiivsel hindamisel ongi üheks probleemiks varjatud ehk latentne kuritegevus. Õigusrikkumistest mitteteatamine või uurimise mittealustamine on olnud varasemalt meie kriminaalsüsteemis suureks probleemiks. Paljudest kergematest süütegudest jäetakse õiguskaitseorganid informeerimata erinevatel põhjustel, olgu nendeks siis korrakaitseametnike mitteusaldamine või teatamise mõttetus inimese seisukohast vaadatuna.

Eesti Vabariigi iseseisvumise järgselt teostasid riigis kriminaalstatistika kogumist nii Politsei kui ka Statistika Keskbüroo, mille andmeid hakati ühildama alles alates 1920. aastate keskpaigast. Käesolevas töös on siin ja edaspidi kasutatud politsei statistikat. Lisaks on töös erinevate kuriteoliikide tasemete iseloomustamisel kasutatud peamiselt kolme moodust: süütegude arv, tase 100 000 elaniku kohta ja osakaal kogu registreeritud kuritegevusest. Neist usaldusväärsemad on kaks viimast, kuna annavad reaalsema pildi kuritegevuse tasemest riigis.

Iseseisvumise saavutamisele järgnenud aastatel muutus stabiilsemaks ja tõepärasemaks ka kriminaalstatistika. Kui 1919-1923 pandi Eestis keskmiselt toime 41 115 kuritegu aastas, siis perioodil 1924-1928 aga juba 64 287 kuritegu (vt lisa 1). On vähe usutav, et sel perioodil oleks tõusnud märkimisväärselt reaalne kuritegevus ja inimeste kriminaalne aktiivsus, pigem tõusis kuritegudest teavitamine ja registreerimise ning menetlemise efektiivsus, mis omakorda tõstis politsei usaldusväärset elanikkonna seas ja vähendas latentse kuritegevuse osakaalu riigis.

Parema ülevaate inimeste õiguskuulekamaks muutumisest annab lisa 2, kus on näha tahtlike tapmiste taseme muutused Eestis 1919-2010. Vahetult iseseisvumisele järgnenud aastatel oli keskmine tapmiste arv väga kõrge: keskmiselt 227 tahtlikku tapmist aastatel 1919-1923 (seda põhjustasid paljuski sõjaväelased, desertöörid, kui ka põhjused, et üldisest segadust kasutati ära lootuses, et kellelgi ei ole aega ega ressursi kuriteo uurimisega tegeleda), 1930. aastate lõpuks aga oli tase langenud pea poole võrra-115-ne juhtumini keskmiselt aastas (Krikk 2007:11-12). Ühiskonna vägivald taseme vähenemisest annab samuti aimu väide, et ehkki

aastatel 1924-1933 tõusis registreeritud kuritegude keskmine tase 100 000 elaniku kohta 55%-60% (vt joonis 1) võrreldes aastatega 1919-1923, siis tapmistest arv ja tase langes ligi 30% (vt lisa 2). Seega registreeritud kuritegevuse üldine tõus ei tähenda alati automaatselt seda, et ka vägivaldne kuritegevus näitaks tõusutrende ega iseloomusta ühiskonna suuremat „käärimist”.

Joonis 1. Registreeritud kuritegude keskmine arv 100 000 elaniku kohta Eestis 1919-2010

(Allikad: Aastakeskmise...2011; Krikk 2007:11-12; Leps 1991:43,56; Raus ja Timmusk 2005:15; Registreeritud...2011; Saar, Markina, Ahven, Annist ja Ginter 2002:285; autori koostatud)

Nõukogude Liitu kuulumise ajal vaadati kuritegevusele, õigemini viimase esinemise määratlemisele võimalolijate poolt kardinaalselt teisiti kui eelnenud Eesti Vabariigi iseseisvuse aastatel. Vene 1926. aasta kriminaalkodeksi, mis hakkas Eesti territooriumil kehtima alates Nõukogude okupatsioonist, üks eripäradest oli nõ „analoogia” põhimõte, mis andis võimudele piiramatut võimalust massilisteks reparatsioonideks, ehk siis igale võimude mõistes toimepandud süüteo leiti täpse paragrahvi puudumisel analoogne ja kuriteo iseloomule kõige sarnasema koosseisuga paragrahv.

Ka järgmist, 1961. aastal kehtima hakanud Eesti NSV kriminaalkodeksit mõjutasid 1980. aastate keskpaigani partei poliitilised suunanäitamised, kuritegude registreerimata jätmise, näilikut kõrge avastamise protsendi tekitamine jt. tegurid, mistõttu ametlikult registreeritud kuritegude arvu oli raske uskuda (vt joonis 1). Kõige lihtsam on registreeritud kuritegevuse

ebausaldusväärsust Nõukogude Eestis võimalik kindlaks teha sellega, et tapmiste, enesetappude ja alkoholi tarvitamine suurenesid tunduvalt, mis näitab kindlasti ka üldist kuritegevuse kasvu, sest surmajuhtumite arvu oli isegi kommunistlikul ajal raske moonutada (Raska 1994:60).

Tabelis 1 on välja toodud kuritegevuse tase Nõukogude Liidus regiooniti, mis näitab suuri erinevusi juba impeeriumi enda eri piirkondades. Liiduvabariikide vahelised suured erinevused olid tingitud sellest, et mõningates piirkondades jäeti teatud liiki kuriteod lihtsalt fikseerimata, lahendati muudel viisidel või ei olnud seadusandluses kriminaalsüütegudena määratletud (Leps 1991:8-9).

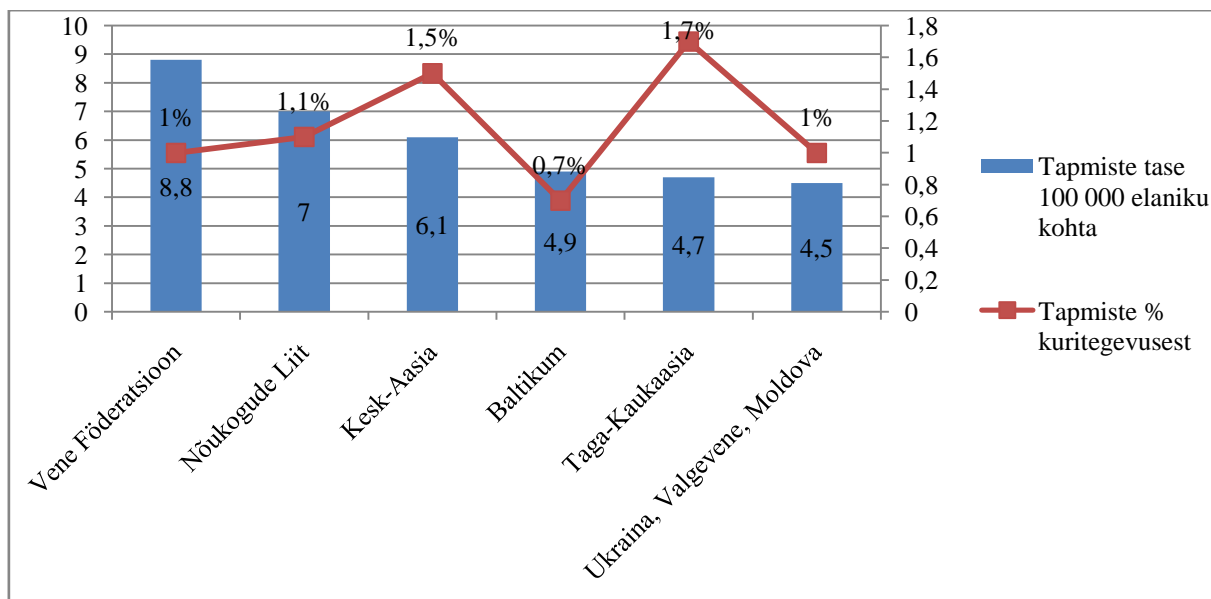
Tabel 1. Kuritegevuse tase Nõukogude Liidus 100 000 elaniku kohta aastatel 1981-1990

Piirkond	1981-1985	1986-1990
Vene Föderatsioon	813	985
Baltikum	710	859
Nõukogude Liit	693	786
Ukraina, Valgevene, Moldova	289	261
Kesk-Aasia	451	499
Taga-Kaukaasia	289	261

(Allikad: Leps 1991:115; autori koostatud)

Arvestades varasemalt õiguskaitseorganite tehnilisi vahendeid, väljaõpet ja „seotud käsi“, rändasid paljud kuriteoteated lihtsalt sahtlisse, kus nad jäidki tolmu koguma kui tõendamatud või avastamatud juhtumid. On aga siiski üks kuriteoliik–tapmiskuritegevus, mida ei õnnestunud ka Nõukogude perioodil täielikult varjata ning mille näitajate tõepärasuses ei ole väga põhjust kahelda (vt lisa 2).

Tunduvalt tõepärasemalt iseloomustabki kuritegevust Nõukogude Liidu regioonides tahtlike tapmiste tase 100 000 elaniku kohta ja osakaal kogu piirkonnas registreeritud kuritegevusest (vt joonis 2).

Joonis 2. Tapmiste tase Nõukogude Liidu regioonides aastatel 1979-1988

(Allikad: Leps 1991:119; autori koostatud)

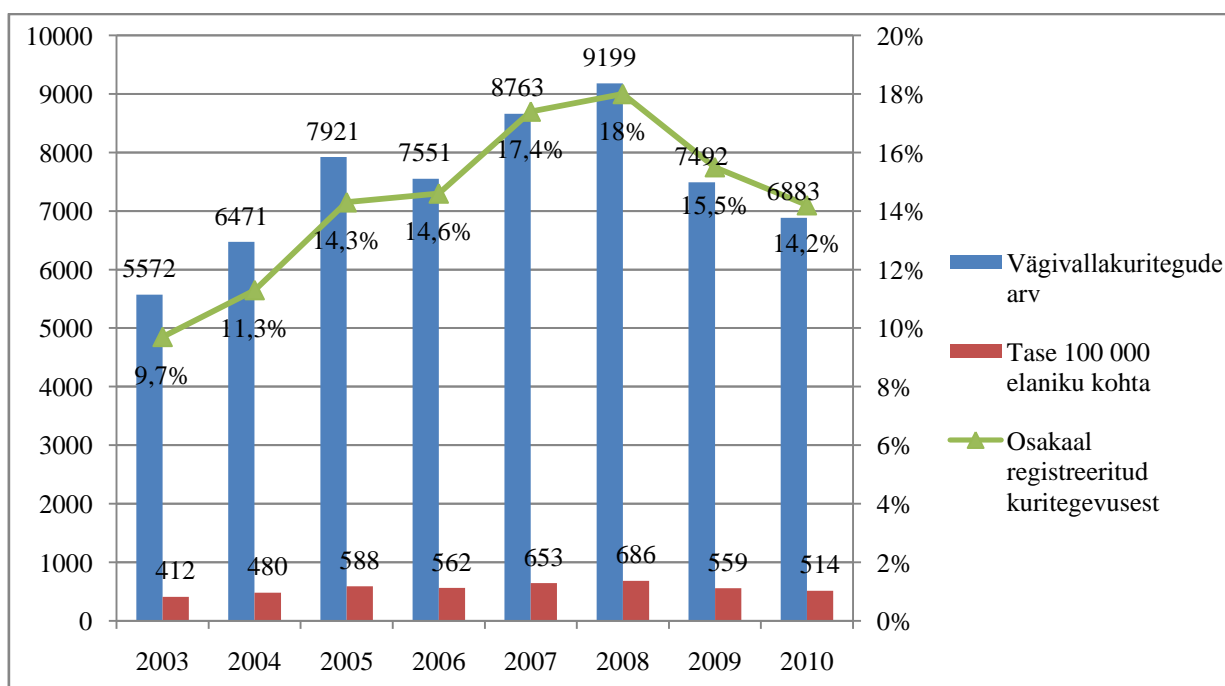
Joonisel 2 avaldub selgelt erisus Nõukogude Liidu regioonide vahel. Tapmiste tase 100 000 elaniku kohta ja osakaal kuritegevusest on tunduvalt kõrgemad piirkondades, mis olid mahajäänud nii majanduslikult kui sotsiaalselt. Kui Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia regioonid asusid tapmiste taseme poolest 100 000 elaniku kohta enam-vähem ühel joonel Baltikumiga, siis tapmiste protsentuaalne osakaal kuritegevusest oli neis regioonides üle kahe korra kõrgem kui Baltikumis. See ilmestab hästi nende piirkondade kitsaskohti kuritegevuse objektiivsel registreerimisel.

Ehkki 1990. aastate alguses kadus ära kuritegevuse statistika „ilustamise” vajadus, kõneleb nii registreeritud kuritegevuse struktuur kui ka muu kättesaadav empiiriline andmestik ilmselt elanikkonna kriminaalse aktiivsuse reaalsest ja üksiti plahvatuslikust kasvust (vt lisa 1). Lisaks on taasiseseisvumisega kaasnenu ka vägivallakuritegevuse lai levik. 1994. aastal registreeriti tahtlikke tapmisi neli korda rohkem kui veel 1980. aastate lõpus, kasvades seetõttu kiiremini kui kogu registreeritud kuritegevus (vt lisa 3).

Karistusseadustiku jõustumine 1. septembril 2002. aastal on muutnud mõnevõrra teatud kuritegude mõistet, liigitust ja registreerimist, kuid vägivallasüütegudena toimepandavate kuritegude kvalifitseerimine jäi võrreldes varasema, 1992. aasta kriminaalkoodeksiga suures

osas samaks. Suurema muutuse vägivallakuritegude alla liigitavatest süüteo liikidest tegid läbi seksuaalse enesemääramise vastased kuriteod, millest tulenevalt on suurenenud ka õiguskaitseorganite võimalused võtta isikuid vastutusele ka mitte-füüsilise seksuaalse ahistamise eest.

Vägivallakuritegevus on kindlasti üks ohtlikumaid kuritegevuse väljundeid. Võttes aluseks aastad 2003 ja 2010 ning lähtudes antud töös vägivallakuritegude all mõistetavatest süütegedest, saame tulemuseks, et 2003. aastal pandi toime 5572 vägivallakuritegu, kuid 2010. aastal juba 6883 (vt joonis 3, lisa 4). Ehkki rasked isikuvastased süüteod on alates 1990. aastate keskpaigast järjepidevalt vähenenud, näeme, et võrreldes 2003. aastaga on vägivallakuritegevus 2010. aastaks kasvanud 23,5% (1311 juhtumi võrra). Tipp saavutati 2008. aastal, mil registreeriti 9199 vastava liigilist süütegu.

Joonis 3. Vägivallakuritegevuse tase Eestis aastatel 2003-2010

(Allikad: Aastakeskmine...2011; Registreeritud...2011; autori koostatud)

Vägivallakuritegude arvu suuri kõikumisi mõjutab 1. juulil 2004. aastal jõustunud kriminaalmenetluse seadustikuga kaasnenud muudatus kehalise väärkohtlemise juhtumite uurimisel. Kui varasemalt oli õigus taotleda kriminaalmenetluse alustamist vaid kannatanul (kes ühtlasi pidi tasuma kautsjoni), siis uus seadustik pani politseile juhtumite uurimise

kohustuse ka kannatanu avalduse puudumisel (Liiv 2007:15). Lisaks on isikuvastaste kuritegude üks peamisi soodustajaid alkoholi kuritarvitamine, mille liigtarbimine tõi kaasa nii näiteks tahtlike tapmiste arvu suurenemise 1990. aastate keskel (Lehti 1998:59), kui ka kehalise väärkohtlemise juhtumite arvu kasvu just perevägivalla juhtumite registreerimise suurenemise näol (Salla, Surva ja Sööt 2010:34). USA-s on läbiviidud uuring, mis näitas, et vägivallakuritegevuse langust või tõusu ei põhjusta kuigivõrd demograafilised muutused, parem poliitika, relvade kättesaadavuse kontroll või relvaseaduste korrigeerimised, majanduslikud muutused ega karmid karistused nagu surmanuhtlus. Ka ei leitud kuritegevuse languses seoseid lapsepõlves kogetuga. Kuritegevuse taset mõjutas enam hoopis narkootikumide väiksem tarbimine. (Farrell, Tilley, Tseloni, & Mailley 2011, 14.04.2011)

Alates 2009. aastast on aga vägivallasüütegudena registreeritud kuritegude arv hakanud vähenema. 2010. aastal on registreeritud vägivallakuritegude arv langenud 14% võrreldes 2008. aastaga (vt joonis 3). Ka vägivallakuritegevuse tase 100 000 elaniku kohta on 2010. aastal võrreldes 2008. aastaga kahanenud. Langus on olnud 25%, 686-lt juhtumilt 514-ni. Ühe olulise näitajana on muutunud ka vägivallasüütegude osakaal registreeritud kuritegevusest. Kui 2003. aastal moodustas vägivallakuritegude arv veel 9,7% kogu Eestis registreeritud kuritegudest, siis 2008. aastal oli see tõusnud juba peaaegu kaks korda-18%-ni. 2010. aastaks on aga langenud 14,2% protsendipunktini.

Vägivallakuritegevus jaguneb põhiliselt kahte suurde gruppi, mille jaotumine tuleneb karistusseadustikust. Karistusseadustiku § 4 järgi jagunevad kuriteod Eestis kaheks: esimese ja teise astme kuritegudeks. Esimese astme kuritegude puhul on raskeima karistusena ettenähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta, eluaegne vangistus või sundlõpetamine. Teise astme kuritegude puhul on ettenähtud karistuse ülempiiriks vangistus kuni viis aastat. (Karistusseadustik, 06.06.2001)

Esimese astme kuritegude arv ja osakaal kogu kuritegevusest on kahanenud alates 1990. aastate keskpaigast pidevalt. Kui 2003. aastal moodustasid esimese astme süüteod veel 6,3% (3639) registreeritud kuritegude üldarvust, siis 2010. aastaks oli nende osakaal vähenenud 3,8%-ni (1842) (Registreeritud...2011, 26.01.2011). Esimese astme kuritegude hulka kuuluvad käesoleva töö kontekstis karistusseadustiku §-d 113-114, § 118, § 133 lg 2, § 134 lg 2, § 135, § 141 lg 2, § 142 lg 2 ja § 200. Karistusseadustiku §-de 133-134 ja 141-142 osas ei

ole välja toodud, kui suur osa neis paragrahvides toimepandud kuritegusid kvalifitseeriti ühe või teise löike alusel. 2003. aastal pandi neis paragrahvides toime 179 süütegu, 2010. aastal aga vaid 135. Kuna need numbrid ei moodusta käesoleva töö vägivalgakuritegude tervikust rohkem kui 2-3%, on nad kõik arvestatud täies ulatuses I astme kuritegude alla.

2003. aastal kuulus 5572-st toimepandud vägivallassüüteost 2723 (KarS-i §-d 113-114 ja § 141 on registreeritud kuritegevuse statistikas arvestatud koos katsetega) I astme kuritegude hulka. 2010. aastal registreeriti vaid 921 süütegu I astme kuritegudena 6883-st vägivallakuriteost. See näitab ilmekalt, et raskete isiku, -vara-ja avaliku rahu vastaste kuritegude toimepanemine on vähenenud peaaegu kolm korda (vt tabel 2, lisa 5). Protsentuaalselt on olnud langus veelgi märkimisväärsem, kui 2003. aastal moodustasid I astme süüteod 48,9% vägivallakuritegudest, siis 2010. aastal ainult 13,4%. Ainuke tõus toimus 2009. aastal, mil I astme süütegude osakaal suurenes 0,6% võrra, kuid 2010. aastal on aset leidnud uus vähenemine 15,1%-lt 13,4%-ni.

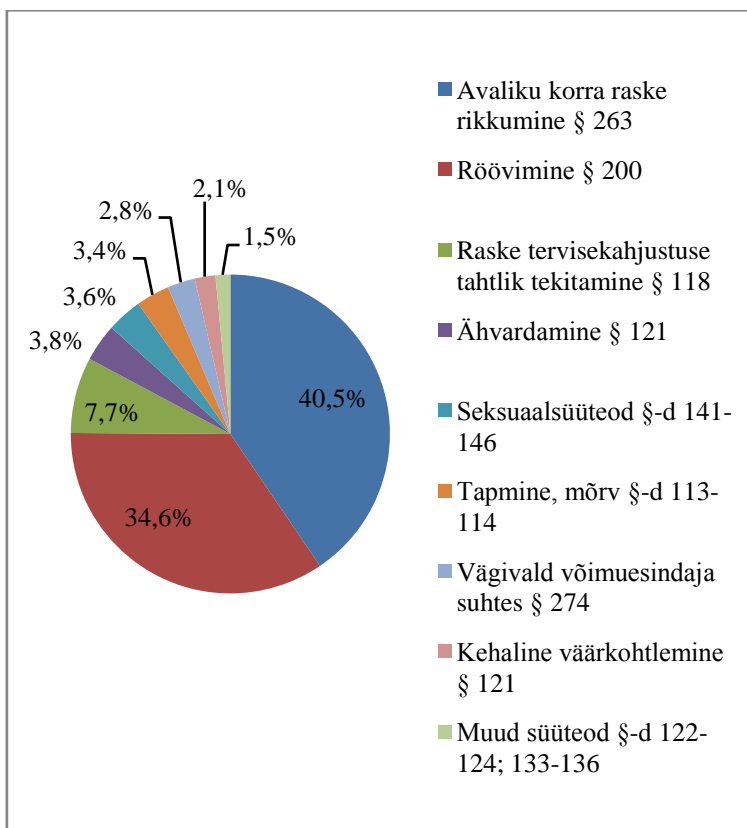
Tabel 2. I astme ja isikuvastaste süütegude arv ning osakaal vägivallakuritegudest Eestis aastatel 2003-2010

Vägivallakuriteod Eestis	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vägivallakuritegude arv	5572	6471	7921	7551	8763	9199	7492	6883
-sh. I astme süütegude arv	2723	2342	1838	1470	1304	1332	1133	921
I astme süütegude osakaal (%) vägivallakuritegudest	48,9	36,2	23,2	19,5	15,0	14,5	15,1	13,4
-sh. isikuvastaste süütegude arv	1231	2643	4653	4853	5745	6356	5538	5251
Isikuvastaste süütegude osakaal (%) vägivallakuritegudest	22,1	40,1	58,7	64,3	66,2	69,0	74,0	76,2

(Allikad: Karistusseadustik, 06.06.2001; Registreeritud...2011; autori koostatud)

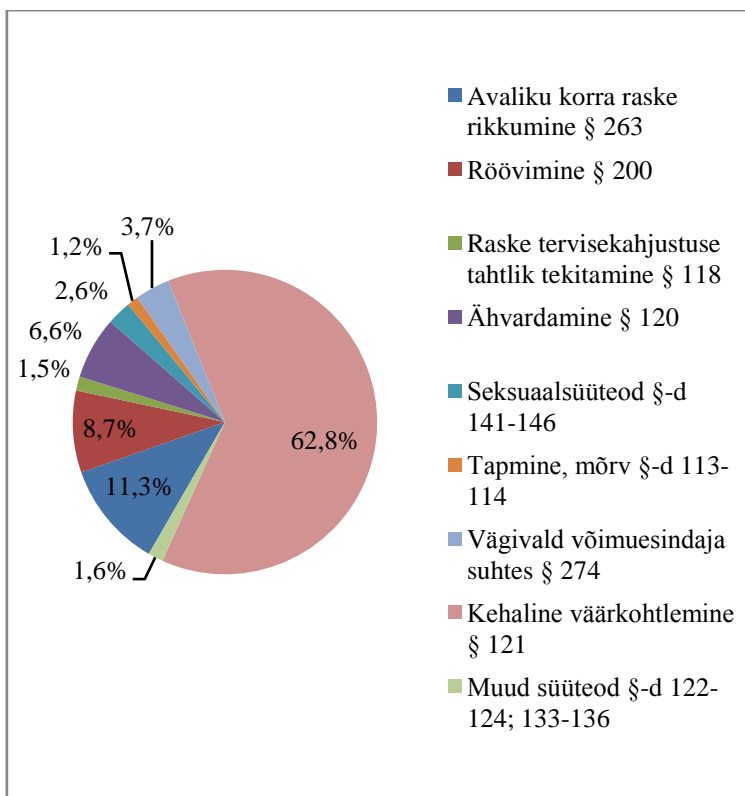
Isikuvastaste kuritegude osakaal on aga seevastu olnud tõusuteel. Kui 2003. aastal pandi Eestis käesoleva töö vägivallakuritegude kogumi kontekstis toime 1231 isikuvastast süütegu, siis 2008. aastal oli see number juba 6356, langedes siiski 2010. aastaks 5251 juhtumini. Toimunud on rohkem kui nelja kordne kasv (2003-2010), mille on tinginud peamiselt KarS-i § 121-s kirjeldatud kehalise väärkohtlemise süüteona kvalifitseerivate kuritegude hüppeline kasv. Veelgi suurem on seetõttu olnud isikuvastaste süütegude tõus vägivallakuritegude kogumis (vt tabel 2, lisa 5): 2003. aasta 22,1%-lt on isikuvastaste süütegude osakaal järjepidevalt kerkinud, jõudes 2010. aastal juba 76,2%-ni. Vägivallakuritegudest moodustavad isikuvastased süüteod 2010. aastal rohkem kui kolm neljandikku.

Vägivallasüütegude jaotumine kuriteoliigiti on 2010. aastaks võrreldes 2003. aastaga samuti tunduvalt muutunud. 2003. aastal moodustasid vägivallakuritegudest kolm neljandikku avaliku korra raske rikkumine (KarS § 263) ja röövimine (KarS § 200), ning kehaline väärkohtlemine vaid 2,1% (vt joonis 4, lisa 6).

Joonis 4. Vägivallakuritegude jaotumine kuriteoliigiti Eestis 2003. aastal
(Allikad: Registreeritud...2011; autori koostatud)

2004. aasta 1. juulil kehtima hakanud seaduse muudatus kriminaalmenetluse seadustikus on tõstnud kehalise väärkohtlemisena registreeritud kuritegude arvu mitmekümnekordselt. Kui 2003. aastal oli nende osakaal vägivallakuritegevusest vaid marginaalne 2,1%, siis juba 2007. aastal moodustasid nad üle poole ning 2010. aastal ligi 63% kõigist vägivallasüütegudest (vt joonis 5). Kehalise väärkohtlemise juhtumite arvu plahvatuslikus tõusus mängivad suurt tähtsust varem registreerimata jäänud perevägivalda juhtumid.

Joonis 5. Vägivallakuritegude jaotumine kuriteoliigiti Eestis 2010. aastal

(Allikad: Registreeritud...2011; autori koostatud)

Joonistelt 4 ja 5 on hästi näha, et 2003. aastal kolm neljandikku moodustanud süüteo-avaliku korra raske rikkumine ja röövimine on taandunud, ehkki küll ainult teisele ja kolmandale positsioonile, kuid moodustavad siiski 2010. aastal vaid 20% vägivallakuritegude kogumist. Ka näiteks tahtlike tapmiste osakaal vägivallakuritegudest on 2010. aastaks langenud peaaegu kolm korda võrreldes 2003. aastaga. Raskemate süütegude kergematega asendumise trend iseloomustabki vägivallakuritegevuse olemust Eestis 21. sajandi algul.

Kui varasemalt alustati kolmandate isikute juuresolekul toimepandud kehavigastuse tekitamine peamiselt vaid karistusseadustiku § 263-e ehk avaliku korra raske rikkumise alusel, siis alates 2004. aasta keskpaigast on aktiveerunud kehavigastuse tekitamise kvalifitseerimine kehalise väärkohtlemisena, mis on ka üheks põhjuseks avaliku korra raske rikkumise juhtumite arvu kolmekordsele vähenemisele 2010. aastaks võrreldes 2003. aastaga (vt lisa 4). Seega võib öelda, et kehaline väärkohtlemine ja avaliku korra raske rikkumine sisaldavad kohati samu rikkumisi, nagu rünnet teise inimese tervise vastu. Lisast 6 tuleneb, et

kehaline väärkohtlemine, avaliku korra raske rikkumine ja ka röövimine on alates 2005. aastast (2005. aastast sai esmakordselt uue seaduse muudatusega arvestada terve aasta löikes) moodustanud kuni tänaseni regulaarselt üle 80%-i vägivallakuritegudest.

Samas mõjutavad Eesti elanike turvatunnet ja kuritegevuse hirmu ka avalikes kohtades aset leidvate vägivallajuhtumite arvukus ehk nõ „tänavakuritegevus”. Avalikeks kohtadeks loetakse kohad, millele on ligipääs ka kolmandatel isikutel, kes aga ise mitte mingil määral ei ole konkreetse süüteoga seotud (3-1-1-7-07, 21.05.2007, 26.03.2011). Politsei-ja Piirivalveamet loeb tänavakuritegude alla süüteod, mis on toimepandud kas linnas, linnaosas, vallasiseses linnas, alevikus või alevis. Konkreetsem määratlus loetleb avalike kohtadena: bussijaam/terminal, bussipeatus, jalakäijate tunnel, kalmistu, kiosk, kõnnitee/teepeenar, park, parkla, parkimismaja, sadam, raudteejaam, staadion, supelrand, tankla, teeäärne puhkekoht, turg, õueala/lahtine hoov, tänav/väljak (Politsei...15.02.2011).

Politsei poolt algatavates kriminaalasjades on menetlejal subjektiivne õigus märkida kuriteo toimumiskohaks tulenevalt avaliku koha mõistest aga ka enda teadmistest lähtuvalt kas avalik koht või eraterritoorium. Seega võib „tänavakuritegude” registreerimistes olla kõikumisi menetlust alustanud isiku otsusest tulenevalt sündmuskoha määratlemisel.

Tabel 3. Avalikus kohas toimepandud vägivallakuriteod Eestis aastatel 2003-2010

Vägivallakuriteod	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Kokku
Vägivallakuritegude arv	5572	6471	7921	7551	8763	9199	7492	6883	59852
- neist avalikus kohas toimepandud	2042	2149	2324	1958	2362	2287	1894	1921	16937
- sh. §-d 113-114	39	18	24	15	14	10	14	11	145
- sh. § 118	33	64	28	16	29	25	24	33	252
- sh. § 120	11	18	37	38	44	32	45	57	282
- sh. § 121	20	210	500	556	718	843	923	1033	4803
- sh. §-d 122-124; - 133-136	10	2	15	10	15	13	8	11	84
- sh. §-d 141-146	44	35	25	19	11	26	16	12	188
- sh. § 200	1304	1087	898	641	561	578	391	371	5831
sh. § 263	547	678	750	617	899	695	435	351	4972
sh. § 274	34	37	47	46	71	66	37	42	380
Osakaal vägivallakuritegudest	36,7	33,2	29,3	26,0	27,0	24,9	25,3	28,0	28,3

(Allikad: Politsei...15.02.2011; autori koostatud)

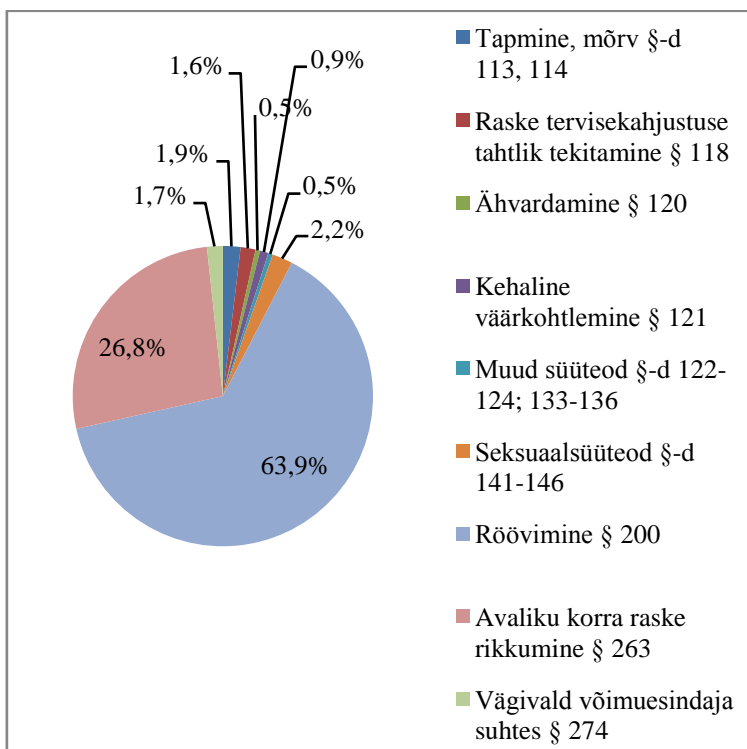
Tabelist 3 on näha, et avalikes kohtades toimepandud vägivallakuritegude osakaal vägivallasüütegude kogumist on püsinud aastatel 2005-2010 25%-30% ringis. Ehkki vägivallakuritegude arv on viimasel kahel aastal näidanud langustendentsi, on „tänavakuritegevus” tõusnud viimase aastaga kolme protsendipunkti jagu. Siiski on vahemikus 2008-2010 „tänavakuritegude” üldarv kahanenud 15%.

Avalikes kohtades toimepandud vägivallakuritegude arv on kõikunud vahemikus 2003-2010 väga vähe–kuni 15%, millest võib välja lugeda seda, et inimeste oht avalikus kohas kuriteo ohvriks langeda ei ole põhimõtteliselt sel perioodil väga palju muutunud. Kui 2003. aastal pandi toime 2042 vägivallakuritegu, mille toimepanemise koht klassifitseeriti avalikuks kohaks, siis 2010. aastal oli selliste süütegude arv 1921. Huvitav on aga siinkohal asjaolu, et aastal, mil vägivallakuritegude arv Eestis oli väga kõrge (2008. aasta 9199 juhtumit), siis moodustasid neist avalikes kohtades toimepandud süüteod 24,9%, mis on aga väikseim osakaal vägivallakuritegudest aastate 2003-2010 lõikes.

Eelpool kirjeldatust järeldub, et registreeritud vägivallakuritegude taseme muutused ei ole tingitud mitte „tänavakuritegevuse” kasvust või langusest, mis on püsinud stabiilsena, vaid muudest teguritest. Olulisim neist on kindlasti kehaliste väärkohtlemiste juhtumite plahvatuslik tõus alates 2004. aastast, mis on oma iseloomult peamiselt eraterritooriumil toimepandav süütegu. Ehkki ühelt poolt registreeritud kehaliste väärkohtlemiste arv tõstab ka „tänavakuritegevuse” taset, on muud arengud Eesti kuritegevuse dünaamikas, nagu röövimiste ja avaliku korra raskete rikkumiste (mis moodustavad suurema osa avalikes kohtades toimepandud vägivallasüütegudest) (vt jooniseid 6 ja 7) vähenemised need, mis stabiliseerivad „tänavakuritegevuse” taset teiselt poolt.

2003. aastal moodustas röövimine peaaegu kaks kolmandikku ning avaliku korra raske rikkumine veidi rohkem kui veerandi avalikes kohtades toimepandud vägivallasüütegudest (vt joonis 6). Ülejäänud pea 10%-st moodustasid seksuaalsüüteod 2,2 %, tahtlikud tapmised 1,9%, vägivald võimuesindaja suhtes 1,7%, raske tervisekahjustuse tekitamine 1,6%, kehaline väärkohtlemine 0,9%, ning ülejäänud kuriteod 1%. Valdavalt olid „tänavakuriteod” seega seotud varavastase tegevuse (röövimine ja kohati ka avaliku korra raske rikkumine), ning kehavigastuste tekitamisega (avaliku korra raske rikkumine). Rasked isikuvastased süüteod,

nagu tapmine, mõrv ja raske tervisekahjustuse tahtlik tekitamine ning seksuaalsüüteo moodustasid kokku 5,7% (106 juhtumit) avalikes kohtades toimepandud süütegudest.

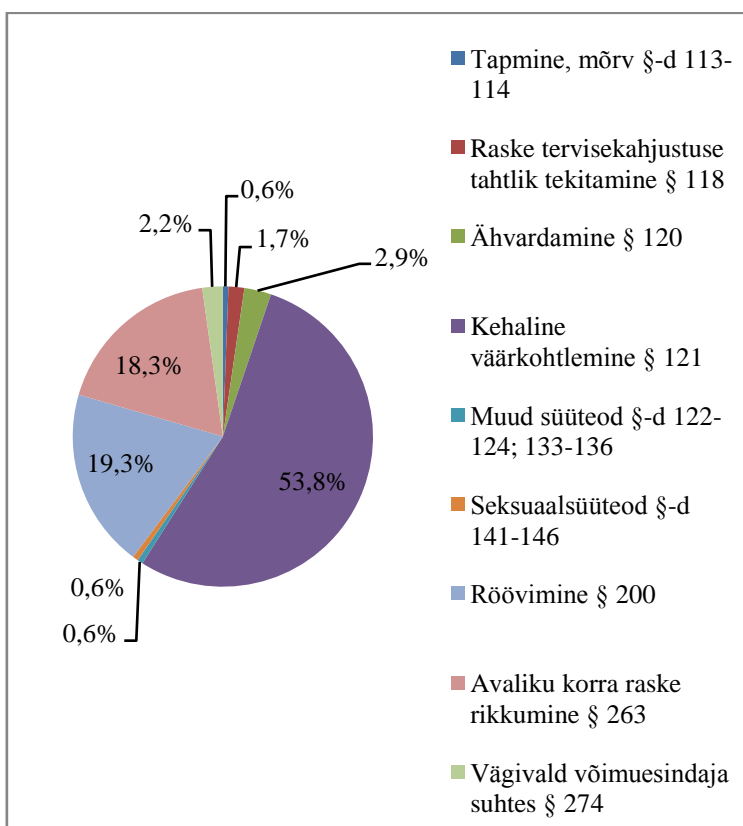

Joonis 6. Avalikus kohas toimepandud vägivallakuriteod kuriteoliigiti Eestis 2003. aastal (Allikad. Politsei...15.02.2011; autori koostatud)

2003. aastal moodustasid tapmine ja mõrv 3,4% kõigist registreeritud vägivallakuritegudest. Avalikes kohtades toimepandud vägivaldasüütegudest aga vaid 1,9%. Avaliku korra raske rikkumise ja röövimistega oli olukord aga vastupidine, kuna need süüteod on oma iseloomult palju tihedamini seotud avalike kohtadega. Näiteks röövimised moodustasid 2003. aastal kõigist toimepandud vägivallakuritegudest 34,6%, avalikes kohtades toimepandud süütegudest oli röövimiste osakaal aga tervelt 63,9%. Seega ületas oht jääda tänaval ilma oma varast (ehkki vägivaldaga või sellega ähvardades) 2003. aastal pea 35 kordselt võimaluse hukkuda avalikus kohas kurjategija käe läbi.

2010. aastal on avalikes kohtades toimepandud süütegude seisund võrreldes 2003. aastaga tunduvalt muutunud. Kui 2003. aastal oli kehalise väärkohtlemise juhtumite osakaal (0,9%)

„tänavakuritegevusest” pea olematu, siis 2010. aastaks oli vastav näitaja tõusnud juba üle poole (53,8%) kõigist avalikes kohtades toimepandavatest vägivallakuritegudest (vt joonis 7).

Joonis 7. Avalikus kohas toimepandud vägivallakuriteod kuriteoliigiti Eestis 2010. aastal (Allikad: Politsei...2011; autori koostatud)

Röövimiste pea kolme ja poole kordne langus 19,3%-ni 2010. aastal 63,9%-lt 2003. aastal on võrdeline ka röövimiste üldarvu langemisega vaadeldaval perioodil Eestis. Ka avaliku korra raskeid rikkumisi on Eestis 2010. aastal registreeritud kolm korda vähem kui 2003. aastal. Siiski ei ole sarnaselt röövimistele avaliku korra raskete rikkumiste osakaal „tänavakuritegevuses” nii märkimisväärselt vähenenud (26,8%-lt 18,3%-ni), mis on iseenesest ka mõistetav selle kuriteoliigi iseloomu arvestades. Röövimised, kehalised väärkohtlemised ja avaliku korra rasked rikkumised moodustavad 2010. aastal veidi üle 90% kõigist „tänavakuritegudest”.

2010. aastal on tuntavalt vähenenud tapmiste ja mõrvade ning seksuaalsüütegude toimepanemiste arv avalikes kohtades. Tahtlike tapmiste osakaal „tänavakuritegudest” on

langenud 2003. aasta 1,9%-lt 0,6%-ni 2010. aastal. Seksuaalsüütegude tendents on olnud sarnane, langedes 2003. aasta 2,2%-lt 2010. aastaks 0,6%-ni. Raske tervisekahjustuse tahtliku tekitamise osakaal on jäänud sisuliselt samale tasemele (1,6%-lt 1,7%-ni). Tõusnud on ähvardamiste osakaal (2003. aastal 0,5%, 2010. aastal 2,9%), ning vägivald võimuesindaja suhtes (2003. aastal 1,7%, 2010. aastal 2,2%). Avalikes kohtades toimepandud vägivald võimuesindaja suhtes on moodustanud stabiilselt 20% kõigist § 274 alusel registreeritud süütegudest. 2007. aastal tõusis nende osakaal korraks 34,3%-ni, mis oli tingitud aprillis Tallinnas aset leidnud nõ „pronksööst”, ning langedes taas 16,3%-ni 2010. aastal (vt tabel 3 ja lisa 4).

Ülalpool kirjeldatu lubab järeldada, et „tänavakuritegevuses” on määravaks ikkagi peksmiste (kehaline väärkohtlemine ja avaliku korra raske rikkumine) ning varavastaste (röövimine, avaliku korra raske rikkumine) kuritegude osakaal, ning inimese elu vastu suunatud süütegude protsent on vähenenud märgatavalt. See näitab ilmekalt, et oht saada raskeid vigastusi või hukkuda kurjategija käe läbi avalikus kohas on alanenud, mis muudab kindlasti Eesti ühiskonda tervikuna turvalisemaks ning kahandab inimeste hirmu langeda (tänaval) eluohtliku vägivallakuriteo ohvriks.

Ehkki kuritegevuse osatähtsus peamise probleemina on inimeste silmis taandumas, iseloomustab kõrge vägivallakuritegude tase Eestit, kui üht kriminogeensemata riiki Euroopas. Vägivallakuritegude tõusu mõjutab enim kehalise väärkohtlemise juhtumite arvu kasv, mille põhjal ei saa siiski päris kindlalt järeldada, et vägivaldsus ning inimeste oht kuritegevuse ohvriks langeda oleks suurenenud. Raskete isiku, -vara ja avaliku rahu vastaste süütegude arv ja tase on 2010. aastaks võrreldes 2003. aastaga kordades vähenenud. Ka avalikus kohas toimepandud süütegeid iseloomustab sarnane trend: raskemad ja ohtlikumad süüteod on asendunud järk-järgult kergematega.

1.3. Vägivallakuritegevuse tase Euroopas ja USA-s

Eesti vägivallakuritegevuse võrdlemiseks muu maailmaga on mitmeid võimalusi, ehkki teatud andmestike omavaheline kõrvutamise ei pruugi anda objektiivseid tulemusi, kuna riikide vahelised erinevused kuritegude liigitamisel ja klassifitseerimisel kuriteokoosseisudena on

märgatavad. Vägivallasüütegude taseme välja selgitamiseks Euroopa riikides ja USA-s võrreldakse omavahel tahtlikke tapmisi ja mõrvu, röövimisi, vägistamisi ja kallaletunge.

Euroopa kriminaalstatistikat kajastab ülevaاتlikult 2010. aastal välja antud kuritegevuse ja kriminaalstatistika kogumik (*European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* 2010) (Aebi „et al“ 2010:349-350, 30.01.2011).

Kuritegevuse üldine tase Euroopa Liidus oli tipus 2002. aastal, alates sealt on kuni 2008. aastani toimunud langus (Tavares & Thomas 2010:2, 31.01.2011). Kuritegude registreerimisel riigiti on väga suured erinevused, millest tulenevalt ka kuritegude arv ja tase võivad olla märkimisväärsete eripäradega (vt lisa 7). Lisast 7 näeme, et kuritegevuse üldnumbrid on näidanud langustendentse USA-s, Eestis, Inglismaal ja Wales`is, Saksamaal. Suhteliselt stabiilsed on näitajad Lätis, Leedus ja Soomes, ning kerge tõus on toimunud Rootsis.

Riikide omavaheliste erisuste paremaks võrdlemiseks on asjakohane võrrelda kuritegevuse taset riigis 100 000 elaniku kohta keskmiselt. Siin eristuvad selgelt kolm gruppi: 2008. aasta andmed Baltimaade ja USA kohta näitavad, et kuritegude keskmine arv 100 000 elaniku kohta jääb neis riikides 2000-4000 juhtumi vahemikku; teise gruppi kuuluvate riikide, nagu Soome, Saksamaa ja Inglismaa ning Wales`i kuritegude keskmine arv 100 000 elaniku kohta oli 7400-8800 juhtumit 2008. aastal; ning kolmandas grupis on Rootsi, kes üle 15 000 kuriteoga 100 000 elaniku kohta keskmiselt ületab tunduvalt teisi võrdluse all olevaid riike. (Crimes...2010, 30.01.2011; Demographic...2011, 02.02.2011)

Rootsi ja ka Soome ning Lääne-Euroopa maade (Saksamaa ja Inglismaa ning Wales) registreeritud kuritegude suur arv ei iseloomusta kindlasti nende riikide elanikkonna suuremat kriminaalset aktiivsust võrreldes Baltimaadega, vaid kuritegude registratsioonist tulenevaid eripärasid, õiguskaitseorganite usaldusväärset, kõrget kuritegudest teavitamise protsenti ning latentse kuritegevuse vähesust. On võimalik, et suurem kuritegude tase 100 000 elaniku kohta keskmiselt ei näita mitte ühiskonnas toimuvate protsesside halvenemist, vaid hoopiski seda, et ühiskonnaliikmed on hakanud ka väiksematest ja esialgu tähtsusetuna näivatest õigusrikkumistest politseid teavitama. Samuti on muutunud tulemuslikumaks erinevate süütegude registreerimine ning menetluste alustamine korrakaitseasutuste poolt. See põhjendaks ka näiliselt kõrget kuritegevuse taset Põhjamaades ja Lääne-Euroopas.

Kuna uuemad kriminaalstatistika andmed on käesoleva töö kirjutamise hetkel kättesaadavad põhiliselt Baltimaade ja Soome kohta, siis keskendutaksegi vägivallakuritegevuse tasemete võrdlemisel just neile riikidele. Baltimaade omavaheline võrdlemine, kui sarnase kuritegevuse „stardiplatvormiga” maade, on igati loogiline ja põhjendatud. Liites siia ka meie lähinaabri, Soome, kelle lähiajaloo puudub 50-aastane okupatsiooni periood, saame hea võrdluse sellest, milline võiks olla Nõukogude okupatsiooni puudumisel kuritegevuse tase Baltimaades.

Lisast 8 on näha, et Eesti kuritegevuse tase on stabiilselt umbes poolteist korda kõrgem kui Lätis ja Leedus aastatel 2003-2010. Samas on 2003. aastast kui 2010. aastani langenud kolmest Baltimaast enim just Eesti kuritegevuse tase 100 000 elaniku kohta (15%), ning vähesel määral ka Leedus (5%). Eesti kuritegevuse kõrgema taseme põhjuseks võrreldes Läti ja Leeduga võib ühe tegurina olla ajalooline eripära–kuulumine Saksa mõjusfääri, teisest küljest ka taasiseseisvumisega välja kujunenud uued kriminaalõiguslikud süsteemid, mille edukas rakendamises oleme oma lõunanaabritest ette jõudnud.

On ju ka Põhjamaades, mis on nii majanduslikult, sotsiaalselt kui ka poliitiliselt Euroopas ja kogu maailmas esirinnas, registreeritud kuritegevuse tase kõrge, ulatudes Soomes 2010. aastal 8305 juhtumini keskmiselt 100 000 elaniku kohta. Kuigi Soomes arvestatakse väärted kriminaalstatistikasse, ei peeta Soomet siiski kuritegevuse seisukohast ohtlikuks. Eelpool toodut arvesse võttes järeldub, et adekvaatse pildi kuritegevusest ja selle tasemest riigis annavad eelkõige rasked isikuvastased süüteod ja nende osakaal kogu registreeritud õigusrikkumistest.

Vägivallakuritegevus ei ole Eestis ja Euroopas üheselt võrreldav. Vägivallakuritegude alla liigituvad küll sarnased kuriteoliigid nagu tahtlik tapmine, vägistamine, seksuaalrünne, kehavigastuste tekitamised, röövimine jt., kuid siiski on riigiti andmete kogumisel ja esitamisel erisusi, mistõttu kahes erinevas riigis ei pruugi teatud kuriteoliikides sarnase kvalifikatsiooniga teo alla olla liidetud kõik rikkumised. Tabelis 4 on läbiviidud mõningane selektsioon Euroopa riikide osas, ning esitatud nende vägivaldse kuritegevuse numbrid.

Tabel 4. Vägivallasüüteod Euroopa riikides aastatel 2003-2008

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Tase 100 000 elaniku kohta
Läti	3200	3366	2879	2750	1919	1928	85
Leedu	6042	6566	6561	5698	4754	4372	130
Eesti	5572	6471	7921	7551	8763	9199	686
Soome	35293	36450	37105	38037	41664	42035	812
Rootsi	83782	86107	94205	98154	106627	108448	1181
Saksamaa	204124	211172	212832	215471	217923	210885	257
Inglismaa ja Wales	1133506	1201967	1219861	1205065	1099321	1034972	1935

(Allikad: Tavares & Thomas 2010:8; Total...2011; autori koostatud)

Tabel 4 näitab, et tase oli 2008. aastal väga kõrge Inglismaal ja Wales`is ning Rootsis, aga ka Soomes ja Eestis, madal Lätis, Leedus ja Saksamaal. Inglismaa ja Wales`i, Soome ning Rootsi kõrge tase on üheselt põhjendatavad. Nimelt lisanduvad neis riikides kehavigastustena vägivallakuritegude statistikasse ka kõikvõimalikud ähvardamised (Aebi „*et al*“ 2010:350-352, 30.01.2011). Eestis näiteks läheb ähvardamise alla vaid tegu, millega ründaja lubab kannatanule tekitada vähemalt raske tervisekahjustuse (Sootak, Pikamäe 2009:382). Lätis ei ole arvestatud vägivallakuritegude alla kergeid kehavigastusi ja huligaansust (avaliku korra raske rikkumine), viimane on välja jäetud ka Leedus.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Narkootikumide ja Kuritegevuse vastase võitluse Keskuse (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*) andmetel on tahtlike tapmiste alase statistika kogumisel mitmeid nüansse, mistõttu erinevad politsei ja rahvusvaheliste terviseorganisatsioonide poolsed hinnangud–politsei ametlik statistika kajastab üldjuhul väiksemaid numbreid ja taset, kusjuures erinevused on seda väiksemad, mida arenenuma ja demokraatlikuma riigiga on tegemist. (Harrendorf, Heiskanen & Malby 2010:8, 01.02.2011)

Tahtlike tapmiste üldarvud (vt lisa 9) ei iseloomusta väga täpselt vägivalla levikut ühiskonnas ega raskete isikuvastaste süütegude tegelikku suhet kuritegevusse. Küll aga saame objektiivsema pildi riikide kuritegevusest, kui võrdleme omavahel tapmiste taset 100 000 elaniku kohta ning tapmiste osakaalu kogu registreeritud kuritegevusest (vt tabel 5).

Tabel 5. Tapmiste tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	13,9	9,4	11,6	8,9	8,2	7,8	7,1	6,3
Läti	9,5	8,6	5,5	6,5	5,1	5,2	4,9	3,7
Leedu	-	11,7	12,9	9,7	9	9,9	8,5	7,4
Soome	2,0	2,8	2,2	2,1	2,4	2,5	2,1	2,1
Rootsi	0,9	1,2	0,9	1,0	1,2	0,9	-	-
Inglismaa ja Wales	1,7	1,6	1,4	1,4	1,4	1,2	-	-
Saksamaa	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	-	-
Venemaa	21,9	21,9	21,5	19,3	15,7	14,2	-	-
USA	5,7	5,5	5,6	5,8	5,7	5,4	5,0	-

(Allikad: Aastakeskmise...2011; Average annual...2010; Average resident...2010; Data...2010; Demographic...2011; Estimated...2010; Homicide...2010; Kansalaisuus...2010; Number...2010; Population...2011; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2011; autori koostatud)

Tabelist 5 on näha, et tapmiste tase 100 000 elaniku kohta keskmiselt varieerub tugevalt olevalt riigist ulatudes 14,2-lt juhtumilt Venemaal kuni 0,9 juhtumini Rootsis 2008. aastal. Üldiselt võib öelda, et kõik „uued tulijad” ehk siis Nõukogude Liidu lagunemise järgselt tekkinud iseseisvad riigid on järjest lähenemas Lääne- ja Põhja-Euroopale. Kui veel 2003-2004 ületasid Baltimaad Põhjamaade ning Lääne-Euroopa taset kuue-seitsmekordselt, rääkimata Venemaast, kelle tase ületas Baltimaade omasidki kahekordselt, siis 2010. aastal oli Baltimaade tahtlike tapmiste tase näiteks Soomest keskmiselt kolm korda kõrgem.

Ameerika Ühendriike iseloomustab erinevalt Lääne- ja Põhja-Euroopa riikidest küllaltki kõrge tahtlike tapmiste suhtarv elanikkonna kohta, kõikides 5-st kuni 5,8 juhtumini 100 000 elaniku kohta. On märkimisväärne, et Baltimaad on kohe-kohe jõudmas oma tapmiskuritegevuse taseme poolest ameeriklastega samale astmele.

USA puhul tahaks eraldi välja tuua ka nõ „vihakuriteod”, mille äratuntav erinevus seisneb selles, et need on toimepandud millegi vastasest vihast lähtuvalt. 2009. aastal oli USA-s 7789 sellelaadset rünnakut, millest 48,5% oli toimepandud rassilise, 19,7% usulise, 18,5% seksuaalse, 11,8% rahvusliku ja 1,5% puuetega inimeste vastase viha tõttu. Neist tulenevalt pandi toime mitmeid kergemaid ja raskemaid vägivaldasüütegusid (Incidents...2010, 31.01.2011). Eestis sellealane statistika ja kuritegude motiivistiku liigitus puudub.

Teine oluline indikaator hindamaks ühiskonna kriminogeensust on tahtlike tapmiste osakaal kogu registreeritud kuritegevusest. Tabelis 6 on välja toodud tapmiskuritegevuse protsent kõigist registreeritud süütegudest, mis annab sarnaselt koos tapmiste tasemega 100 000 elaniku kohta realistlikuma pildi tegelikust vägivalla levikust riigiti.

Tabel 6. Tahtlike tapmiste osakaal (%) registreeritud kuritegudest Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010

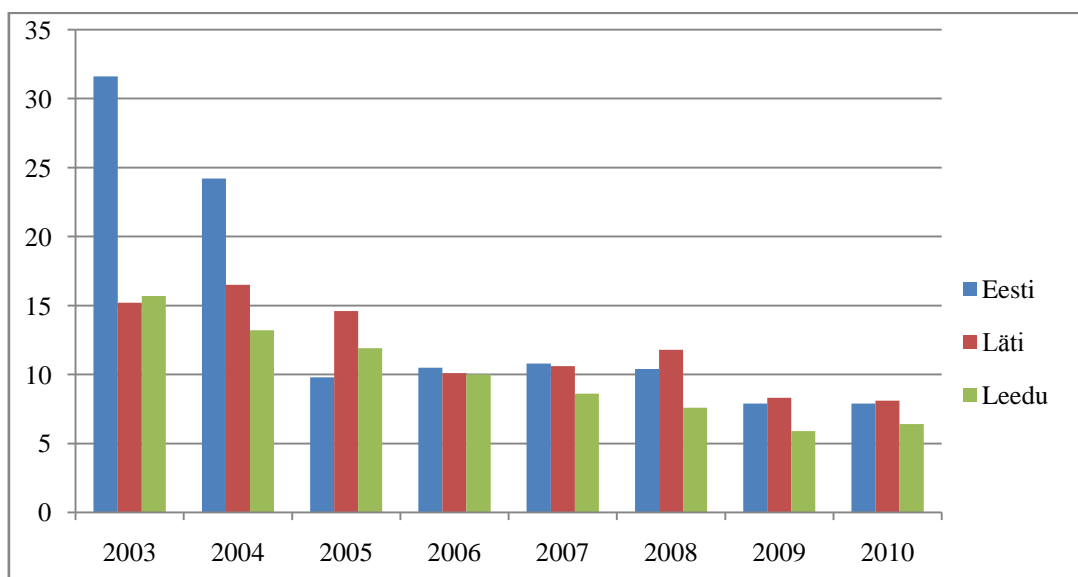
Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	0,33	0,22	0,28	0,23	0,22	0,20	0,20	0,17
Läti	0,42	0,32	0,25	0,24	0,21	0,21	0,19	0,16
Leedu	-	0,48	0,54	0,43	0,45	0,43	0,34	0,32
Soome	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,03	0,03
Rootsi	0,007	0,009	0,006	0,008	0,009	0,006	-	-
Inglismaa ja Wales	0,015	0,015	0,014	0,014	0,015	0,014	-	-
Saksamaa	0,012	0,012	0,013	0,012	0,011	0,009	-	-
USA	0,14	0,14	0,14	0,15	0,15	0,15	-	-

(Allikad: Crimes...2010; Data...2010; Demographic...2011; Estimated...2010; Number...2010; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2010; Statistical...2011; autori koostatud)

Võttes aluseks tapmiste osakaalu kogu registreeritud kuritegevusest, on võimalik väita, et Rootsis ja Saksamaal moodustavad tapmised ametlikust kuritegude arvust umbes 30. korda vähem kui Eestis ja Lätis ning üle 50-ne korra vähem kui Leedus. Baltimaade vahe Soomega on 5-10-ne kordne. Vaid Ameerika Ühendriikides moodustab tapmiste osakaal registreeritud kuritegudest sama suurusjärgu kui Eestis ja Lätis. Ametliku statistika puhul saame, nagu ka tapmiste taseme puhul 100 000 elaniku kohta, rõhutada, et suur kuritegude koguarv, nagu ta seda on Rootsis, Saksamaal, Inglismaal ja Wales`is aga ka Soomes, ei tähenda sugugi vägivalla ja eriti just raskete isikuvastaste kuritegude ulatuslikku levikut ühiskonnas.

Euroopa riikides registreeritakse üldiselt raskete kehavigastuste alla eluohtlikud vigastused, avalikes kohtades toimepandud rünnakud, katsed ning tulirelvade kasutamised süüteo toimepanemisel. Vigastus peab olema tõsine ja kestev, kuid ei sisalda surmaga lõppemist (v.a. Soomes). Samuti ei loeta siia alla seksuaalse alatooniga rünnakuid (v.a. Soomes) ega ähvardamisi (Aebi „*et al*“ 2010:353-354, 30.01.2011). Küll aga loetakse kõigis lisas 10 väljatoodud riikides, v.a. Baltimaades, kehavigastuste statistika hulka ka muud kehavigastuse

tekitamised, mis sisaldavad vähemalt füüsilist kontakti. Seetõttu ongi Baltimaade näitajad oluliselt madalamad kui teistel, ning adekvaatseks võrdluseks omavahel ei sobi.

Joonis 8. Raske kehavigastuse tahtlik tekitamine Baltimaades 100 000 elaniku kohta aastatel 2003-2010

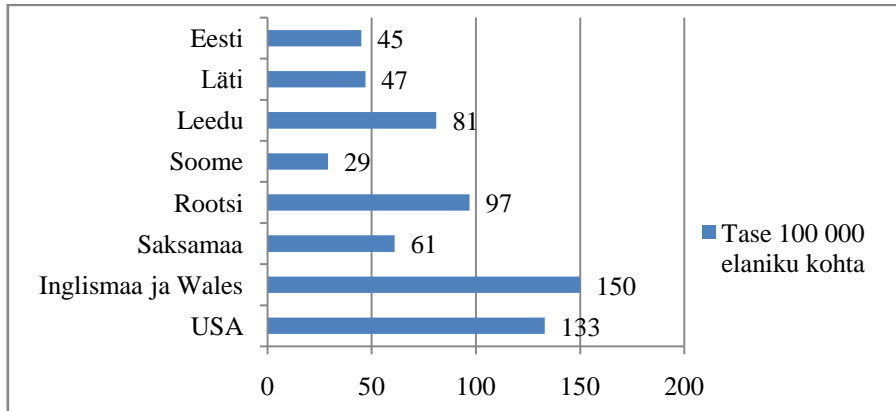
(Allikad: Aastakeskmine...2011; Average annual...2011; Average resident...2011; Data...2010; Number...2010; Registreeritud...2011; Statistical...2011; autori koostatud)

Jooniselt 8 eristub selgelt Eesti erinevus teistest Baltimaadest aastatel 2003-2004, mil raskete kehavigastuste tase oli 1,5-2 korda kõrgem kui Lätis ja Leedus. Alates 2005. aastast on näitajad ühtlustunud ning jätkanud kergete tõusude ja langustega üldist kahanemist 2010. aastani. On ilmselge, et näiteks Soomes 2010. aastal registreeritud kehavigastuste tase 100 000 elaniku kohta-633 juhtumit, sisaldab suuremas enamuses kergete kehavigastuste tekitamisi, ähvardamisi ja katseid, mitte aga raskete kehavigastuste tahtlikke tekitamisi.

Vägistamise alla defineeritakse Euroopas üldiselt seksuaalvahekord teise isikuga tema tahte vastaselt (ka katsed), seksuaalvahekord alaealise-(vägivallaga), abitu isiku-või järeltulijaga. Välja on jäetud seksuaalvahekord alaealisega (vägivallata) ning muud seksuaalründed. Rootsis on lisatud vägistamise alla ka seksuaalsed lävimised alaealistega vägivallata. Inglismaal ja Wales`is on välja jäetud vägivallata abitu isikuga suguühendusse astumine. (Aebi „et al“ 2010:354-356, 30.01.2011)

Seksuaalsüütegude registreerimine sõltub paljuski ohvrist, tema julgusest ja usaldusest õiguskaitseorganite vastu. Seetõttu ei pruugi suured kõikumised vägistamiste registratsioonis aastate lõikes tähendada tingimata seksuaalrännakute kasvu, vaid olla mõjutatud hoopis politsei teavitamise kasvust. Vägistamiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta on Baltimaades aastatel 2003-2010 püsinud küllaltki stabiilsena (vt lisad 11 ja 12). Rohkem kui 100% on tõusnud vägistamiste arv aga Rootsis 2008. aastal võrreldes 2003. aastaga. Tõusu üheks peamiseks põhjuseks võib lugeda inimeste enesekindluse ja usalduse kasvu, usku politsei töösse, kui ka asjaolu, et Rootsis arvestatakse vägistamiste hulka seksuaalvahekord alaealisega ilma vägivaldta, mistõttu võib eeldada, et sellest vägagi latentsest kuriteoliigist on hakatud ametivõime rohkem teavitama.

Röövidena arvestatakse Euroopas nii vägivaldaga toimepandud süütegusid kui vägivaldta ähvardamist eesmärgiga omastada teise isiku vara (Aebi „*et al*“ 2010:360, 30.01.2011). Ülevaate Euroopas ja USA-s toimepandud röövide arvust ja keskmisest tasemest 100 000 elaniku kohta annavad joonis 9 ja lisa 13. Joonisel 9 on andmed Baltimaade ja Soome kohta aastast 2010, USA kohta aastast 2009 ning ülejäänud riikide andmestik pärineb 2008. aastast.

Joonis 9. Röövimiste tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s

(Allikad: Aastakeskmine...2011; Average annual...2010; Average resident...2010;

Demographic...2010; Estimated...2010; Kansalaisuus...2010; Registreeritud...2011;

Rikokset...2010; Rikokset...2011, Statistical...2010; Statistical...2011; Tavares & Thomas 2010:9; Total...2010; autori koostatud)

Lisast 13 nähtub, et suurima languse registreeritud röövide osas on läbi teinud Baltimaad (2-3 korda). Ülejäänud riikide, nagu Soome, Saksamaa ning Inglismaa ja Wales'i röövide arv on kahanenud umbes neljandiku jagu. Röövimiste kiire languse tõttu Baltimaades peaks neis riikides olema alanenud ka „tänavakuritegevuse tase”, kuna röövid pannakse peamiselt toime avalikes kohtades. Eesti kuritegevuse ametlik statistika seda aga ei toeta, kuna röövid on asendunud kehalise väärkohtlemise juhtumitega.

Röövide tase 100 000 elaniku kohta on Eestis ja Lätis kolm korda väiksem kui Inglismaal ja Wales'is, kaks korda väiksem kui Rootsis ning poolteist korda madalam kui Saksamaal. Vaid Soomes oli umbes poolteist korda vähem rööve 100 000 elaniku kohta keskmiselt kui Eestis ja Lätis. Tabelit juhivad USA (133) ning Inglismaa ja Wales (150). USA-d iseloomustab paljude suurlinnade olemasolu ning suur tulirelvade omamine, mis põhjustab röövimiste kõrget taset. Inglismaa ja Wales'i, Rootsi ja Saksamaa röövide tase ei iseloomusta kindlasti nende riikide kõrget vägivaldsust, vaid pigem rohkete röövimiskatsete ja ähvarduste registreerimist röövimistena. Balti riigid on alles jõudmas sinna etappi, kus tegelik röövide arv ei moodusta suuremat enamust kõigist registreeritud röövidest.

Eesti vägivallakuritegevuse võrdlus Lääne-ja Põhja-Euroopa riikide ning USA-ga näitas, et me liigume küll järjepidevalt turvalisema ja ohutuma ühiskonnamudeli suunas, kuid sinna jõudmiseks on meil veel pikk tee käia. Ehkki nii kuritegevuse üldise taseme kui vägivallasüütegudena kvalifitseeritavate kuritegude osas asume võrreldud riikide skaalas enam-vähem keskel, ületavad meie näitajad tahtlike tapmistega osas tunduvalt Lääne-ja Põhja-Euroopa riikide omi. Rasked isikuvastased kuriteod aga iseloomustavadki kõige adekvaatsemalt ühiskonna kriminaalset aktiivsust ja vägivaldsust. Siiski tuleb tõdeda, et 2010. aastaks oleme võrreldes 2003. aastaga läbi teinud tõsise arengu turvalisema ühiskonnamudeli suunas.

2. EESTI ELANIKE TURVATUNDE JA HIRMU KUJUNEMINE KURITEGEVUSE EES NING SELLE SEOSSED VÄGIVALLAKURITEGEVUSEGA AASTATEL 2003-2010

2.1. Elanike turvatunde ja hirmu kujunemine

Turvatunne ja turvalisus seonduvad lähedalt meie kõigi igapäevaeluga. Vahel me ise ei tajugi selle kohalolekut või vajadust ega mõtle sellele, ehkki näiteks kodust lahkudes ja ust lukustades eeldame tagasi koju saabudes, et leiame oma vara puutumatusena. Seega ei puuduta turvatunne ja turvalisus ainult meid endid või meile lähedasi inimesi vaid ka meie vara ja kodu või väljendudes üldisemalt – kogu meid ja meie igapäeva toimetusi ümbritsevat keskkonda.

Turvalisust ja turvatunnet pakkuvaks institutsiooniks ei ole alati olnud riik. Alles alates Frangi riigi õigusest – Karolinast - suutis riik mingil määral kindlustada ka inimeste turvalisuse ja ka tegeliku õiguskaitse, ehkki vaid osaliselt (Sootak 1998:83). Tsentraliseeritud korra lagunemine tingis riikliku sekkumise vajaduse, et kaitsta elanikke röövimiste-tapmist, aga ka feodaalide isetegevuse eest. Keskajal jõudis Saksi õiguspeegli järgi Karolina ka Eestisse, olles esimene täielikum koodeks, mis Eesti territooriumil kehtima hakkas ning seda kasutati sisuliselt 19. sajandi keskpaigani, mil Karolina asendati Vene kriminaalseadustiku ning kohalike Talurahvaseadustikega. (Sootak 1998:228)

Tsaari-aegses Eestis muutusid seadused ja sellega koos elanike õiguslik kaitse ja turvatunde tagamine riiklikul tasandil vähe. Koos iseseisva Eesti Vabariigi tekkega muutus põliselanike jaoks märgatavalt ka nende sotsiaalne, õiguslik, majanduslik ja poliitiline kaitse ning riigipoolne garantii nende tagamisel. Kõik muutus aga taas Nõukogude okupatsiooni lõpliku kehtestamisega 1944. aastal Eesti territooriumi üle. Ehkki kehtisid seadused ja justkui näiliselt oli elanike turvalisus tagatud, eksisteerisid mitmed erinevad võimalused inimeste alusetuks represseerimiseks, mistõttu elati pidevas hirmus sattuda riiklike julgeolekujõudude huviorbiiti. Eesti Vabariigi taasiseseisvumisega 1991. aastal muutusid taaskord turvalise ühiskonna põhimõtted. Uuesti muutus oluliseks individipõhine lähenemine ning võimalus panustada läbi elanike ka üldise turvalisuse tõstmisele.

Turvatunne ja turvalisus on läbi ajaloo oma olemuselt ja prioriteetidelt olnud muutuvad. Kui keskajal ähvardasid inimesi lisaks kuritegevusele ka looduslikud tegurid (õnnetused, ikaldused jne.), haigused, siis tänapäeval on järjest jõudsamalt esile tõusmas ka inimeste endi tekitatavad katastroofid. Hea näide loodusõnnetuse ja eksliku inimtegevuse koosmõjul tekkinud katastroofist on 2011. aasta märtsi alguses Fukushima, Jaapanis aset leidnud tuumakatastroof, mille mõjusid on eeldatavasti veel, arvestades selle sündmuse meedias kajastatuse ulatust, pikka aega võimalik maailmas tunda.

Ka on tänapäeval julgeolek ja julgeoleku ning turvatunde mõiste võrreldes paari aastakümne taguse ajaga muutunud. Kui varasemalt rõhuti suurriikide omavahelise sõja võimalusele, siis tänapäeval keskendutakse rohkem kuritegevuse ennetamisele, rahvusvahelise salakaubanduse ja immigratsiooni takistamisele ning alates 2001. aastast jõulisemalt ka terrorismi vastasele võitlusele. Jõusse on tõusnud tihedama koostöö vajalikkus nii sise- kui välisjulgeolekualastes aspektides. (Brenninkmeijer 2001:30-32)

Traditsiooniliselt kuulub julgeolekusfääri ka sisejulgeolek ehk sisekaitse, mida teostavad politsei, kaitsepolitsei, piirivalve, päästeteenistus, maksu- ja tolliamet jt. Julgeoleku üheks komponendiks loetaksegi sisejulgeoleku valdkonda, mille üheks peamiseks tegevuseks ongi turvalisuse tagamine ühiskonnas elanike turvatunde tõstmise läbi. Sisejulgeolekuks loetakse majanduslikku julgeolekut, kuritegevuse kõikide vormide ennetamist, aga ka sotsiaalset julgeolekut (Brenninkmeijer 2001:42).

Turvalisuse mõistena peetakse üldjuhul silmas nii „ühiskonna turvalisust”, „elanikkonna turvalisust”, kui ka „kodaniku (inimese) turvalisust” (Aimre 2007:35-36). Turvalisuse traditsiooniline osa käsitleb inimeste suhet vägivalla, õigusrikkumiste ja kuritegevusega. Vägivald ja kuritegevus põhjustavad inimeste reageeringuid, alates hirmudest pimedate tänavate, peksmiste, seksuaalsete rünnete jpm. suhtes kuni püüdeni end ise või koos lähedaste ja tuttavatega kaitsta. Seega kujunebki turvatunne üldiselt läbi isikliku või mõne endale lähedase inimese kogemuse ning selle põhjal omaks võetud seisukohtadest ja veendumustest turvalisuse eksisteerimisest kogukonnas või riigis. Konkreetselt võib turvalisuseks pidada riigipoolset majanduslikku, sotsiaalset, kultuurilist, poliitilist, õiguslikku, kuritegevuse- ja vägivallavastast kindlustatust ning inimese usku enese ja oma lähedaste kaitstusesse (Aimre 2005:174).

Turvalisuse korral on füüsilised ohud ja moraalsed surved inimese kontrolli all. Turvalisuse puudumisega kaasneb hirm ja mure. Nende suuruse abil saab mõõta, mille puhul tuntakse end rohkem ja mille puhul vähem turvaliselt. Turvatunne on seda suurem, mida suurem on usk omaenda majanduslikku ja sotsiaalsesse toimetulekusse, kodu kaitstusse, rahvuslikku julgeolekusse ja ühiskondlikku õiglusesse, turvalisus on üks vajaduste rahuldamise, heaolu ja inimõiguste aspekte (Raitviir 2005:16).

Seega ühelt poolt tegelevad turvalisuse tagamisega riik ja teiselt poolt inimesed ise. Samas mõjutab inimeste üldine turvatunne oluliselt seda, kuidas riik oma tegevust korraldab. Ehk teisisõnu-riigi poolsed tegevused ühiskonnas turvatunde tõstmisel on otseselt seotud sellega, mida selle ühiskonna liikmed turvalisuseks peavad ning milliseid abinõusid nad turvatunde tõstmiseks eeldavad riiki rakendavat. Siiski ei kujune inimeste turvatunne vaid läbi riiklike kontrollimehhanismide, vaid ka läbi isiklike kogemuste ning suhete oma perekonna ja sõprade-tuttavatega.

Inimeste turvatunde kujunemisel ning selle tagamisel moodustab olulise osa lisaks individuaalsetele omadustele ka see, kuidas elanikud oma elu ise korraldavad ning milline näeb välja keskkond, kus nad elavad. Kohati hindavad inimesed enda jaoks turvatunnet erinevalt, kuid üldiselt loetakse turvatunnet mõjutavateks teguriteks avalikes kohtades viibimise ohutust, pimedaid kõrvalisi tänavaid, liikumiskellaaegu, purjus inimeste nägemist, vandalismi jne. Elanike enese ebaturvaliselt tundmise tunne võib toetuda mitmetele kriteeriumitele. Seda põhjustavad näiteks vägivalla lai levik, elanikkonna vananemine, linnastumise kasv, majanduslik ebastabiilsus, kohalik ja ka latentne kuritegevus, piiramatult immigratsioon jms. (Brenninkmeijer 2001:32).

Inimeste kartusi võimendab massiteabevahendites edastatu. Teatud informatsioon võib kaasa tuua kartuse ja hirmude tekke ning ebameeldiva tundeseisundi, mis saavutatud heaolu vähendab. Hirmuga kaasnevad ka psüühilised probleemid, nagu depressioon, usaldamatuse kasv, isikulised-ja tervise probleemid. Lisaks mõjutab kõrge kuritegevuse kartuse tase inimeste mõtteid ja liikumiskohti, mis omakorda mõjutab kogu piirkonnas sarnaste ilmingute esinemisel terve naabruskonna mainet. (Wyant 2008:39, 14.04.2011) Massimeedia müübki peamiselt hirmu, lisaks mõjutavad elanike kuritegevuse kartust ka sõprade-tuttavate käest

kuuldu, vestlused naabrite või töökaaslastega, aga ka informatsioon kuritegelike sündmuste, õigusrikkumiste ja politsei tegevuse kohta nii ametlikest kui mitteametlikest allikatest.

Turvalisust saab seega edukalt tagada vaid juhul, kui sinna panustavad kõik ühiskonnaliikmed olgu siis üksikindiviididena, gruppidega või läbi riigivõimu institutsioonide. Olenevalt sellest, kui edukalt seda tehakse, suurenevad või vähenevad ka turvalisuse alla kuuluvad probleemid, nagu kuritegevus, inimeste sotsiaalne kaitse, majanduslik heaolu jms. Eesmärkide edukas täitmine kaasab endas ühiskonna vägivallataseme langust, elanike kindlustumist sotsiaalsel ning tugevnemist majanduslikul positsioonil. Nende eesmärkide tulemuslik täitmine näitab riigi võimet ja oskusi pakkuda elanikele täisväärtuslikku elu võimalikult parimatel tingimustel.

Turvalisuse üks tuumi on kindlasti kuritegevusest ja vägivallast tulenevad ohud ja hirmud. Hirm kuritegevuse ees on väljund inimest valdavatele tunnete kogumile, mida tekitavad mitmed meid ümbritsevad faktorid, milledest mõjusaim on kartus sattuda isiklikult või oma lähedaste läbi kuriteo ohvriks.

Kuritegevuse kartuse alla ei liigitu mitte ainult füüsiline või majanduslik hirm langeda mõne kuriteo ohvriks, vaid muret tuntakse ka kuritegevuse mõjude pärast seadusandlikule korrale, meid ümbritsevatele keskkonnale, kuritegevuse dünaamikale (vägivaldakuuritegevuse kasv või alanemine), meediale ja seeläbi ka ühiskonnale info edastamise tõepärasusest. Kuritegevuse hirmu mõjutajate alla asetatakse ka elanike usaldusväärsus õiguskaitseorganite vastu ning ühiskondlik aktiivsus kuritegevuse vastases võitluses.

Elanike hirm kuritegevuse ees on kujunenud sotsiaalselt relevantseks, poliitiliselt läbitöötatavaks ja teaduslikult uuritavaks nähtuseks alles viimasel kolmel aastakümnel. Kuriteo ohvriuuringud said alguse USA-s 1973. aastal ja levisid kiiresti üle maailma, mis näitas, et selle teema vastu oli ühiskonnas suur huvi. Leiti, et on vaja uurida kuritegevuse hirmu paradoksi. Üllatuslikult avastati, et kuritegevuse hirmu tase on objektiivsega võrreldes liialt kõrge ning „valed“ inimesed kardavad seda. Viidi läbi erinevaid uurimusi selle tõestamiseks või ümberlükkamiseks. Seetõttu moodustus lai arusaam sellest, mis on kuritegevuse hirm, kuid tegelikkuses ei ole 40. aastat uurimusi toonud veel ühest vastust. (Cops 2010:386-387, 22.02.2011)

Kuritegevuse hirm on tunne end ebaturvaliselt tunda, haavatavus, abitus ohu suhtes. Need tegurid ei ole põhjustatud tundest, riskist sattuda kuritegevuse ohvriks, vaid mõjutatud sotsiaalsetest ühiskonda ebaturvaliselt käsitlevatest faktoritest, milleks on nii globaalsed kui ka iseseisvuslikud mõjurid, mis võivad kõigutada inimeste traditsioonilisi väärtusi ja kindlustunnet. Hirm kuritegevuse ees sõltub paljuski demograafilistest teguritest nagu east, soost, nahavärvist, aga ka haridustasemest, sissetulekust, muutuste kiirusest ühiskonnas, linnastumisastmest, keskuse ja perifeeria ning naabrite omavahelistest suhetest jne.

Tihti projekteeritakse oma üldisest tulenevad ohud, nagu ebakindlus, abitus jms. kuritegevusse, mis on nähtav ja „käega katsutav“ hälve. Sellest sõltuvalt kuritegevuse kartus sisaldabki individuaalseid igapäeva riske ja väljendust sotsiaalsete muutuste, stabiilsuse, korra ja ühtekuuluvuse suhtes. Kuritegevuse kartus on kui sümbol, väljendades ja sisaldades paljusid teisi probleeme, konflikte, turvatunde puudumist ja muret naabruskonna suhtes, ning sotsiaalsest kooslusest, asukohast ja välismaailmast tulenevaid muresid. (Cops 2010:387-388, 22.02.2011)

Kuritegevuse kasvu peetakse üldiselt üheks kuritegevuse hirmu suurenemise oluliseks põhjuseks. Siiski ei ole õnnestunud tõestada seoseid kuritegevuse hirmu ja inimeste reaalsete kogemuste vahel. Näiteks tunnevad suuremat hirmu kuritegevuse ees eakamad inimesed, ehkki nende ohvriks langemise tõenäosus on märgatavalt madalam kui muudel vanusegruppidel. Enese turvatunde määratlemisel osutub oluliseks see, kuidas objektiivset olukorda informatiivselt töödeldakse ja esitatakse ning milliste hoiakutega seda infot vastu võetakse.

Kuritegevuse hirm võib olla ülehinnatud, selle põhjuseks on näiteks varasemate küsitluste üldsõnalisus, samas kui uuemad uuringud näitavad, et hirm ei olegi nii kõrge kui arvati. Viimastes uuringutes on keskendutud rohkem hirmu esinemise sageduse uurimisele. Samuti pööratakse suuremat tähelepanu eristamiseks kuritegevuse hirmu tõsisust ja kestvust inimese hoiakutes ja tunnetes. Inimeste kuritegevuse hirm on seotud nii poliitiliste kui sotsiaalsete aspektidega ning vajab edasise uurimise käigus sügavamat sotsiaalset uuringut (Gray, Jackson & Farrall 2008:377, 12.04.2011). Inimesed vastavad teinekord jaatavalt ka seetõttu, et see on saanud üheks osaks avalikust teadmisesest ja inimesed lihtsalt teevadki nii.

Teine empiiriline fakt on vähene korrelatsioon tegeliku kuritegevuse (ametlikult registreeritud või alternatiivsetel meetoditel kindlaks tehtud) ja elanikkonna üldise kuritegevuse hirmu tasemete vahel. Avalikkuse ette jõudvad asjad on sageli õudusttekitavad, neile pühendatakse ebaproportsionaalselt suurt tähelepanu ja sellest saab moraalne paanika. Enamasti ei ole aga uudis seotud üldse konkreetse kuriteoliigiga (Saar jt. 2002:47). Turvalisuse ohud pole seega mitte ainult faktilised, vaid võivad olla ka kujutletud, ehk teinegi kord võivad need tuleneda või olla põhjustatud teguritest, mis tegelikkuses ei mõjuta ametlikku vägivallastatistikat (Lagerspetz 2005:179).

1980. aastail tekkis Ameerika Ühendriikides nõ. sarimõrvarite paanika. Probleem jõudis USA-s isegi valitsuse tasandile ning sellest lõikasid kasu mitmed selleks otstarbeks tekkinud organisatsioonid ja ühendused. Algselt arvatud ligi viiendiku sarimõrvarite ohvriks langenud tapetute arv kogu tahtlikest tapmistest USA-s korrigeeriti hiljem reaalsusele vastavaks, mis näitas, et tegelikkuses ei ületanud see number 1% kõigist tapmiskuritegude ohvritest, (Saar jt. 2002:47) ning väga tõenäoliselt oli, arvestades ühe aasta jooksul USA-s toimepandavate tahtlike tapmistest arvu (umbes 15 000), veel tunduvalt väiksem.

Massimeedia ongi tihti kuritegevuse hirmu kujundamise algallikaks, kas siis tahtlikult või tahtmatult sündmusi värviliselt kirjeldades ning nendele liigset tähelepanu juhtides. Kuritegevuse kartust võib „tänu” massimeediale suurendada teadmine surmanuhtluse kaotamisest, vangidele amnestia andmisest, aga ka näiteks mitmete haiguste, nagu AIDSi, linnu-ja seagripi jpt. ohu ülekuumendamises. Ajakirjandus võib alusetult suurendada või juhtida tahtmatult või teadlikult tähelepanu mõne kuriteo sooritanud isiku rahvusele, rassile, usutunnistusele või sotsiaalsele kuuluvusele, mistõttu võib ühiskonnaliikmetes tekkida kartus ja alateadlik hoiak mingi grupi või isikute suhtes, keda seostatakse automaatselt kuritegevusega. Ka suureneb hirm langeda mõne sellise grupi või isiku poolt sooritatud süüteo ohvriks.

Televisiooni kui massimeedia kõige tõhusama ja kasutatavama vahendi ning kuritegevuse kartuse vaheliste seoste uurimiseks ja tuvastamiseks on Belgias läbiviidud uuringu põhjal välja pakutud kolm erinevat hüpoteesi:

- 1) kultiveeriv hüpotees, mis ütleb, et televisioonist kuritegevuse vaatamine suurendab kuritegevuse hirmu;

- 2) meeleolu juhtiv hüpotees, mis väidab, et kuritegevust kartvad inimesed vaatavad oma hirmudega toimetulemiseks palju vägivaldseid ja kuritegevust sisaldavaid saateid;
- 3) tagasitõmbumise hüpotees, mis väidab, et kartlikud inimesed ei julge kodust lahkuda ning loodavad seetõttu vältida sattumist kuriteo ohvriks.

Belgia uuringu tulemused näitasid, et ei olnud reaalselt sidusust kuritegevuse kogemuse ja kuritegevuse nägemise televisioonist vahel, ega tuntud ka seetõttu suuremat hirmu. Küll aga on kuritegevust mitte kogenud isikute jaoks kuritegevuse kartuse põhjuseks televisioonist nähtu. Samuti väldivad kartlikud inimesed üksi väljas liikumist, ja seda eriti just pimedal ajal, kartes tunduvalt rohkem kui teised sattuda mõne kuriteo ohvriks. Meeleolu juhtiv hüpotees, mis väitis, et kartlikud inimesed vaatavad oma hirmudega toimetulemiseks rohkem vägivalda ja kuritegevust sisaldavaid saateid, ei pidanud paika. (Bulck 2004:239, 247, 21.02.2011)

Uudised võivad olla oma vägivalduse ja isegi tahtlike tapmiste propageerimisega meedias ohuks kogu ühiskonna tervisele. See mõjutab inimesi valimistel valikuid tegema-kes tagab neile parema ohutuse, ise seejuures ei suudeta enam oma ohutuse tagamisel mõelda, kuna meedia ülekülluses ei peeta seda võimalikuks. Samuti saadakse väär ettekujutus vägivalda levikust ja esinemissagedusest. Mitmed USA uuringud on näidanud lisaks eelnevale ka seda, et inimesed kardavad väga oma lähedaste pärast, ning ei omata ülevaadet tegelikust kuritegevuse tasemest. Paraku määrab suuresti ära uudise tegemise see, kui suur on vaatajate-lugejate osakaal. (Thorson 2006:178, 18.02.2011)

Meedia kõrval on kuritegevuse kartuse üks olulisemaid mõjutajaid elanike usaldusväärsus õiguskaitseorganite vastu. On igati loogiline, et piirkondades, kus politseid usaldatakse rohkem, esineb ka kuritegevuse kartust vähem. Politsei usaldusväärsus võib tõusta ka neist olenemata, näiteks mõrvade vähenemisest piirkonnas, mida otseselt ei saa kogukond kontrollida. (Renauer 2007:46-47, 16.02.2011) Mida tõhusam on kogukonnakeskne töö, seda paremini tuleb esile ka kodanike usaldus politsei vastu, samuti osaletakse tihedamini kuriteo ennetusprogrammides. Huvitaval kombel aga on tihti just neis programmides osalejad need, kes kuritegevust rohkem kardavad.

Võimalik, et politseiga koostööd tegevad inimesed on ise kogenud suuremat vägivalda või omavad kuritegevuse ohvriks langemise või tutvusringkonnas sarnast kogemust, mistõttu nende hirm kuritegevuse ees on kõrgem kui teistel. Kuritegevuse hirmu mõjutab ka näiteks politseinike kohalolek avalikes kohtades, nende töö efektiivsus ja suhtlus kohaliku kogukonnaga, aga ka valitsuse panus õiguskaitseorganite töösse ning vastutuse võtmine.

Turvatunde üks peamisi mõjutajaid on seega kuritegevuse kartus, mis tekib paljude erinevate aspektide koosmõjul. Inimeste kuritegevuse hirm on mõjutatud nii riigipoolse regulatsiooni ja sekkumise efektiivsusest, kuritegevuse tegelikust esinemissagedusest, kuriteo kogemisest ning ohvriks langemisest, õiguskaitseorganite tulemuslikust tegutsemisest, massimeedias kajastatust, piirkondlikest ja demograafilistest eripäradest (asukoht, sugu, vanus, rass, rahvus jne.) ning erinevate sotsiaalsete gruppide omavahelisest läbikäimisest ja koostööst tõstmaks kogukonna turvatunnet ja vähendades seeläbi ühtlasi ka elanike hirmu kuritegevuse ees.

2.2. Eesti elanike turvatunne ja kuritegevuse hirm aastatel 2003-2010

Kuritegevuse tasemest ja liigilistest eripäradest adekvaatsema ülevaate saamiseks kasutatakse alternatiivseid meetodeid, millest üks on kuriteoohvrite uuring. Kuriteoohvriuuritud võimaldavad uurida tegelikku ohvriks langemise taset riigis ning hinnata seeläbi ka latentse kuritegevuse mahtu. Samuti annavad ohvriuuritud ülevaate elanike turvatundest ja seda mõjutavate tegurite muutustest ning hirmust kuritegevuse ees.

Nõukogude okupatsiooni ajal oli kuritegevus miilitsa ja julgeolekuorganite poolt teatud tasemel ohjatud ning puudus ka igasugune elanike hirmude ja kartuste avalikustamine Eestis. Taasiseseisvunud Eestis on elanike turvatunde ja kuritegevuse hirmu analüüsimiseks läbiviidud viis kuriteoohvrite uuringut aastatel 1993, 1995, 2000, 2004 ja 2009. Aja jooksul on muutunud nii küsitletute valim kui ka küsimustike ülesehitus ja sisu, nagu on täiustunud ka mitmed süütegusid puudutavad õigusaktid. Näiteks on alates 2004. aasta ohvriuuritud hakatud välja selgitama, kui palju tunnevad inimesed ennast erinevate kuriteoliikide poolt ohustatuna. Just 2004. ja 2009. aastal Eestis ning 2004/2005. aastal rahvusvahelisel tasandil läbiviidud uuringud saavadki olema peamised alused määratlemaks kuritegevuse hirmu taset ning selle mõju Eesti elanike turvatundele.

Kuriteohvriks langemise üldtase Eestis aastatel 1999-2008 on toodud ära tabelis 7. Tulenevalt käesoleva töö spetsiifikast vaadeldakse põhiliselt vägivallakuritegusid, mille puhul saame rääkida konkreetselt neist süüteoliikidest, mida ohvriuringute küsimustikes käsitleti. Nendeks olid: röövimine, seksuaalsüüteod ja kallaletung/ähvardamine.

Tabel 7. Kuriteohvriks langemise üldtase ja ohvrite osakaal kuriteoliigiti Eestis aastatel 1999-2008

Ohvriks langemise tase	1999	2003	2008
Kuritegude arv 100 küsitletu kohta	72	59	42
Kuritegude läbi kannatanute protsent	33%	32%	26%
- vägivallakuriteod			7,9%
- röövimine	2,9%	1,8%	2,1%
- seksuaalrünne	3,6%	1,4%	4,4%
- sh. füüsiline rünne			2,0%
- sh. mitte-füüsiline rünne			3,6%
- kallaletung/ähvardamine	6,4%	3,2%	3,7%
- sh. kallaletung	2,3%	1,4%	2,4%
- sh. ähvardamine	4,0%	1,7%	2,1%

(Allikad: Ahven jt. 2010:8; autori koostatud)

Tabelist 7 on näha, et perioodil 1999-2008 on vähenenud nii kuritegude arv 100 küsitletu kohta (72-lt 42-ni), kui ka kuritegude läbi kannatanute osakaal 33%-lt 26%-ni. Vägivallakuritegude ohvriks langes 2008. aastal 7,9% küsitletutest, kõige enam inimesi väitis end olevat langenud mittefüüsilise seksuaalse ahistamise ohvriks (3,6%), kallaletungi ohvreid oli 2,4%, ähvarduse ja röövimise ohvreid kummalgi juhul 2,1%, ning füüsilise seksuaalse ahistamise ohvreid 2,0%. Kokku oli 2008. aastal kallaletungide ja ähvarduste ohvreid 3,7% vastanuist. Võrreldes varasemate uuringute tulemustega, on langenud röövimiste (1999. aastal 2,9%, 2008. aastal 2,1%) ja kallaletungide/ähvarduste (1999. aastal 6,4%, 2008. aastal 3,7%) ohvrite osakaal. Tõusnud on aga seevastu seksuaalrännete (1999. aastal 3,6%, 2008. aastal 4,4%) läbi kannatanute protsent. Neist viimase põhjuseks on kindlasti seksuaalründe defineerimise erisused võrreldes varasemate ohvriuringutega. Nimelt arvestati kuni 2009. aasta uuringuni seksuaalründe läbi kannatanutena vaid naisi. Teiseks lisandus 2009. aasta küsitlusse küsimus seksuaalse ahistamise kohta.

2008. aastal registreeriti Eestis rekordarv vägivallakuritegusid, nende osa kõikide registreeritud kuritegude hulgas kasvas võrreldes 2003. aastaga 12%-lt 18%-ni. Kuigi sellise

märkimisväärse kasvu taga oli ilmselt eelkõige seaduse muudatuse mõju, mis tulenes kriminaal-ja karistusõiguse reformist kümnendi esimesel poolel, pole registreerimisstatistika vägivaldase hindamisel hea abivahend, sest neist kuritegudest teatatakse politseile harva, seda siiski ühe erandiga: tapmised. Tapmiste rohkus rahvusvahelises võrdluses on ilmselt üks põhjus, miks Eestit peetakse kõrge vägivaldase riigiks. Samas on tapmiste arv vastupidiselt registreeritud vägivaldakuritegude üldarvule alates 1994. aastast stabiilselt vähenenud. Ohvriuringusse aga ei jõua tapmisohvrid, see peegeldab eelkõige nõ igapäevast vägivalda: kodus ja väljaspool kodu toimunud löömisi, röövimisi, seksuaalsüütegusid, ähvardamisi ja teisi vägivaldase vorme.

2009. aastal läbiviidud uuringu andmetel oli naiste osakaal kallaletungi ohvrite seas 55%. Meeste ja naiste ohvriks langemise puhul ilmneb mõningane erinevus kuritegevuse statistilisest pildist. Vigastada saanute osas oli naiste-meeste suhe 60:40, mis näitab, et naised kogevad vägivalda mitte ainult rohkem kui mehed, vaid juhtumid on tihti ka raskemate tagajärgedega. Selline järeldus on aga mõnevõrra vastuolus kõige raskemate tagajärgedega vägivaldakuritegude ehk tapmiste statistikaga, kus surmasaanute hulgas on meeste osakaal märksa kõrgem. Samuti tuleb tähele panna, et kui vägivaldaohvrite puhul on meeste ja naiste osa lähedane, siis kuritegude toimepanijatest moodustavad mehed 90%. Nii Eesti 2009. aasta kui 2004/2005. aasta rahvusvahelise ohvriuringu kohaselt langevad mehed enam ohvriks olukordades, kus ründajaid on kaks või enam, naised aga olukorras, kus vägivalda kasutab üks inimene. (Ahven jt. 2010:42, 47-48; Dijk, Kesteren & Smit 2007:80, 12.03.2011)

2008. aastal oli vägivaldakuriteo ohvriks langemise tase kõige kõrgem nooremates vanuserühmades, kuni 29-aastaste seas, kus domineerisid peamiselt mehed. Rahvuste võrdluses langes eestlastest aasta jooksul vägivaldakuriteo ohvriks veidi suurem protsent kui mitte-eestlaste seast. Võrreldes 1999. aasta küsitlusega on mitte-eestlased langenud ohvriks aina vähem, eriti palju-peaaegu kaks korda-vähenes see näitaja 1999. ja 2003. aasta vahel. Eestlastest ja mitte-eestlastest ohvrite soolist jaotust analüüsides selgus, et ohvreid oli mõlemas soos eestlaste seas veidi rohkem. Kui vanuselisel arvustades oli eestlaste seas ohvreid rohkem nooremates vanuserühmades, siis muude rahvuste seas puutuvad vägivaldaga sagedamini kokku vanemad inimesed. (Ahven jt. 2010:42-45)

Piirkondlikult on vägivallakuriteod taasiseseisvumisajal ja eriti 1990. aastatel olnud iseloomulikud suurtele linnadele nagu Tallinn ning maakondadest Harju-ja Ida-Virumaale. Kannatanute suuremat hulka linnades aitab kindlasti selgitada meelelahutuskohtades toimepandud vägivallajuhtumite rohkus ning röövimisi soodustavate tegurite, nagu inimeste pidev liikumine avalikes kohtades nii päevasel kui öisel ajal, olemasolu. Mõnevõrra võib Tallinna ja suuremate linnade erisust seletada ka ilmselt sellega, et linnadesse koguneb inimesi üle Eesti (ja ka väljastpoolt, kui arvestada turiste), seetõttu on võimalikke ohvreid palju enam kui püsielanikke, ent püsielanike ja registreeritud kuritegude suhtarv muutub seega märksa suuremaks.

Inimeste turvalisuse üheks oluliseks määrajaks on kindlasti usaldus õiguskaitseorganite vastu. Alates taasiseseisvumisest on inimesed üha rohkem hakanud uskuma Eesti õiguskaitseorganite töö efektiivsusesse ja võimesse oma kodanikke aidata. Kui 1990. aastal usaldas politseid 19% ning 1995. aastal 28% vastanutest, siis 1999. aastaks oli usaldusprotsent tõusnud 33%-ni ja 2005. aastaks juba 59%-ni (Aimre 2007:101). 2008. aastal tõusis politsei usaldus juba 80%-ni ning käesoleva, 2011. aasta alguses püsib Politsei-ja Piirivalveameti usaldusväärsete määr 85%-i juures (Usaldusväärsete...2011, 10.03.2011).

Kui politsei teavitamine vägivallakuritegudest oli veel 1999. aastal 25% (Ahven, Tabur ja Aromaa 2001:48), siis 2008. aastal vaid 17%. Üldine politsei teavitamise tase oli viie levinuma kuriteoliigi puhul (vargused, seksuaalsüüteoed, röövimine, kallaletung/ähvardamine) 1992. aastal 33%, 1999. aastal 38% ning 2008. aastal 39%. Röövimistest teavitati 2003. aastal 38% ja 2008. aastal vaid 19%. Seksuaalsüütegedest andis 2003. aastal juhtunule ametliku käigu 24% kannatanutest. Kallaletungidest ja ähvardustest teavitasid politseid 2003. ja 2008. aastal vastavalt 28% ja 23% kannatanutest. Teavitamine oli mõnevõrra suurem naiste ja eestlaste seas. (Ahven jt. 2010:48, 64). Põhjusi teatamata jätmiste puhul oli mitmeid. Peamiselt ei pidanud 2008. aasta kuriteohvriuurings vastanud juhtunut nii röövimiste kui ka kallaletungide/ähvarduste osas tõsiseks või lahendasid asja ise. Lisaks kartsid vägivaldsete kuritegude ohvrid tihti kättemaksu.

Soome 2006. aasta ohvriuurings selgus, et teoreetiliselt teavitatakse kuritegudest kolmel juhul. Esiteks, kui kahju on piisavalt suurt või kui teavitamine võib kaasa tuua vajaliku sekkumise politsei poolt või õigusemõistmise. Teiseks, politsei efektiivne kuritegude

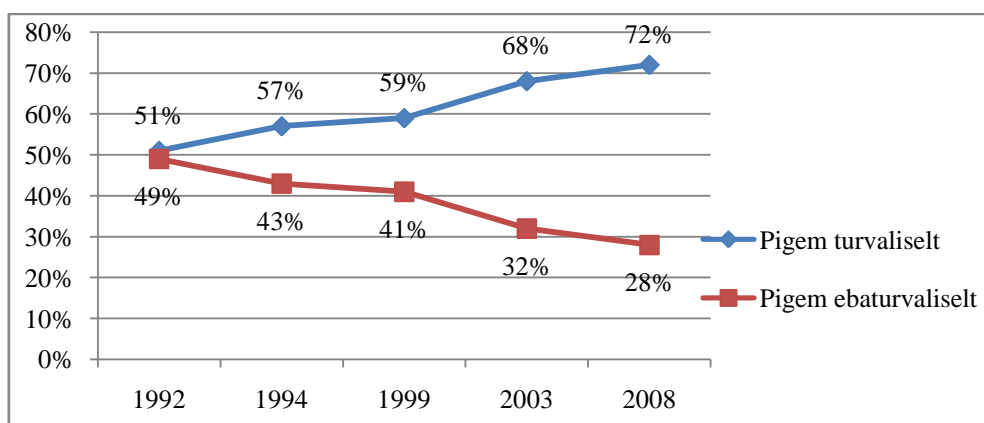
avastamine võib tõsta kuritegudest teavitamise protsenti. Kolmandaks sõltub teavitamine sotsiaalsest staatusest ja usaldusest korrakaitseasutuste vastu. Ehkki Soome omab sarnaselt teiste Põhjamaadega suurt usaldust politsei vastu, teatatakse kallaletungi juhtumitest vaid 23%. Vägivallakuritegude ohvriks langenute protsent Soomes oli seejuures kõrgem kui Eestis-9,5%. (Kääriäinen & Siren 2010)

Lisaks politsei usaldusväärsele on uuritud ka rahulolu politsei tööga. 2008. aastal oli kuriteost teavitanute rahulolematuse suurim röövimiste (65%) kui kallaletungide/ähvarduste (72%) puhul (vt lisa 14). Rahulolematuse protsent politseitööga kallaletungide ja ähvarduste osas on tõusnud 1999. aasta 52%-lt 72%-ni 2008. aastal. Ka röövimiste muutus on olnud võrreldes 1999. aastaga negatiivses suunas, ehkki 2003. aastal oli röövimistest teavitanud kannatanute rahulolematuse protsent lausa 72%. Rahulolematuse põhjustena toodi peamiselt välja kurjategija tabamata jäämist ning infonappust.

Oluliseks elanike turvatunnet iseloomustavaks teguriks on ka hinnang politsei professionaalsuse tasemele ning usk nende võimesse ohjeldada kuritegevust. 2003. aastal hindas politsei tegevust kuritegevuse ohjeldamisel küsitletava elupiirkonnas positiivselt 47% küsitletuist. Kõrgemalt hinnati politsei professionaalsust, mida pidas nõuetele vastavaks 62% küsitletuist (vt lisa 15). 2008. aastal arvas 63% vastanuist, et politsei suudab tagada korra avalikus kohas, ning 69% hindas politsei professionaalsust nõuetele vastavaks. Võrreldes 1999. aastaga on hinnangud politsei professionaalsusele tõusnud pea poole võrra (51%-lt 69%-ni), ning usk politsei võimesse tagada avalik kord üle kahe korra (31%-lt 63%-ni). Eestlased pidasid politseid avaliku korra tagamisel võimekamaks (78%, 2003. aastal 50%) kui mitte-eestlased (66%, 2003. aastal 38%) (Ohvriuuring 2005:41-42).

Kui 1990. aastate alguses olid noored politsei suutlikkuse suhtes kõige kriitilisemad, siis viimasel kümnendil on olukord muutunud. Politsei võimesse tagada avalikku korda uskus 2009. aasta ohvriuuringu andmetel kõige rohkem noorem elanikkond (kuni 29-aastased), kellest positiivse hinnangu andis 67% (Ahven jt. 2010:72). See põhjendab kindlasti ka seda, miks noored end vanematest inimestest turvalisemalt tunnevad.

Kuritegevuse hirmu taseme määratlemiseks kasutati nii 2004. kui 2009. aasta uuringus küsimust: “Kui julgelt Te ennast tunnete käies üksi oma elurajoonis pärast pimedat saabumist?” (vt joonis 10) Küsimuse formuleerimine lähtus eeldusest, et turvatunne on pigem inimeste emotsionaalne reaktsioon terviklikule olukorrale kui ratsionaalse kalkulatsiooni tulemus. Teiseks eeldati, et hirmutunne avaldub kõige intensiivsemalt öösel üksinda tänaval viibides, kus kuritegeliku ründe ohvriks langemise riski tajutakse suhteliselt kõrgena. (Ohvriuuring 2005:47)

Joonis 10. End turvaliselt tundvate elanike protsent Eestis aastatel 1992-2008

(Allikad: Ahven jt. 2010:81; autori koostatud)

Jooniselt 10 on näha, et elanike turvatunne on kasvanud 2008. aastaks võrreldes 1992. aastaga 40% (51%-lt 72%-ni). Turvatunde tõusu viimase viieteistkümne aasta jooksul võib seletada osaliselt raskete süütegude vähenemisega, kui ka suurenenud usaldusega politsei vastu, ning seetõttu ühtlasi varjatud kuritegevuse osatähtsuse alanemisega riigis. Turvatunde kasvus ja kuritegevuse hirmu vähenemises peegeldub mitte ainult vähenenud risk kuriteo ohvriks langeda, vaid ka inimeste sotsiaalse ja majandusliku heaolu kasv.

Turvatunnet võib mõjutada ka tõenäosus, et inimene puutub kodukandis kokku avaliku korra rikkujatega või muude turvatunnet häirida võivate asjaoludega. Turvatunne sõltub paljudest demograafilistest teguritest, nagu sugu, vanus, rahvus, aga ka elukohast (asulatüüp ja elupiirkonna kvaliteet) ja sissetulekust. Tähtsat rolli turvatunde kujunemisel mängib ka massimeedia, kus on sageli üleesindatud vägivaldsed kuriteod.

Varasemates uuringutes on selgunud, et naised tunnevad end võrreldes meestega tänaval ebaturvalisemalt. 2000. aasta ohvriuuringus märkis 72% meestest, et tunneb end tänaval julgelt, naiste puhul 48% (Saar jt. 2002:127-128). Ka 2004. aasta ohvriuuring tõi esile suured erinevused meeste ja naiste turvatundes. Kui valdav enamus meestest (80%) vastas, et nad tunnevad ennast oma elurajoonis pärast pimedat saabumist kas täiesti või üsna julgelt, siis nii viisi vastanud naiste osakaal oli ainult 57% (Ohvriuuring 2005:48). 2009. aastaks on aga sugudevahelised erinevused sisuliselt kadunud. Meestest tunneb end pimedal tänaval üksi olles pigem julgelt 73% vastanuist, naistest 72% (Ahven jt. 2010:84).

Sugudevahelise turvatunde tajumise erinevust selgitab asjaolu, et kuna naised on reeglina meestest füüsiliselt nõrgemad, suudavad nad osutada kallaletungide puhul väiksemat vastupanu. Isegi juhul, kui meeste ja naiste riski tajumise tase on võrdne, kardavad naised kuriteo ohvriks langemist tunduvalt rohkem, sest nende arvates on vägivalla kasutamisel tõsisemad tagajärjed.

Vanus etendab tähtsat rolli inimese turvatunde mõjutajana: vanuse suurenedes turvatunne reeglina väheneb. Sarnaselt sooteguriga mängib siinjuures rolli asjaolu, et võimaliku ründe korral ei suuda vanemad inimesed sellele efektiivselt vastu panna. Samas on vanemate inimeste kõrgem hirmu tase paljuski irratsionaalne, kuna neile omase elustiili tõttu on nende reaalne risk kuriteo ohvriks langeda noortest tunduvalt madalam.

Rahvuste lõikes on eestlaste turvatunne ligi kaks korda kõrgem kui mitte-eestlastel. 2008. aastal tundis end ohvriuuringu andmetel turvaliselt üksi peale pimedat oma kandis ringi liikudes 78% eestlastest ning vaid 60% mitte-eestlastest (Ahven jt. 2010:85). Mitte-eestlaste madalamat taset ei iseloomusta mitte ainult nende koondumine linnadesse või Ida-Virumaale, kus turvatunne on olnud traditsiooniliselt madalam, vaid olenemata elukohast tuntakse end ebaturvalisemalt.

Linnastumine määrab tihti ära, kui julgelt inimesed end tunnevad. Hirm langeda kuriteo ohvriks või hirm liikuda üksinda pimedas on eeskätt hirm võõraste ees. Suuremates linnades elavad inimesed omaette ja naabruskonna sotsiaalsed sidemed on nõrgad. Ka kuritegevuse tase on suurtes linnades reeglina kõrgem kui maal. Sellest tulenevalt tunnevad inimesed suuremates linnades ennast vähem turvaliselt kui väiksemates asulates. Seda kinnitas ka 2006.

aasta sügisel Tallinnas läbiviidud uuring, millest selgus, et 29% küsitletutest tundis end oma linnaosas pimedal ajal avalikus kohas üksi ringi liikudes ebaturvaliselt, 56% vastanuist kartis langeda mõne kuriteo ohvriks (vt lisa 16) (Tallinna...2006:2). Peamiselt kardeti narko- või alkoholihoobes isikuid ning noortekampasid (vt lisa 17).

Turvatus sõltub ka piirkonnast, kus elatakse: nõ „heas” elurajoonis tunnevad inimesed end tunduvalt turvalisemalt (vt lisa 18), samuti on „heas” piirkonnas vähem neid isikuid, kes on langenud mõne kuriteo ohvriks. Lisast 18 on näha, et piirkonnas, mida loetakse „heaks” tunneb end turvaliselt 89% küsitletuist, piirkonnas, mida võib iseloomustada kui „keskmist” on julgelt tundvaid elanikke 66%, ning rajoonis, mida loetakse „halvaks” vaid 33%.

Seega joonistub hästi välja eripära-hirm kuritegevuse ees on kõrgem ning turvatus madalam nendes elurajoonides, kus on märgatavad sotsiaalse allakäimise tunnused, olgu nendeks siis lagunenu ja räpased elumajad, narko- ja alkoholiuimas isikud tänavatel, agressiivsed noortekambad ning suhtluse puudumine naabrite vahel. Kirjeldatud seosed viitavad kuritegevuse ja antisotsiaalse käitumise seostele nii narkomaania kui alkoholismiga. Sellest tulenevad probleemid avaliku korra tagamisel, mistõttu aitab nende probleemide lahendamine ilmselt kaasa ka vägivaldakuritegevuse vähendamisele.

Rahvusvahelised ohvriuringud võimaldavad võrrelda erinevate riikide kuritegude ohvriks langemise taset, ehkki riigiti on andmete avaldamises ning kuritegude määratlemises ühe või teise süüteona erinevusi. Kuriteoohvriks langemise taseme poolest asus Eesti 2004/2005 aasta Rahvusvahelise Kuriteoohvrite Uuringu (*International Crime Victimization Survey*) andmetel keskmike seas (vt tabel 8). Kahjuks puuduvad uuringust Läti ja Leedu andmed, mistõttu ei ole meil võimalik saada asjakohast informatsiooni oma lähinaabrite kohta.

Tabel 8. Kuriteoohvriks langemise tase Euroopa riikides ja USA-s (2004/2005)

Kuriteoliik	Eesti	Soome	Rootsi	Saksamaa	Inglismaa ja Wales	USA
Ohvriks langemise protsent	32,9%	19,7%	26,4%	20,5%	42,2%	39,1%
sh. röövimine	1,8%	0,4%	1,2%	0,5%	2,6%	1,1%
sh. seksuaalrünne	1,4%	2,3%	7,1%	4,7%	3,4%	8,0%
sh. kallaletung/ähvardamine	3,2%	4,0%	5,2%	4,2%	8,1%	8,3%

(Allikad: Ahven jt. 2010:8; Dijk „et al” 2007:249-252; autori koostatud)

Tabelist 8 nähtub, et kuriteoohvriks langemise tase on väikseim Soomes (19,7%) ning kõrge Inglismaal ja Wales`is (42,2%) ning USA-s (39,1%), Eesti asub 32,9%-ga tabeli keskel. Ka kuriteoliigiti juhivad tabelit Inglismaa ja Wales ning USA, kes on tipus nii röövimiste, seksuaalsüütegude kui ka kallaletungide/ähvarduste läbi kannatanute protsendiga. Huvitav on siinkohal fakt, et Eesti asub küll röövimiste osas teisel kohal, kuid seksuaalsüütegude ja kallaletungide/ähvarduste arvestuses on langetud vähim ohvriks võrreldes teiste riikidega. Põhjuseks arvatavasti erinevused lõpuleviidud ja katse staadiumisse jäänud kuritegude osas.

Vägivallakuritegude toimepanemisel omab olulist rolli tulirelvade rohkus ühiskonnas. 2004/2005. aasta uuringu kohaselt pandi keskmiselt 2,6% (USA-s 6%) vägivallakuritegudest toime tulirelva kasutades. Röövimiste puhul näiteks kasutati tulirelvi 5,5%-l röövimistest, kuid nende kasutamine varieerub tugevalt üle maailma, ulatudes Jaapani 0%-lt 30%-ni Mehhikos. Ka on linnades toimepandud röövimiste vahenditena tihedamini kasutusel tulirelvad kui maapiirkondades. (Dijk „*et al*” 2007:73, 12.03.2011) Üldine käsitulirelvade omamine riigiti 2004/2005. aasta andmetel: Inglismaa ja Wales 0,5%; Eesti 3,6%; Soome 6,3%; Saksamaa 4,2%; Rootsi 1,6%; USA 17,6% (Dijk „*et al*” 2007:279, 12.03.2011). Ameerika Ühendriikide puhul võib tõmmata selge paralleeli kõrge röövide ja kallaletungide ohvrite taseme ja tulirelvade tsiviilkäibes omamise vahele.

Vägivallakuritegudest teavitamise protsendiga asub Eesti rahvusvahelises võrdluses peaaegu keskel. Tabelist 9 on näha, et röövidest teavitamise osas on tabeli tipus USA ning Inglismaa ja Wales, vastavalt 61% ja 60%-ga. Seksuaalsüütegudest teavitavad enim samuti Inglismaa ja Wales`i elanikud (73%), ning kallaletungidest/ähvardustest ameeriklased (43%).

Tabel 9. Kuriteost teavitamise protsent Euroopa riikides ja USA-s ning rahulolu politseiga kui teavitati (2004/2005)

Kuriteoliik	Eesti	Soome	Rootsi	Saksamaa	Inglismaa ja Wales	USA
Röövimine	39%	41%	49%	36%	60%	61%
- rahulolu	30%	81%	79%	61%	60%	66%
Seksuaalsüütegu	26%	27%	61%	9%	73%	35%
- rahulolu	51%	100%	59%	43%	50%	29%
Kallaletung/ähvardamine	26%	23%	35%	24%	36%	43%
- rahulolu	33%	70%	65%	62%	57%	60%

(Allikad: Dijk „*et al*” 2007:263-266, 269-271; autori koostatud)

Kui vaadata nende inimeste rahulolu politseiga, kes kuriteost teavitasid, siis näeme, et nii röövide, seksuaalsüütegude kui ka kallaletungide/ähvarduste lahendamiseks on enim rahul Soome ja Rootsi elanikud, kes kuriteost teavitamise protsentidega asusid alles tabeli keskosas (Dijk „et al” 2007:271, 12.03.2011). Eesti asub rahulolu protsendiga vägivallakuritegude lahendamisel tabeli allosas. Rahulolematuse põhjusena toodi kõige rohkem välja põhjust, et politsei ei tegelenud asjaga piisavalt, mis oli esikohal nii röövide, seksuaalsüütegude kui ka kallaletungide/ähvarduste ohvriks langenud inimeste loetelus (vt lisa 19). Teise ja kolmanda põhjusena toodi välja, et politsei ei olnud asjast huvitatud või ei suutnud leida süüdlasi.

Politsei võimet kuritegevust ohjeldada hindas 2004/2005. aasta uuringu andmete põhjal heaks 89% Soome ja 88% Ameerika Ühendriikide elanikest (vt lisa 20). Eestis oli 47% vastanuist seda meelt, et politsei saab kuritegevuse ohjeldamisega hästi hakkama (2009. aastal juba 62%), kuid asus selle näitajaga rivi lõpus. Võrreldes 2000. aastaga on usk politsei suutlikkusesse kuritegevust ohjeldada tõusnud kõigis riikides, v.a. USA-s, kus ta on püsinud sisuliselt samal tasemel.

Kui Eesti ohvriks langemise näitajad on rahvusvahelises võrdluses tihti tipus ja usaldusnäitajad politsei vastu madalad, siis tabelist 10 on näha, et turvatunde poolest läheneme võrreldud riikide keskmisele tasemele.

Tabel 10. Pimedal ajal oma elurajoonis väljas üksi end turvaliselt tundvate inimeste osakaal Euroopa riikides ja USA-s

Riik	2000	2004/2005
Eesti	59%	68%
Läti	65%	-
Leedu	53%	-
Soome	82%	86%
Rootsi	85%	81%
Saksamaa	-	70%
Inglismaa ja Wales	74%	68%
USA	86%	81%

(Allikad: 2004. Dijk „et al” 2007:275-277; Ohvriuuring 2005:48; autori koostatud)

Kui veel 2000. aasta uuringu andmetel oli Eesti üks kõrgeima kuritegevuse hirmu näitajaga riik, siis 2004/2005. aasta tulemustest selgub, et on jõutud juba näiteks Inglismaa ja Wales`iga

samale tasemele. See viitab Eesti ühiskonnas toimuvatele positiivsetele muutustele: inimeste majandusliku ja sotsiaalse kindluse kasvule, vägivallataseme stabiliseerumisele, riigiorganite efektiivsemale sekkumisele tagamaks ühiskonna positiivset arengut ning elanike hoiakute ja usu paranemisele õiguskaitseorganite töö tulemuslikkusesse.

Rahvusvahelises kuriteoohvrite uuringus puudutati eraldi ka nõ „vihakuritegusid”. Kui Euroopa riikide kodanikest oli keskmiselt 2% kogenud enda vastu suunatud „vihakuritegusid”, mis baseerusid kas rassilistel, usulistel, või etnilistel rünnakutel, siis immigrandidest, kes moodustasid valimist ca 15%, oli selliseid kuritegusid kogenud 10% vastanuist. Rassilistel põhjustel sooritatud ründeid oli Euroopas üllatuslikult 30. korda rohkem kui Ameerika Ühendriikides (3%), kus vaid 0,1% vastanuist väitis end olevat langenud rassilistel põhjustel sooritatud kuriteo ohvriks. (Dijk „*et al*” 2007:93-95, 12.03.2011)

Kuriteoohvriuuringutest saadav teave lubab oluliselt paremini mõista inimeste hoiakuid ja arusaamu enese jaoks süütegude defineerimisel, ning annab ülevaate elanike hinnangutest oma elukeskkonna turvalisusele. Ohvriuring võimaldab hinnata kui suur osa masskuritegudest jääb ametlikust statistikast välja ning kujundab omanäolise pildi kuriteoohvritest. Siiski ei anna kuritegude ametlik statistika ega ka kuriteoohvriuuringud täpset ülevaadet selle kohta, kui turvaliselt inimesed end tunnevad. Kuriteoohvriuuringutest ilmneb, et inimeste turvatunne on Eestis järjepidevalt kasvanud, ehkki samal ajal on suurenenud ka vägivallakuritegude arv. Võimalik, et turvatunde kasvu üheks põhjustest on raskete vägivallasüütegude vähenemine, kuid eraldi läbiviidud uuringud ja analüüsid Eestis selle kohta puuduvad. Seega turvatunne ei ole veel lõpuni hinnatud ning rohkem tähelepanu tuleks pöörata seostele ametliku kuritegevuse statistika ja elanike turvatunde muutuste vahele.

2.3. Vägivallakuritegevuse seos ja mõju Eesti elanike turvatundele

Nii ametlik kuritegevuse statistika kui ka kuriteoohvriuuringutest saadavad andmed ei ole täielikud iseloomustamiseks vägivallakuritegevuse mõjusid inimeste turvatundele ning hirmule langeda kuriteo ohvriks. Ehkki näiteks rasked isikuvastased kuriteod on näidanud alates 1990. aastate keskpaigast langustendentsi, mõjutavad nad tänini oluliselt Eesti elanike turvatunnet ning hirmu langeda avalikus kohas kuriteo ohvriks. Samas võivad ebaturvalisust põhjustada ka väikesed agressioonid või mittekorrektne käitumine, mitte ainult tõsised kuriteod.

2003. aastast alates on vägivallakuritegude arv Eestis kasvanud, põhjustatuna peamiselt muudatusest seadusandluses, mille mõju kasvule iseloomustab hästi kehalise väärkohtlemise juhtumite arvu mitmekümne kordne tõus aastatel 2003-2010. Kallaletungid/ähvardamised, mis enamjaolt registreeritakse kas raske kehavigastuse tahtliku tekitamise (KarS § 118), ähvardamise (§ 120), kehalise väärkohtlemise (§ 121) või avaliku korra raske rikkumisena (§ 263), moodustasid 2010. aastal üle 80%-i kõigist registreeritud vägivallasüütegudest. 2003. aastal, enne seaduse muudatuse jõustumise hakkamist, oli vastav näitaja 54%. Samas on aastatel 2003–2010 vähenenud rohkem kui kahekordselt tahtlike tapmiste ning enam kui kolmekordselt röövide arv, mis peaks näitama raskeloomulise vägivalla vähenemist ühiskonnas.

Tegelikku Eesti ühiskonnas eksisteerivat vägivallakuritegude arvu on väga raske tõeselt välja selgitada. Arvestada tuleks lisaks ka korduvat ohvriks langemist, mis tähendab, et vägivallaepisoodide arv tuleks läbi korrutada 1,5-ga (Ahven, Salla ja Vahtrus 2010:37). Kui arvestada vägivallakuritegudest teavitamise protsendiks 100%, saame tulemuse, mis ei ole reaalselt võimalik (vt lisa 21). Jooniselt selgub, et vägivallakuritegude arv oleks 100%-se politsei teavitamise korral olnud 2003. aastal neli ja 2008. aastal peaaegu kuus korda kõrgem. Veel ühe võimalusena võib vägivallakuritegude koguarvu kokku arvutada, kui võtta aluseks 2008. aastal vägivallakuritegude ohvriks langenute protsent (7,9%) ning teisendades see kogu Eesti elanikkonnale, saame tulemuseks ligi 82 000 juhtumit, kusjuures arvestatud ei ole korduvkuriteo ohvriks langemist.

Vägivallakuritegevuse mõjude hindamiseks Eesti elanike turvatundele tuleb ametlikku kuritegevuse statistikat kõrvutada ohvriuringutest saadavate hinnangutega oma hirmule kuritegevuse ees. Siiski ei ole ohvriuringutest saadavad andmed ainuõiged. Tihti esineb kuritegude ja muude intsidentide nn üleraporteerimist. Liigset teavitamist põhjustab inimeste erinev arusaam mõne konkreetse teo või tegevuse määratlemisest kriminaalkuriteona. Süütegudeks peetakse tihti juhtumeid, mida aga seadusandlus kriminaalseks ja karistatavaks ei pea. Uuringuga kogutud informatsioon võib olla mitmes aspektis ebatäpne (näiteks inimeste liialdamine või valesti tõlgendamine, mittetäielik sündmuse kajastamine, unustamine) (Ohvriuring 2005:5). See võib aga kokkuvõttes mõjutada ka inimeste hinnanguid oma ohutundele.

Kui kuritegevuse üldine tase ning vägivallakuritegude arv on alates 2008. aastast langenud, toimus just perioodil 2003-2008 vägivallakuritegude jõuline kasv. 2009. aastal Eestis läbiviidud ohvriuringust selgus aga, et elanike turvatunne on perioodil 2003-2008, mil vägivallakuritegevus suurenes 65%, tõusnud 72%-ni 2003. aasta 68%-lt. Vägivallakuritegude tõusu põhjuseks on olnud pea eranditult kergete kehavigastuste ja ähvardamiste juhtumite kasv. Vähenenud on kogu perioodi jooksul aga rasked vägivallasüüteod. Seega Eesti elanike turvatunnet ja kartust langeda kuriteoohvriks ei ole tõstnud mitte kergete vägivallasüütegude arvu kasv, vaid pigem tuntav raskete isiku-, vara- ning avaliku rahu vastaste kuritegude vähenemine.

Ka ei ole kuriteoohvriuringute andmetel tõusvat trendi näitav ohvrite arv vägivallasüütegudes mõjutanud elanike turvatunnet negatiivses suunas. Ametlik vägivallakuritegude statistika ei ühti ohvriuringutest saadavate tulemustega. Kui seksuaalsüütegude ohvriks langenute arv on 2008. aastal võrreldes 2003. aastaga kolmekordistunud nõ loogiliselt tuletatavatel põhjustel (2008. aasta ohvriuringus uuriti esmakordselt ka seksuaalse ahistamise ohvriks langemist), siis näiteks politsei poolt registreeritud röövimiste arv on aastatel 2003-2008 alanenud kaks korda, kuid ohvriks langemine ohvriuringu põhjal aga hoopiski kasvanud 15%. (vt lisa 22). Kallaletungid/ähvardamised on vahemikus 2003-2008 tõusnud kaks ja pool korda. Ohvriks langemise määr ohvriuringu taustal on kasvanud aga vaid 15%.

Vähenenud politsei teavitamine vägivallasüütegudest, suurenenud registreeritud vägivallakuritegude arv ning kasvanud ohvriks langemine neis süüteoliikides näitavad kas vägivalla kasvu ühiskonnas või latentse kuritegevuse vähenemist. Ometi on kasvanud kuriteoohvriuringute põhjal järjepidevalt Eesti inimeste turvatunne ja vähenenud hirm langeda kuriteo ohvriks. Seega kergemate vägivaldsete rikkumiste suurenemine nii ametlikus statistikas kui ka ohvriuringute taustal ei ole mõjutanud Eesti elanike turvatunde kasvu.

Lähenedes politsei poolt registreeritud vägivallakuritegude ja ohvriuringutes kannatanutelt saadud tulemuste vahelisele erinevusele teisest aspektist, saame vaadelda vägivallakuritegude osakaalu registreeritud kuritegevusest tervikuna ning võrrelda seda ohvriuringutes küsitletutelt saadud vastustega. Lisast 23 on näha, et kui röövimised moodustasid 2003. aastal 3,4% kõigist registreeritud kuritegudest, siis 2008. aastal oli vastav näitaja 1,8%.

Ohvriuuringutes kannatanutelt saadud vastused näitavad, et 2003. aastal langes 1,8% küsitletuist röövimise ohvriks ning 2008. aastal 2,1%. Siit tulenevalt näeme, et 2008. aastal on röövimiste osakaal registreeritud kuritegevusest oma suurusjärguga võrreldav kuriteoohvriuuringus saadud tulemusega.

Seksuaalsüüteod hõlmasid 2003. aastal kõigist õiguskaitseorganite poolt registreeritud kuritegudest 0,35% ning 2008. aastal 0,53%. Kuriteoohvriuuringutes küsitletutelt saadud vastused näitavad aga, et seksuaalründe tagajärjel kannatanute osakaal on tõusnud 1,4%-lt 4,4%-ni (vt lisa 23). See erinevus 2008. aasta ametliku statistika ning ohvriuuringus saadud tulemuste vahel näitab ilmekalt, et seksuaalse ahistamisega seotud küsimused on vägagi emotsionaalsed ja isiklikud. Kannatanud ei teavita neist õiguskaitseorganeid mitmetel põhjustel, nagu näiteks häbitunne, kättemaksu kartus, või usu puudumine politsei võimesse midagi ära teha ning süüdlast karistada. Seksuaalse alatooniga käitumise tajumine ohtlikuna on individuaalne: see, mida üks isik võib pidada ebasobivaks käitumiseks ja ahistamiseks, ei pruugi seda olla teise arvates. Lisaks on paljud seksuaalse ahistamise intsidendid raskesti tõendatavad, mistõttu menetlusi ei alustata ning seepärast ei kajastu nad ka ametlikus politseistatistikas.

Kui kallaletungid/ähvardamised moodustasid 2003. aastal 5,2% registreeritud kuritegudest, siis 2008. aastal juba 14,7%. Siiski ei ole sarnast tendentsi märgata 2003. ja 2008. aasta baasil läbiviidud ohvriuuringute tulemustes. 2003. aasta 3,2%-lt on kallaletungide/ähvarduste läbi kannatanute osakaal tõusnud „vaid” 3,7%-ni (vt lisa 23). Siin tuleks välja tuua mitmeid põhjusi. Esiteks on registreeritud kallaletungide/ähvarduste hüppelise kasvu taga just kergete kehavigastuste (kehaline väärkohtlemine) arvu mitmekümne kordne tõus. Samuti on võimalik, et paljud kuriteoohvriuuringus küsitletud isikud ei pidanud lihtsalt oluliseks vastata jaatavalt kallaletunge/ähvardamisi puudutavatele küsimustele, kuna juhtum ei olnud nende jaoks märkimisväärne.

Lisaks liigitab tihti suur hulk vastanuid sellelaadse intsidendi lähtuvalt kannatanule tundunud vastaspoole kavatsusest hoopiski seksuaalsüüteo või röövimise alla, hoolimata sellest, et tema poolt reaalselt kogetud situatsioonis puudusid nii röövimisele (vara omastamine) kui seksuaalsüüteo (näiteks ahistamine) viitavad asjaolud.

Ka „tänavakuritegevuse” ehk avalikes kohtades toimepandud süütegude arvu kõikumised võivad mõjutada inimeste turvatunnet. 2003. aastal moodustasid avalikes kohtades toimepandud süüteod 36,6% kõigist vägivallakuritegudest, 2008. aastal aga vaid 24,9%. Samas ei ole tänaval toimepandud kuriteod langenud arvuliselt (vt tabel 11).

Tabel 11. Vägivallakuritegevus Eestis ning elanike hinnangud oma turvatunde mõjuritele aastatel 2003 ja 2008

Näitajad	2003	2008
Vägivallakuritegude arv	5572	9199
Tänavakuritegude arv	2042	2287
Tänavakuritegude osakaal vägivallakuritegudest	36,6%	24,9%
Politsei teavitamine kuritegudest	43%	39%
Elanike hinnang politsei professionaalsuse vastavusele nõuetele	62%	69%
Elanike hinnang politsei võimele kuritegevust ohjeldada	47%	63%
Enese turvaliselt tundmine üksi peale pimedat oma elurajoonis liikudes	68%	72%

(Allikad: Ahven jt. 2010:63, 72; Politsei..2011.; Registreeritud...2011; autori koostatud)

Tabelist 11 on näha, et registreeritud tänavakuritegude arv on 2008. aastaks võrreldes 2003. aastaga tõusnud 12%, samas kui nende osakaal vägivallakuritegudest tervikuna on vähenenud kolmandiku võrra. Veel olulisem on aga, et avalikus kohas toimepandud tahtlike tapmiste osakaal tänavakuritegudest on 2008. aastaks vähenenud 0,44%-ni 1,9%-lt 2003. aastal (vt ka joonised 6 ja 7). Samuti on kahanenud täpselt 50% seksuaalsüüteod (2,2%-lt 1,1%-ni) ning röövimised, mis on alanenud 2,5 korda (63,9%-lt 25,3%-ni). Siiski on kehaline väärkohtlemine tõusnud 2008. aastaks (20-lt 843-ni) tasemeni, mis kokkuvõttes on suurendanud „tänavakuritegude” arvu 245 juhtumi võrra.

„Tänavakuritegude”, nagu ka üldse vägivallakuritegude arv ei mõjuta seega suures osas inimeste turvatunnet. Eesti elanike turvatunne on järjepidevalt läbi viimase kümnendi kasvanud, samas ei ole vähenenud ei vägivallasüütegude ega „tänavakuritegudena” fikseeritud juhtumite kogum. Inimeste üksi peale pimedat väljas viibimise kartuse alanemisega saab seostada raskete vägivallakuritegude, nagu tahtlike tapmiste, raske tervisekahjustuse tahtliku tekitamise, röövimiste ja avaliku korra raskete rikkumiste vähenemist. Eelpool kirjeldatud süüteoliigid on kõik vähenenud ka „tänavakuritegevuse” mõiste alla kuuluvas valimis, mistõttu võib eeldada, et näiteks mõrvade ja jõhkrate peksmiste madalam esinemissagedus, mõõdukam kajastatus meedias ning loomulikult ka väiksem isiklik

või lähituvusringkonna kogemus on tõstnud Eesti elanike turvatunnet ning vähendanud kartust langeda mõne eelpool kirjeldatud avalikus kohas toimepandud kuriteo ohvriks.

Kuriteoohvriuringute andmetel mõjutavad inimeste turvatunnet nii sugu, vanus, rahvus, sissetulekud, piirkond kui ka elukeskkond. Siiski on paljud ohud, mida inimene tajub, mõjutatud ka nõ väärarusaamadest. Näiteks naiste puhul on oht sattuda seksuaalsüüteo ohvriks erateritooriumil suurem kui avalikus kohas. Selle illusiooni on põhiliselt loonud meedia, mis hoiatab naise minemast neisse paikades, kus nad võivad rünnaku alla sattuda, hoiatamata neid aga näiteks perevägivalda eest. Samuti kardavad naised rohkem sattuda kuritegude ohvriks, ehkki tegelikkuses on seda mehed. Võimalik, et sugude erinevuse põhjus on vägivalda liigis, mille puhul naised kardavad vägistamist, mehed aga füüsilist vägivalda ehk nõ peksusaamist. (Blöbaum & Hunecke 2005:467-468, 18.03.2011)

Eestis 2009. aastal läbiviidud kuriteoohvriuring tõestas aga ühes punktis vastupidist. Kui varasemate ohvriuringute tulemus oli tõesti see, et naised kartsid võrreldes meestega tunduvalt rohkem viibida üksi oma elurajoonis peale pimedat väljas, siis 2009. aasta tulemuste analüüs näitas, et sugude vaheline erinevus on sisuliselt kadunud: turvaliselt tundis end üksi peale pimedat väljas viibides 73% meestest ja 72% naistest.

See võib iseloomustada meeste ja naiste erinevat ohvriks langemist: kui mehed langevad tihti vägivallasüüteo ohvriks kodust väljaspool, siis naised kogevad erinevalt meestest tunduvalt rohkem kodus aset leidvat perevägivalda ning neist juhtumitest õiguskaitseorganeid tihtipeale kättemaksu kartuses ei teavita. Teiseks huvipakkuvaks asjaoluks, mis erinevalt naiste turvatunde kasvust peaks viitama hoopis vastupidisele tendentsile, on seksuaalsüütegude läbi kannatanute kolmekordne tõus 2009. aasta ohvriuringu andmetel. Võimalik, et naised loevad seksuaalse ahistamise kergemad juhud või perevägivaldانا registreeritavad suulised ähvardamised tihti ka sündmuste hulka, mis omavad küll lühiajalist emotsionaalset mõju, kuid pikemas perspektiivis turvatunde negatiivset hinnangut andma ei ajenda.

Kuriteoohvriuringutest saadav andmestik ei võimalda kahjuks hinnata inimeste kartusi langeda tänaval kõige raskema isikuvastase süüteo–tapmise ohvriks. Ehkki tapmiskuritegevuse ohvreid ei ole võimalik ohvriuringute läbiviimise käigus küsitleda, peaks küsimustike koostamisel pöörama suuremat tähelepanu vägivallakuritegude spetsiifilisemale

lahtimõtestamisele. Nõ „tapmiskartuse“ küsimust on varasemalt elanike turvatunde täpsemaks hindamiseks rahvusvahelistes kuriteohvriuuringutes edukalt kasutatud (Chadee & Ditton 2005:326, 16.04.2011). Eesti kontekstis aitaksid vastused sellele küsimusele paremini mõista seoseid raskete isikuvastaste kuritegude taseme ning inimeste turvatunde muutuste vahel.

Kui 2008. aasta ohvriuringu andmete põhjal selgus esmakordselt, et eestlased langevad tihemini vägivallasüütegude ohvriks kui mitte-eestlased, siis näiteks üksi peale pimedat väljas ringi liikudes tunnevad turvalisemalt end eestlased. Seega on välja kujunenud olukord, et end turvaliselt tundvate elanike rahvus ei ole kooskõlas tegelike ohvrite rahvusliku kuuluvusega kuriteohvriuuringute põhjal. Muulaste suurem hirm langeda kuriteo ohvriks tuleneb suurel määral nende kõrgeast linnastumise tasemest. Eestis läbiviidud ohvriuuringute andmetel joonistuvad välja suhteliselt kõrge kuritegevuse tasemega piirkonnad (Tallinn, Harjumaa, Ida-Virumaa), mis langevad enamjaolt kokku ka registreeritud kuritegevuse alusel reastatutega.

Kui Eestis keskmiselt tundis end peale pimedat üksi väljas oma elurajoonis liikudes 2003. aastal turvaliselt 68% ja 2008. aastal 72% vastanuist, siis Tallinnas olid vastavad numbrid vaid 51% ja 63% (Ahven jt. 2010:83). Samas ei oma tegelik registreeritud vägivallakuritegude tase Eestis maakonniti ning rahvuste osakaalu arvestades nii määravat tähendust. 2008. aastal oli kõrgeim vägivallakuritegude tase (889) 100 000 elaniku kohta Lääne maakonnas (mitte-eestlaste osakaal 12,2%), samas kui traditsiooniliselt kõrge muulaste osakaaluga Ida-Virumaa oli tabelis alles 6. kohal (653 juhtumit 100 000 elaniku kohta; mitte-eestlaste osakaal 80,3%), tagapool lisaks Tallinnale ja Harjumaale, ka Pärnu- ja Raplamaast (Rahvastik...22.03.2011; Registreeritud kuriteod...22.03.2011). Siiski tuleb lisada, et Harju- ja Ida-Virumaa on läbi taasiseseisvumisaja nii kuritegude kui ka vägivallakuritegude suhtarvu osas teistest maakondadest eristunud.

Olukord, kus piirkonnas pannakse toime tihti vägivallakuritegusid ning neid kajastatakse emotsionaalselt meedias, võib inimestes kujundada teatud eelarvamuse selle konkreetse regiooni suhtes. Ehkki kuritegevust kogunud isikute hirmu kuritegevuse ees ei pruugi meedias näidatu negatiivselt mõjutada, näitavad uuringud, et ohvriks mittelangenud isikutes suurendab massiteabevahendites kajastatu ohutunnet. Kuritegevuse hirmu ja meedia omavaheliste seoste adekvaatsemaks hindamiseks tuleks täiendada hirmu ja meedia vaheliste seoste küsimustikke. Lisaks sellele, kui hirmunult tundsid inimesed end meediast kuuldu tõttu, tuleks uurida ja

analüüsida inimeste vastuseid selles osas, kui tihti ja kui hirmunult tundsid inividid end meedias avaldatud vägivalgakuritegevuse teadetest lähtuvalt. Chadee ja Ditton leidsid oma uuringus, et kuulajat võivad mõjutada suhtumine meediasse, meedias raporteeritu usaldusväärsus, sagedus, kui tihti kuuldakse meediast sääraseid raporteid, ning uudised, mida inimesed pigem mäletavad (Chadee & Ditton 2005:330, 16.04.2011).

Piirkondlikest eripäradest lähtuva turvatunde suurendamiseks ning õiguskaitseorganite regionaalsele tasandile orienteeritud preventiivse töö efektiivsuse tõstmiseks tuleks ressursi suunata lähtuvalt vägivalgakuritegevuse raskusastme iseloomust. Kuritegevuse hirmu tase ning ohvriks langemine on seotud lisaks vägivalgakuritegevuse dünaamika muutustele peamiselt linnastumise astme ja nõ „linnalegendidega” ehk siis meedia poolt sündmuste ülevõimendamisel tekkinud hirmuga teatud piirkonna või isikute grupi suhtes. Ametlik vägivalgakuritegevuse statistika ning kuriteohvriuuringu andmestikud näitavad aga, et ohvriks langemist ei mõjuta niivõrd territoriaalsed iseärasused, kuivõrd aga linnastumise tase.

Kuna linnades elab valdavalt rohkem noori ja mitte-eestlasi kui Eestis tervikuna keskmiselt, siis seetõttu on ka põhjendatav noorte meeste kõrgem ohvriks langemise tase ning mitte-eestlaste madalamad hinnangud oma turvatundele. Linnades eksisteerib ka tunduvalt rohkem nõ „mittenähtavat kuritegevust” (organiseeritud kuritegevus, salakaubandus, valeraha valmistamine jne.), mis kaasab üldiselt endaga küll väiksemat meedia tähelepanu kui nõ „nähtav kuritegevus”, kuid suurendab kindlasti linnaelanike ohutunnet (Brenninkmeijer 2001:142-143).

Preventiivses töös tuleb arvestada, et objektiivne kuritegevuse ohjeldamise vajalikkus, nagu õigusloome ja politsei, iseenesest ei suurenda inimeste turvatunnet, vaid vajalik on ka nende reaalne toimimine ning kohalolu, ehk siis riik peab ise tagama oma kodanikele turvatunde. Vägivallakuritegevuse preventiivne töö peab olema nähtav ning suunatud ohustatumatele gruppidele, kelle osalemine vastavates programmides annaks vajaliku tulemuse (Brenninkmeijer 2001:142-143). Kriminaalse käitumise vähendamine ning avalike kohtade turvalisuse tõstmine aitaksid ühtlasi vähendada nii vägivalja levikut ühiskonnas kui ka ebakindlust ja ohutunnet. Seejuures tuleks silmas pidada vägivalgakuritegevuse jaotumist süüteoliigiti üleriigiliselt ehk siis piirkondades, millele on iseloomulikud raskemad vägivalgakuriteod, tuleb meetmete kavandamises lähtuda tegevustest, mis oleksid suunatud ära

hoidma tõsiseid tagajärgi põhjustavate süütegude toimepanemist või neist tulenevate kahjude maandamist.

Piirkondades, kus on võrreldes teiste regioonidega registreeritud protsentuaalselt rohkem raskeid vägivallakuritegusid, võib olla tegelikust tasemest tunduvalt suurem kergete vägivallakuritegude hulk. Tõsiste vägivallasüütegude kõrgem tase võib mõjutada inimesi lihtsalt mitte teavitama enam raskete kuritegude kõrval tähtsusetuina näivatest rikkumistest, ning suurendades seeläbi ühiskonnas latentse kuritegevuse taset. Seega on tõenäoline, et teatud piirkondade ja isikute gruppide madalam turvatunne on tingitud just nimelt raskete vägivallakuritegude kõrgest tasemest, ning turvatunde kasvu eeldatavasti mitte nii tõsiselt pärssivad kergemad vägivallasüüteod ei oma samaväärset mõju.

Vägivallakuritegevuse taseme muutuste mõju turvatundele ei ole võimalik päris üheselt hinnata. Uurimistulemuste analüüsist selgus, et turvatunnet mõjutavad registreeritud vägivallakuritegevuse tase ja iseloom. Eesti elanike turvatunde kasvu positiivses suunas on mõjutanud nii väiksem raskete vägivallakuritegude arv ja tase ning sellest tulenevalt ka nende vähenenud kajastatus massiteabevahendites. Kergete vägivallakuritegude kasv ei ole avaldanud negatiivset mõju ühiskonnaliikmete turvatunde paranemisele.

Teisest küljest mõjutavad Eesti elanike turvatunnet ja hirmu kuritegevuse ees meedias kuuldu, „linnalegendid”, kuritegevuse kogemine, demograafilised iseärasused, ehkki viimased ei ühti ohvriuuringute andmetel tegelike ohvriks langenud isikute demograafiliste näitajatega ametliku kuritegevuse statistika alusel. Võimalik, et kõrgema ohutundega indiviidide sotsiaalne lävimine või näiteks viibimine avalikus kohas on nende poolt teadlikult piiratud ning tõenäosus konfliktidesse sattuda ka sellevõrra väiksem.

KOKKUVÕTE

Elanike turvatunnet ja kuritegevuse taset ühiskonnas iseloomustavad kõige ilmekamalt vägivallakuriteod. Vägivallakuritegude arv ja tase näitavad ära ühiskonna hetkeseisundi, seal toimuvad muutused. Just seda liiki kuritegude langus näitab sotsiaalsete-majanduslike olude paranemist, inimeste turvatunde kasvu, tervist kahjustavate ainete kättesaadavuse piirangute tõhusust, preventiivse töö efektiivsust, õiguskaitseorganite töö tulemuslikkust ja üldiselt ühiskonna demokraatlikku, võrdset ja turvalist arengut.

Töö aktuaalsus ja uudsus seisnesid selles, et seni on Eestis uuritud eraldi kuritegevuse seisundit ja dünaamikat ning eraldi inimeste ohutunnet ja selle tekkimist seostamata seda tegeliku kuritegevuse seisundiga riigis. Probleemiks on kujunenud laialt levinud seisukoht, mille kohaselt kardavad inimesed kuriteo ohvriks langeda rohkem kui kuritegevuse tase on kõrge ja vähem, kui kuritegevuse tase langeb.

Magistritöö eesmärk oli analüüsida vägivallakuritegevuse dünaamika muutusi ja mõju Eesti elanike turvatunnet aastatel 2003-2010.

Selleks, et töö eesmärki saavutada, defineeriti ja määratleti esimeses uurimisülesandes vägivallakuritegevus antud töö kontekstis ning käsitleti vägivallakuritegevust puudutavaid raamdokumente. Vägivallakuritegude kogumisse on käesolevas töös arvatud kõik olulisemad isiku, -vara- ja avaliku rahu vastased kuriteod. Raskete isikuvastaste kuritegude vähendamiseks ning inimeste kuritegevuse kartuse maandamiseks on Eestis Valitsuse tasandil vastuvõetud mitmeid sellealaseid arengukavasid ja-plaane. Uurimustöös selgunud vägivallakuritegevuse ja elanike turvatunde omavaheliste seoste siseseviimine vastavatesse arengukavadesse aitaks tulevikus paremini kavandada vägivallakuritegevuse alast preventiivset tegevust ning arengukavades tõstatatud eesmärkide, ohutunde vähendamise, täitmist.

Teine uurimisülesanne oli analüüsida vägivallakuritegevuse dünaamika muutusi Eestis aastatel 2003-2010. Vägivallakuritegude dünaamika Eestis aastatel 2003-2010 on olnud väga muutuva iseloomuga. Kõige rohkem vägivallakuritegusid nii arvuliselt, kui taseme poolest registreeriti 2008. aastal. Kui veel 2003. aastal moodustas kehaline väärkohtlemine

vägivallakuritegudest vaid marginaalse osa, siis 2010. aastal juba peaaegu kaks kolmandikku kõigist registreeritud vägivallasüütegudest. Raskete isikuvastaste kuritegude, nagu tahtlike tapmiste, aga ka röövimiste ja avaliku korra raskete rikkumiste osakaal vägivallakuritegevusest on järjepidevalt vähenenud.

Avalikes kohtades toimepandud vägivallakuriteod mõjutavad inimeste turvatunnet samaväärselt kui üldine vägivallasüütegude arv ja tase. Ka „tänavakuritegude“ seas on langenud tahtlike tapmiste, röövimiste kui ka avaliku korra raskete rikkumiste arv ja osakaal, tõusnud seevastu aga kehalise väärkohtlemise juhtumite arv. See viitab sellele, et raskete „tänavakuritegude“ vähenemine mõjutab eesti elanike turvatunde muutusi positiivses suunas.

Kolmandas uurimisülesandes toodi välja erisused vägivallakuritegevuse tasemetes Euroopas ja USA-s võrrelduna Eestiga. Riikide vägivallakuritegude tasemete võrdlusest selgus, et kui enamike vägivallakuritegude osas ei eristunud Eesti teistest riikidest, siis tahtlike tapmiste osas ületasime oma tasemega Lääne- ja Põhja-Euroopa riike kordades. Seega asetume tänu raskete vägivallakuritegude rohkusele Euroopa vägivaldsemate riikide eesotsas.

Neljas uurimisülesanne oli käsitleda Eesti elanike turvatunde ja kuritegevuse hirmu kujunemist. Turvatunde sõltub riigi ja selle elanike hinnangutest ühistele väärtustele ning nende tagamise suutlikkusest. Üks olulisemaid turvatunde komponente on hirm kuritegevuse ja ohvriks langemise ees. Üldiselt mõjutavad turvatunnet raskete vägivallakuritegude kasv või langus, kuriteoohvrite rohkus, aga ka usaldus õiguskaitseorganite vastu. Eesti elanike turvatunde kujunemisel mängivad olulist rolli ka ühiskonna siseste sotsiaalsete sidemete olemasolu ja toimimise tõhusus, käitumisharjumused ja -harjumused, kaaskodanike aktiivsus ühiste väärtuste kindlustamisel ja kaitsmisel ning meedia.

Viies uurimisülesanne käsitles Eesti elanike turvatunnet ja kuritegevuse hirmu aastatel 2003-2010. Eesti elanike turvatunde ja kuritegevuse hirmu uurimiseks kasutati kuriteoohvriuringute andmeid. Kuriteoohvriuringud näitavad, et järjepidevalt on kasvanud Eesti elanike turvatunne ning vähenenud hirm kuritegevuse ees. Ametliku vägivallakuritegevuse statistika ja elanike turvatunde muutuste ja omavaheliste seoste võrdlus kuriteoohvriuringutes puudub. Rahvusvahelises plaanis on paranemas Eesti positsioon elanike turvatunde kasvu ning kuritegevuse kartuse alanemise osas.

Kuuendas uurimisülesandes toodi välja Eesti vägivallakuritegevuse seosed elanike turvatunde muutustega. Võimalik, et inimeste turvatunde kasvu mõjutab paljuski raskete vägivallakuritegude vähenemine, ning seega ka väiksem meedia tähelepanu, mis tihti kajastab viimaseid tunduvalt „ülekuumenenumalt” kui nad seda tegelikult on. Ning ehkki on kasvanud kergete vägivallakuritegude arv, ei sõltu elanike hirmufaktor kuritegevuse statistilisest tasemest, vähemalt mitte ajalises vastes, vaid seda mõjutavad rohkem lähipiirkonna seisund ja massimeedia käsitlused.

Ametliku kuritegevuse statistika ning ohvriuuringute andmete põhjal ei ole võimalik ühest hinnangut anda sellele, kas elanike turvatunne on tõusnud tänu raskete vägivallakuritegude vähenemisele või ei mõjuta neid kergemate süütegude kasv ja neis ohvriks langemise suurenemine piisavalt, et see avaldaks mõju inimeste hirmule kuritegevuse ees või avalikus kohas liikumise kartusele. Kuigi aastatel 2003-2010 kasvas registreeritud vägivallakuritegude arv tuntavalt, siis üllatavalt tõusis samal perioodil ka inimeste turvatunne. Kergete vägivallakuritegude kasv ei mõjuta seega negatiivselt elanike turvatunnet ega kartust langeda kuriteo ohvriks. Seega võivad elanike hirmu allikaks olla tunduvalt rohkem massimeedia ning sealt saadud kogemus, mille alusel kujundatakse põhjendamatuid hoiakuid mingi piirkonna, isikute grupi vms. suhtes.

Vaja oleks läbi viia täiendavaid uuringuid vägivallakuritegevuse dünaamika muutuste ja elanike turvatunde vaheliste seoste ja mõjude analüüsimiseks, käsitledes eraldi ka elanike hirmu langeda raskete vägivallasüütegude nagu tahtlike tapmiste ohvriks. Elanike turvatunde muutused ning hirm kuritegevuse ees on tihti põhjustatud rohkem meedia poolt loodud kuvanditest kui tegelikust vägivallakuritegevuse tasemest ja selle muutustest riigis. Seetõttu on väga oluline, et eraldi käsitlemist leiaks vägivallakuritegevuse dünaamika muutuste mõju inimeste turvatundele, mis aitaks tulevikus paremini kavandada vägivallakuritegevuse alast preventiivset tegevust ning arengukavades tõstatatud eesmärkide, ohutunde vähendamise, täitmist.

SUMMARY

This Master's thesis: „Dynamics of violent crime in Estonia 2003-2010 and its influence on the population's sense of security” was written in Tallinn, in May 2011.

The Master's thesis contains the following keywords: definition of violent crime, crime statistics, changes in the dynamics of violent crime, crime victim surveys, sense of security, fear of crime and mass media.

The length of the thesis is 100 pages, including the body of the thesis (77 pages) and 23 pages of appendices. The research objective was to study the effects of changes in the dynamics of violent crime on the population's sense of security in Estonia during 2003-2010. The theoretical analysis and synthesis method was used as the research method.

The widespread opinion that people are more afraid of becoming a victim of crime when crime rates are high and less afraid when the crime rate is falling, was refuted in the course of research. The study showed that an increase in the number or level of violent crimes does not affect the safety of persons or their fear of walking alone, also people are not more afraid of becoming a victim of violent crimes.

The growth of the population's sense of security is affected by a decline in the number and rate of serious violent crimes, as well as by low media coverage of such crimes. However, an increase in minor violent crimes does not affect people's sense of security negatively. Thus, the population's fear factor does not depend on crime rate level, at least not in chronological terms, but it is more affected by demographic differences, neighbourhood status and coverage in the mass media.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Aastakeskmise rahvastik soo ja vanuserühma järgi 1970-2010. 2011. Eesti Statistikaameti kodulehelt http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0211&ti=AASTAKESKMINE+RAHVASTIK+SOO+JA+VANUSER%DCHMA+J%C4RGI&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2 välja otsitud 29.01.2011

Aebi, M. F., De Cavalray, B. A., Barclay, C., Gruszczynska, B., Harrendorf, S., Heiskanen, S. M., Hysi, V., Jaquier, V., Jehle, J-M., Killias, M., Shostko, O., Smit, P., Dorisdottir, R. European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics, fourth edition 2003-2007. 2010. http://www.europeansourcebook.org/ob285_full.pdf välja otsitud 30.01.2011

Ahven, A., Kommel, K., Markina, A., Rannama, T., Salla, J., Surva, L., Sööt, M-L., Tamm, K., Tuisk, K., Vajakas, K. 2010. Kuriteoohvrite uuring 2009. Kriminaalpoliitika uuringud 14. Tallinn Justiitsministeerium

Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. 2010. Retsidiivsus Eestis. Tallinn Justiitsministeerium

Ahven, A., Tabur, L., Aromaa, K. 2001. Victims of crime in Estonia 1993-2000: research report. Tallinn Siseministeerium

Aimre, I. 2005. Riik, ohuallikad ja inimeste hirmud. Raamatus „Eesti edu hind. Eesti sotsiaalne julgeolek ja rahva turvalisus”: artiklite kogumik. (Koostajad E. Raska ja T. Raitviir). (lk 170-178). Tallinn Eesti Entsüklopeediakirjastus

Aimre, I. 2007. Politseisotsioloogia alused. Tallinn Sisekaitseakadeemia

Assault at the national level, number of police-recorded offences. United Nations Office on Drugs and Crime kodulehelt <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/crimedata.html> välja otsitud 29.01.2011

Average annual population by sex, place of residence and year 1970-2009. 2010. Leedu Statistikaameti kodulehelt

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010201&PLanguage=1&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3235&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> välja otsitud 30.01.2011

Average resident population per year by statistical region, city under state jurisdiction and county. 2004-2009. 2010. Läti Statistikaameti kodulehelt

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IS0140a&ti=IS14.+AVERAGE+RESIDENT+POPULATION+PER+YEAR+BY+STATISTICAL+REGION%2C+CITY+UNDER+STATE+JURISDICTION+AND+COUNTY&path=../DATABASEEN/Iedzoc/Annual%20statistical%20data/04.%20Population/&lang=1> välja otsitud 31.01.2011

Blöbaum, A., Hunecke, M. 2005. Perceived Danger in Urban Public Space: The Impacts of Physical Features and Personal Factors. *Environment and Behavior*, July 2005; vol. 37, 4: pp. 465-486. SAGE journals online andmebaasist

<http://portaal.nlib.ee:2144/content/37/4/465.full.pdf+html> välja otsitud 18.03.2011

Brenninkmeijer, O. 2001. *Internal Security Beyond Borders. Public Insecurity in Europe and the New Challenges to State and Society*. Peter Lang AG, European Academic Publishers, Bern

Bulck, J. 2004. Research Note: the Relationship between Television Fiction and Fear of Crime: An Empirical Comparison of Three Causal Explanations. *European Journal of Communication*. June, vol. 19, 2: pp. 239-248. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2293/content/19/2/239.full.pdf+html> välja otsitud 21.02.2011

Chadee, D., Ditton, J. 2005. Fear of crime and the media: Assessing the lack of relationship. *Crime, Media, Culture*, December 2005; vol. 1, 3: pp. 322-332. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2157/content/1/3/322.full.pdf+html> välja otsitud 16.04.2011

Cops, D. 2010. Socializing into fear: The impact of socializing institutions on adolescents' fear of crime. *Young*, November 2010; vol. 18, 4: pp. 385-402. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2427/content/18/4/385.full.pdf+html> välja otsitud 22.02.2011

Crimes recorded by police. 29.11.2010. Eurostati kodulehelt http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=crim_gen&lang=en välja otsitud 30.01.2011

Data on criminal offences in Lithuania according Criminal Code articles. Articles 99-198. 2004-2009. 2010. Leedu Centre for Crime Prevention in Lithuanian Automated Statistical Information System (ASIS). Leedu kriminaalpreventsiooni kodulehelt <http://www.nplc.lt:8000/asis/> välja otsitud 30.01.2011

Demographic indicators. 2003-2009. U. S. Census Bureau. USA Statistikabüroo kodulehelt <http://www.census.gov/ipc/www/idb/country.php> välja otsitud 02.02.2011

Dijk, van J., Kesteren, van J., Smit, P. 2007. Criminal Victimization in International Perspective, Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS. Netherlands Ministry of security and justice kodulehelt <http://english.wodc.nl/onderzoeksdatabase/icvs-2005-survey.aspx?cp=45&cs=6796> välja otsitud 12.03.2011

Eesti julgeolekupoliitika alused 2010 heakskiitmine. Vastu võetud Riigikogu otsusega 12.05.2010. Välisministeeriumi kodulehelt http://www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010.pdf välja otsitud 15.04.2011

Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015 heakskiitmine. Vastu võetud Riigikogu otsusega 10.06.2008, jõustunud 17.06.2008–RT I 2008, 25, 165

Estimated number and rate (per 100,000 inhabitants) of offenses known to police, by offense, United States, 1960-2009. 2010. Sourcebook of criminal justice statistics. USA Kriminaalstatistika büroo kodulehelt <http://www.albany.edu/sourcebook/pdf/t31062009.pdf> välja otsitud 29.01.2011

Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., Mailley, J. 2011. The Crime Drop and the Security Hypothesis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, February 2011. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2199/content/early/2011/02/10/0022427810391539.full.pdf+html> välja otsitud 14.04.2011

Gray, E., Jackson, J., Farrall, S. 2008. Reassessing the Fear of Crime. *European Journal of Criminology*, July 2008; vol. 5, 3: pp. 363-380. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2193/content/5/3/363.full.pdf+html> välja otsitud 12.04.2011

Harju Maakohtu kohtuotsus Märt Ringmaa süüasjas, 1-06-12187, 23.09.2009, jõustunud 10.02.2010. Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www.kohus.ee/kohtulahendid/temp/1-06-12187.pdf.pdf> välja otsitud 18.01.2011

Harrendorf, S., Heiskanen, M., Malby, S. *International Statistics on Crime and Justice 2010*. Helsingi. Ühinenud Rahvaste narkootikumide ja kuritegevuse vastase võitluse Keskuse kodulehelt http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/International_Statistics_on_Crime_and_Justice.pdf välja otsitud 01.02.2011

Hickey, E. (Editor). 2003. *Encyclopedia of Murder and Violent Crime*. Thousand Oaks SAGE Publications

Homicide Statistics, Criminal Justice and Public Health Sources-Trends (2003-2008). 2010. United Nations Office on Drugs and Crime kodulehelt <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/crimedata.html> välja otsitud 29.01.2011

Incidents and offences. Federal Bureau of Investigation. U.S. Department of Justice. USA Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www2.fbi.gov/ucr/hc2009/incidents.html> välja otsitud 31.01.2011

Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2009. Soome Statistikaameti kodulehelt http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=020_vaerak_tau_101_fi&ti=Kansalaissuus+i%E4

n+ja+sukupuolen+mukaan+maakunnittain+1990+%2D+2009&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&multilang=fi välja otsitud 31.01.2011

Karistusseadustik. Vastu võetud Riigikogu seadusega 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002–RT I 2002, 44, 284... RT I, 09.12.2010, 1

Klopets, U., Leps, A., Tamm, K., Salla, J., Surva, L. 2010. Vägivallakuritegevus. Raamatus „Kuritegevus Eestis 2009” (Koostajad A. Ahven, J. Jakobson, U. Klopets, A. Kruusement, A. Leps, H. Rennik, J. Salla, L. Surva, M-L. Sööt, K. Tamm). (lk 25-41). Tallinn Justiitsministeerium

Krikk, M. 2007. Eesti kriminaalpolitsei 1920-1940. Tallinn Olion

Kriminaalmenetluse seadustik. Vastu võetud Riigikogu seadusega 12.02.2003, jõustunud 01.07.2004–RT I 2003, 83, 558... RT I, 21.12.2010, 1

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine. Vastu võetud Riigikogu otsusega 09.06.2010, jõustunud 16.06.2010–RT III 2010, 26, 51. Riigi Teataja kodulehelt <https://www.riigiteataja.ee/akt/13329831> välja otsitud 13.01.2011

Kääriäinen, J., Siren, R. 2011. Trust in the police, generalized trust and reporting crime. European Journal of Criminology, January 2011; vol. 8, 1: pp. 65-81. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2119/content/8/1/65.full.pdf+html> välja otsitud 16.03.2011

Lagerspetz, M. 2005. Kodanikeühiskond ja turvalisus. Raamatus „Eesti edu hind. Eesti sotsiaalne julgeolek ja rahva turvalisus”: artiklite kogumik. (Koostajad E. Raska ja T. Raitviir). (lk 179-186). Tallinn Eesti Entsüklopeediakirjastus

Lehti, M. 1998. Tahtlikud tapmised Eestis 1990ndatel aastatel [Viron henkirikollisuus 1990-luvulla]. Tõlge eesti keelde: (Originaal on publitseeritud Hakapaino Oy, Helsinki, 1997)

Leps, A. 1991. Kuritegevus Eestis. Tartu

Liiv, M-L. 2007. Kuritegevus Eestis 2006. Tallinn Justiitsministeerium

Number of recorded crimes. Läti Statistikaameti kodulehelt

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=SK0010a&ti=SK01.+NUMBER+OF+RECORDED+CRIMES+++&path=../DATABASEEN/Iedzsoc/Annual%20statistical%20data/13.%20Public%20order%20and%20justice/&lang=1> välja otsitud 01.02.2011

Ohvriuuring Eestis (2004. aasta ohvriuuring Eestis): põhitulemused ja järeldused. 2005

Tallinn. Tartu Ülikooli Õigusinstituut, Justiitsministeerium ja Siseministeerium.

Justiitsministeeriumi kodulehelt

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52474/1.+Rahvusvaheline+kuriteoohvrite+uuring+Eestis+2004.pdf> välja otsitud 15.03.2011

Politsei-ja Piirivalveamet. Registreeritud tänavakuriteod registreerimisaja järgi. Avaldamata aruanne 15.02.2011

Population in counties and municipalities by age and sex, 2010. 2011. Leedu Statistikaameti kodulehelt <http://www.stat.gov.lt/en/pages/view/?id=371> välja otsitud 27.01.2011

Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar. Eesti Statistikaameti kodulehelt [http://pub.stat.ee/px-](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV021&ti=RAHVASTIK+SOO+JA+VANUSER%DCHMA+J%C4RGI%2C+1%2E+JAANUAR&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2)

[web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV021&ti=RAHVASTIK+SOO+JA+VANUSER%DCHMA+J%C4RGI%2C+1%2E+JAANUAR&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV021&ti=RAHVASTIK+SOO+JA+VANUSER%DCHMA+J%C4RGI%2C+1%2E+JAANUAR&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2) välja otsitud 22.03.2011

Raitviir, T. 2005. Analüüsi lähtekohad ja põhimõisted. Raamatus „Eesti edu hind. Eesti sotsiaalne julgeolek ja rahva turvalisus”: artiklite kogumik. (Koostajad E. Raska ja T. Raitviir). (lk 13-30). Tallinn Eesti Entsüklopeediakirjastus

Rape at the national level, number of police recorded offences. 2010. Sexual violence 2003-2008. Crime and criminal justice statistics. United Nations on Drugs and Crime kodulehelt <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/crimedata.html> välja otsitud 02.02.2011

Raska, E. 1994. Eesti Riigikaitse Akadeemia toimetised, 2: kuritegevus ja kriminaalpreventsioon Eestis: (Taustad. Hetkeseis. Perspektiivid): artiklite kogumik. (lk 60-69). Tallinn Eesti Riigikaitse Akadeemia

Raus, T., Timmusk, L. 2005. Kuritegevust mõjutavad sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid. Tallinn Justiitsministeerium

Registered criminal offences. Statistikos departamentas. Leedu Statistikaameti kodulehelt <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3170102&PLanguage=1&TableStyle=&Buttons=&PXSID=4540&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> välja otsitud 01.02.2011

Registreeritud kuriteod 2003-2010. 2011. Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www.just.ee/53171> välja otsitud 26.01.2011

Registreeritud kuriteod maakondades ning peamiste liikide lõikes kohalikes omavalitsustes 2007-2010. Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www.just.ee/53171> välja otsitud 22.03.2011

Renauer, B., C. 2007. Reducing Fear of Crime: Citizen, Police or Government Responsibility? Police Quarterly, March; vol. 10, 1: pp. 41-62. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2129/content/10/1/41.full.pdf+html> välja otsitud 16.02.2011

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus Jüri Liimi süüasjas, 3-1-1-7-07, 21.05.2007. Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222500848> välja otsitud 26.03.2011

Rikokset ja niiden selvittäminen vuodesta 1980. 2010. Soome Statistikaameti kodulehelt http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=020_polrik_tau_102_fi&ti=Rikokset+ja+niiden+selvitt%E4minen+vuodesta+1980&path=../Database/StatFin/oik/polrik/&lang=3&multilang=fi välja otsitud 31.01.2011

Rikokset kuukausittain 2010. 2011. Soome Statistikaameti kodulehelt
http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=004_polrik_tau_108_fi&ti=Rikokset+kuukausittain+2010&path=../Database/StatFin/oik/polrik/&lang=3&multilang=fi välja otsitud 31.01.2011

Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. 2002. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn Kirjastus Juura

Salla, J., Surva, L., Sööt, M-L. 2010. Kuritegevus Eestis 2009. aastal–kokkuvõte. Raamatus „Kuritegevus Eestis 2009” (Koostajad A. Ahven, J. Jakobson, U. Klopets, A. Kruusement, A. Leps, H. Rennik, J. Salla, L. Surva, M-L. Sööt, K. Tamm). (lk 7-22). Tallinn Justiitsministeerium

Salla, J., Tammiste, B. 2009. Vägivallakuritegevus. Raamatus „Kuritegevus Eestis 2008” (Koostaja J. Salla). (lk 23-32). Tallinn Justiitsministeerium

Siseministeeriumi Valitsemisala arengukava aastateks 2009-2012. Siseministeeriumi kodulehelt <http://www.siseministeerium.ee/17410/> välja otsitud 11.01.2011

Sootak, J. 1998. Veritasust kriminaalteraapiani: käsitlusi kriminaalõiguse ajaloost. Tallinn Kirjastus Juura

Sootak, J. 2003. Isikuvastased süüteod. Tallinn Kirjastus Juura

Sootak, J., Pikamäe, P. 2009. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura

Statistical information on the crime level in the territory of Lithuania, Latvia and Estonia January-December 2009. 2010. The Information Centre of the Ministry of the Interior of the Republic of Latvia kodulehelt http://www.ic.iem.gov.lv/files/lv_ee_lt/stat_2009_1_12_en.pdf välja otsitud 01.02.2011

Statistical information on the crime level in the territory of Lithuania, Latvia and Estonia January-December 2010. 2011. The Information Centre of the Ministry of the Interior of the

Republic of Latvia kodulehelt http://www.ic.iem.gov.lv/files/lv_ee_lt/stat_2010_1_12_en.pdf
välja otsitud 01.02.2011

Tallinna elanikkonna turvatunde uuring. Aruanne 2006. Tallinn Faktum ja Ariko

Tavares, C., Thomas, G. 2010. Crime and criminal justice issue nr 58/2010. Eurostati kodulehelt http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-058/EN/KS-SF-10-058-EN.PDF välja otsitud 31.01.2011

Thorson, E. 2006. Print News and Health Psychology: Some Observations. Journal of Health Psychology, March, vol. 11, 2: pp. 175-182. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2426/content/11/2/175.full.pdf+html> välja otsitud 18.02.2011

Total population. Eurostati kodulehelt

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?jsessionid=9ea7974b30e9faf3be8b0de14f2da003b00b0d697ee7.e34SbxiOchiKc40LbNmLahiKb3uRe0?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00001> välja otsitud 28.01.2011

Usaldusväärus (Politsei usaldusväärus 2005-2011). Turu-uuringute AS. Politsei-ja Piirivalveameti kodulehelt <http://www.politsei.ee/dotAsset/153305.pdf> välja otsitud 10.03.2011

Violence. Health topics. World Health Organization kodulehelt

<http://www.who.int/topics/violence/en/> välja otsitud 12.01.2011

Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014 ja selle rakendusplaani aastateks 2010–2014 heakskiitmine. Vastu võetud Vabariigi Valitsuse korraldusega 01.04.2010 nr 117, jõustunud 01.04.2010-RTL 2010, 18, 324. Justiitsministeeriumi kodulehelt <http://www.just.ee/49973> välja otsitud 11.01.2011

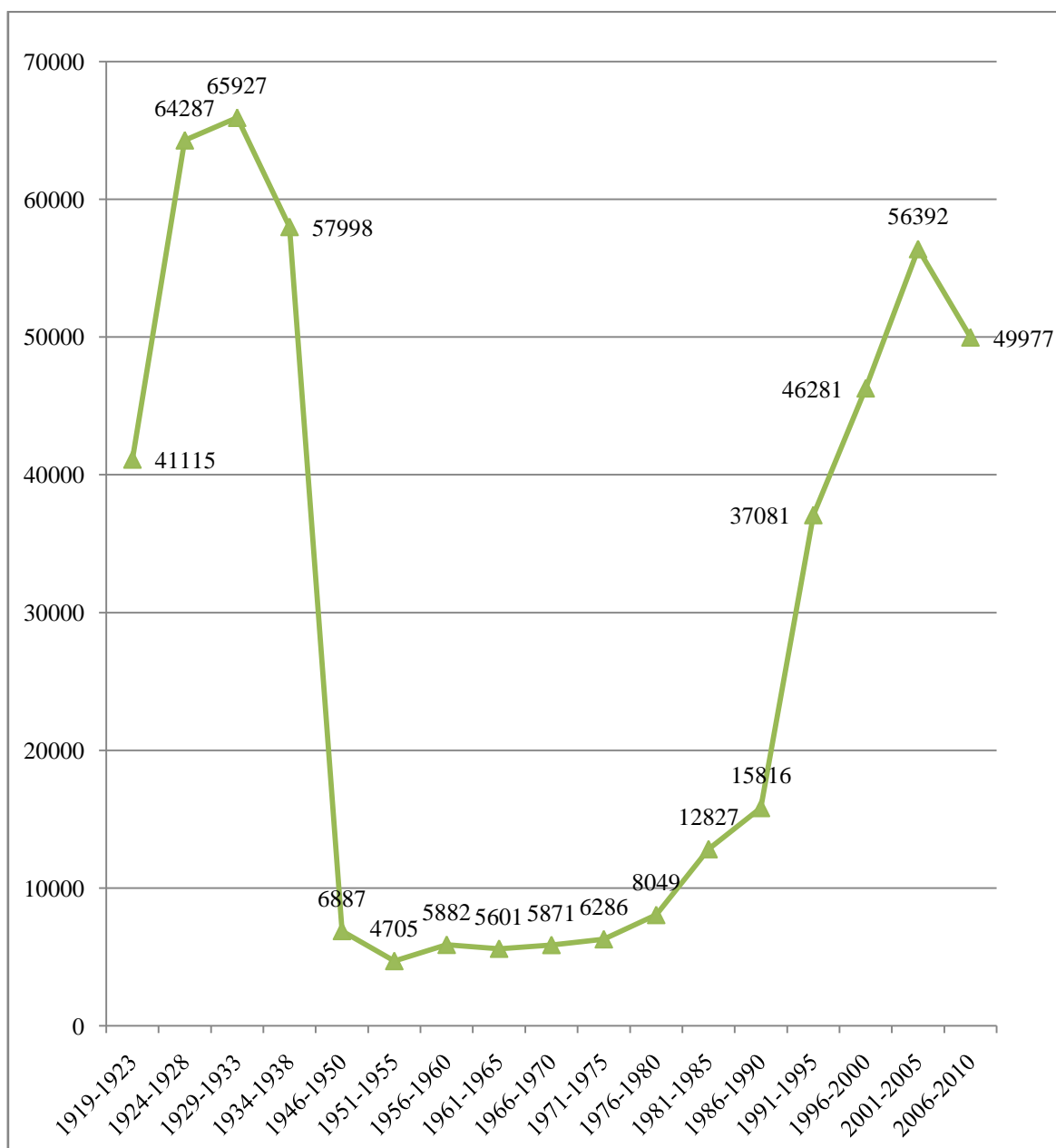
Wyant, B. R. 2008. Multilevel Impacts of Perceived Incivilities and Perceptions of Crime Risk on Fear of Crime: Isolating Endogenous Impacts. Journal of Research in Crime and Delinquency, February; vol. 45, 1: pp. 39-64. SAGE journals online andmebaasist <http://portaal.nlib.ee:2118/content/45/1/39.full.pdf+html> välja otsitud 14.04.2011

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Kuritegevuse tase Nõukogude Liidus 100 000 elaniku kohta aastatel 1981-1990.....	18
Tabel 2. I astme ja isikuvastaste süütegude arv ning osakaal vägivallakuritegudest Eestis aastatel 2003-2010.....	22
Tabel 3. Avalikus kohas toimepandud vägivallakuriteod Eestis aastatel 2003-2010.....	25
Tabel 4. Vägivallasüüted Euroopa riikides aastatel 2003-2008	32
Tabel 5. Tapmiste tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010	33
Tabel 6. Tahtlike tapmiste osakaal (%) registreeritud kuritegudest Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010.....	34
Tabel 7. Kuriteohvriks langemise üldtase ja ohvrite osakaal kuriteoliigiti Eestis aastatel 1999-2008.....	46
Tabel 8. Kuriteohvriks langemise tase Euroopa riikides ja USA-s (2004/2005)	52
Tabel 9. Kuriteost teavitamise protsent Euroopa riikides ja USA-s ning rahulolu politseiga kui teavitati (2004/2005)	53
Tabel 10. Pimedal ajal oma elurajoonis väljas üksi end turvaliselt tundvate inimeste osakaal Euroopa riikides ja USA-s.....	54
Tabel 11. Vägivallakuritegevus Eestis ning elanike hinnangud oma turvatunde mõjuritele aastatel 2003 ja 2008	59
Joonis 1. Registreeritud kuritegude keskmine arv 100 000 elaniku kohta Eestis 1919-2010 ..	17
Joonis 2. Tapmiste tase Nõukogude Liidu regioonides aastatel 1979-1988.....	19
Joonis 3. Vägivallakuritegevuse tase Eestis aastatel 2003-2010.....	20
Joonis 4. Vägivallakuritegude jaotumine kuriteoliigiti Eestis 2003. aastal.....	23
Joonis 5. Vägivallakuritegude jaotumine kuriteoliigiti Eestis 2010. aastal.....	24
Joonis 6. Avalikus kohas toimepandud vägivallakuriteod kuriteoliigiti Eestis 2003. aastal....	27
Joonis 7. Avalikus kohas toimepandud vägivallakuriteod kuriteoliigiti Eestis 2010. aastal....	28
Joonis 8. Raske kehavigastuse tahtlik tekitamine Baltimaades 100 000 elaniku kohta aastatel 2003-2010.....	35
Joonis 9. Röövimiste tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s	36
Joonis 10. End turvaliselt tundvate elanike protsent Eestis aastatel 1992-2008	50

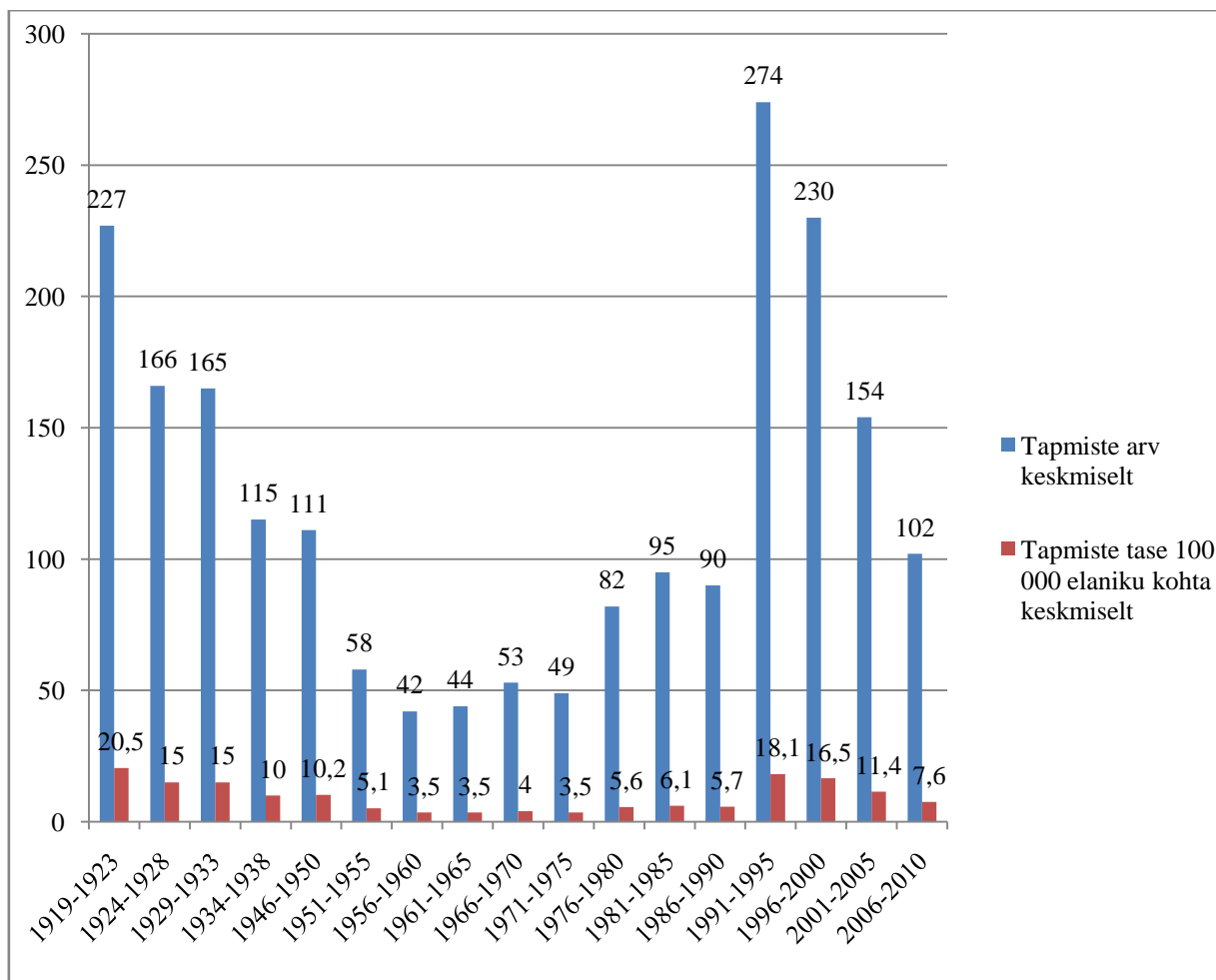
LISAD

LISA 1. Registreeritud kuriteod Eestis aastatel 1919-2010

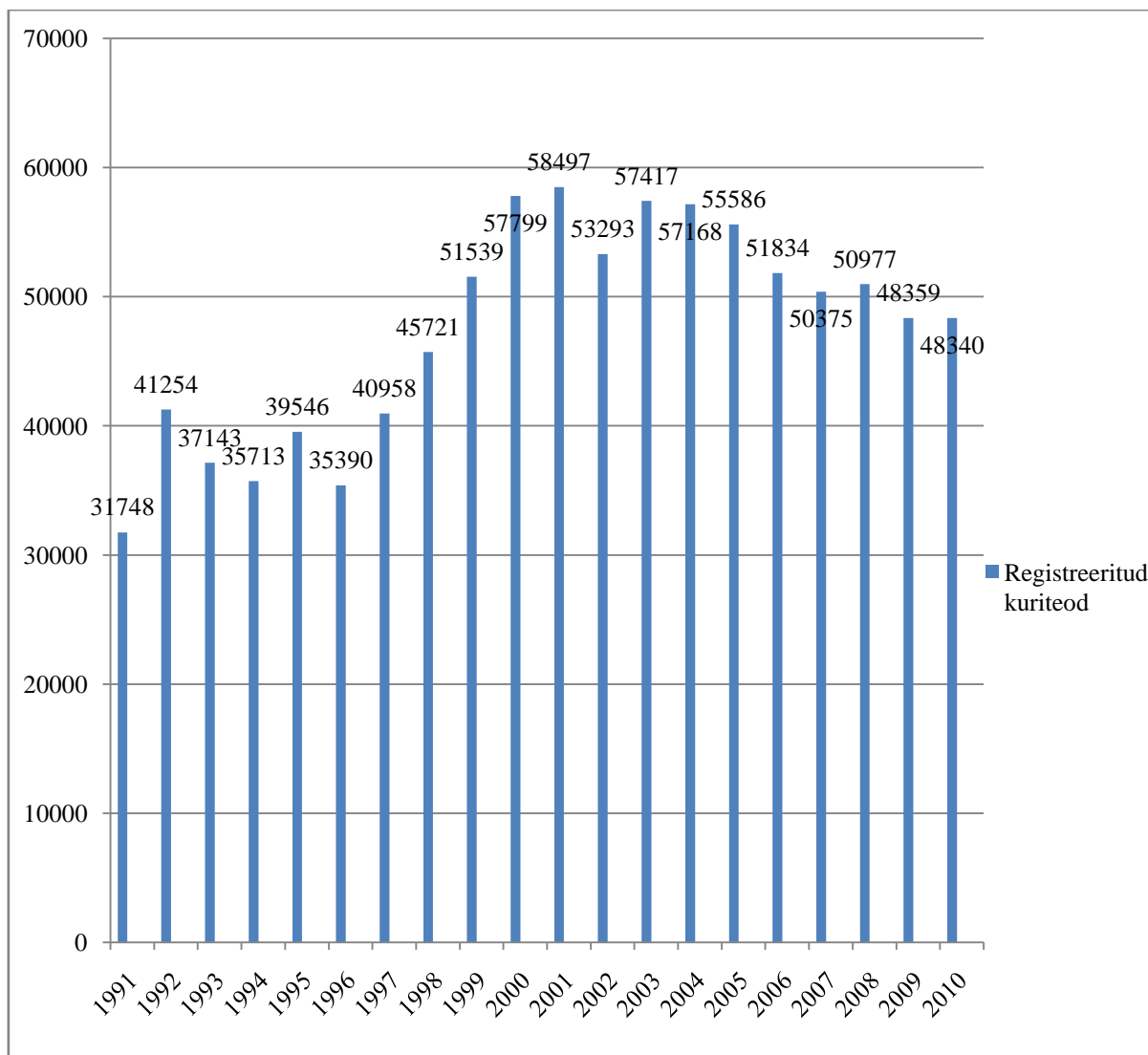
(Allikad: Aastakeskmine...2011; Leps 1991: 43,56; Rahvastik...2011; Raus ja Timmusk 2005:15; Registreeritud...2011; Saar jt. 2002:285; autori koostatud)

LISA 2. Tahtlike tapmiste arv ja tase Eestis aastatel 1919-2010

(Allikad: Aastakeskmine...2011; Krikk 2007:11-12; Leps 1991:49,59,61; Rahvastik...2011; Raus ja Timmusk 2005:15; Registreeritud...2011; Saar jt. 2002: 292; autori koostatud)

LISA 3. Registreeritud kuriteod Eestis aastatel 1991-2010

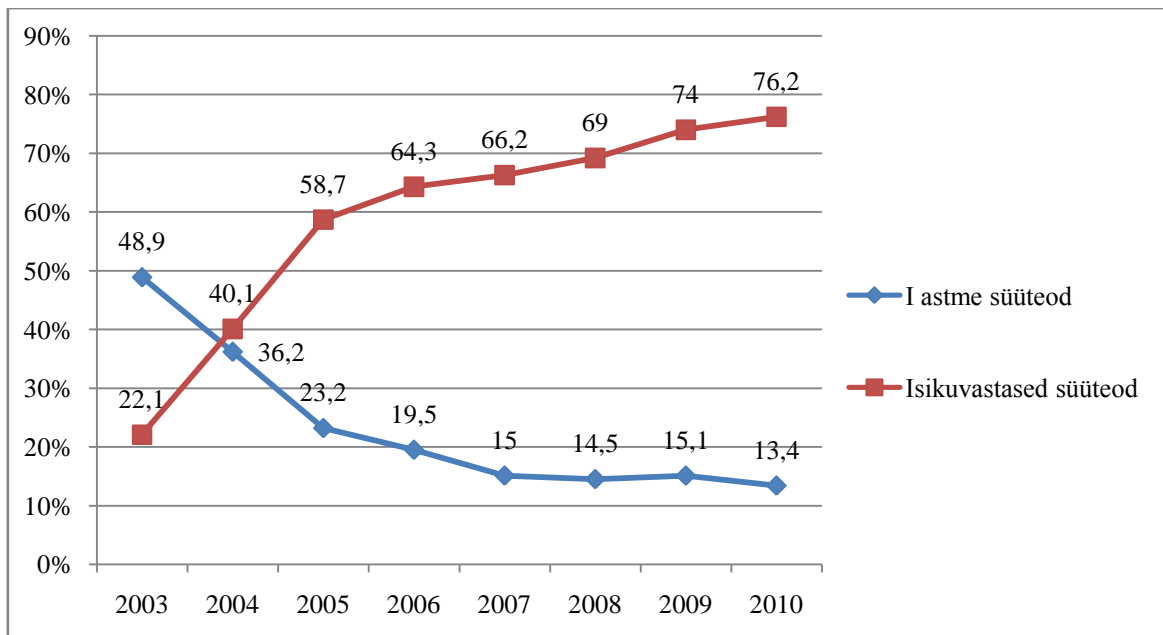
(Allikad: Raus ja Timmusk 2005:15; Registreeritud...2011; Saar jt. 2002:285; autori koostatud)

LISA 4. Vägivallakuritegude arv ja jaotumine kuriteoliigiti Eestis aastatel 2003-2010

Karistusseadustiku §	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
§-d 113-114	188	127	156	119	110	104	95	84
§ 118	428	327	132	141	145	140	106	103
§ 120	209	219	359	444	549	512	442	451
§ 121	118	1329	3456	3700	4570	5174	4518	4320
§-d 122-124	45	110	132	101	109	96	78	70
§-d 133-136	41	44	58	46	59	62	45	45
§-d 141-146	202	487	360	302	203	268	254	178
§ 200	1927	1677	1326	1005	887	909	726	599
§ 263	2255	1970	1724	1486	1906	1688	1040	775
§ 274	159	181	218	207	225	246	188	258

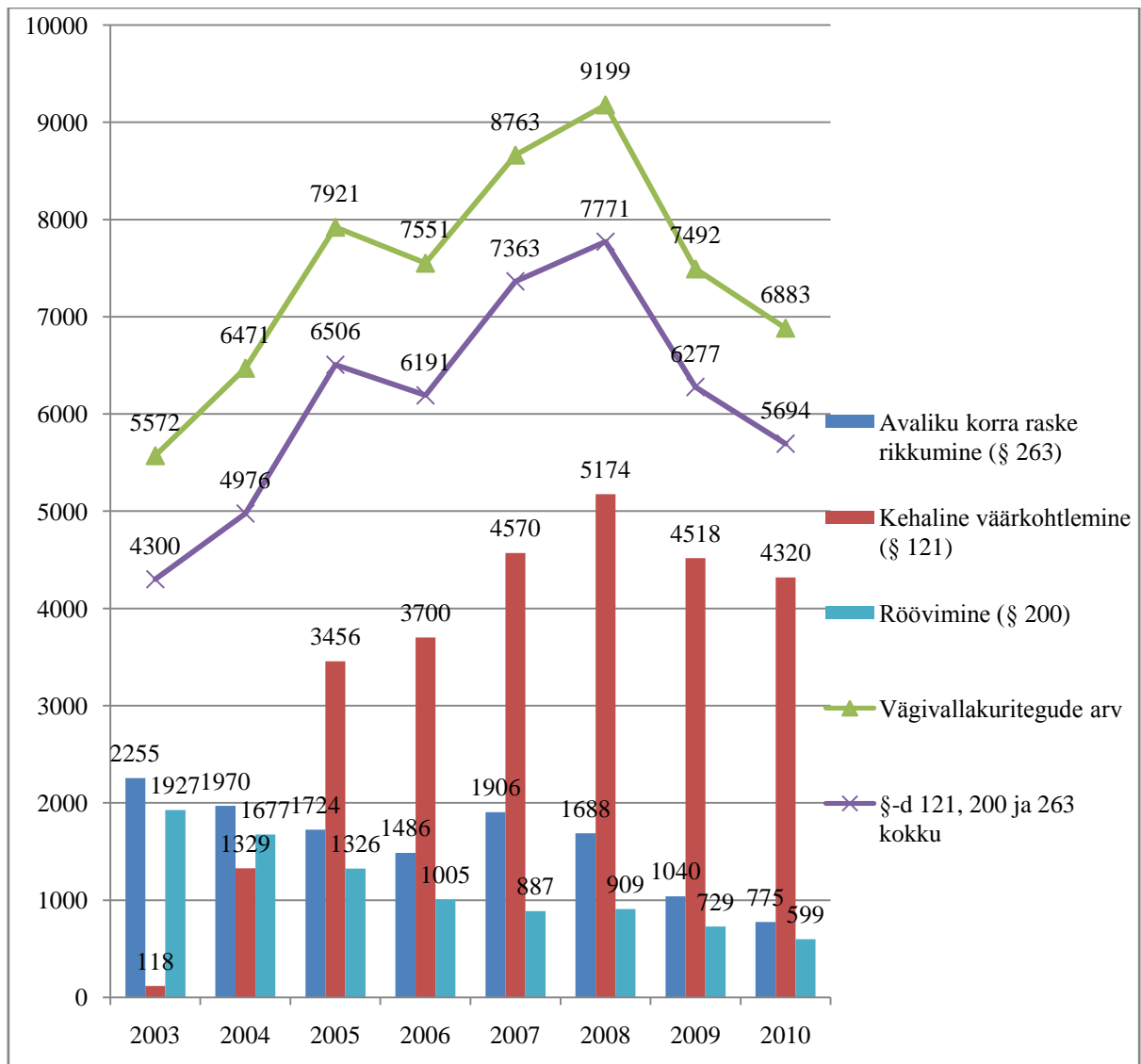
(Allikad: Registreeritud...2011; autori koostatud)

LISA 5. I astme ning isikuvastaste süütegude osakaal registreeritud vägivallakuritegudest Eestis aastatel 2003-2010

(Allikas: autori koostatud)

LISA 6. Röövimise, kehalise väärkohtlemise ja avaliku korra raske rikkumise dünaamika muutused Eesti vägivallakuritegevuses aastatel 2003-2010

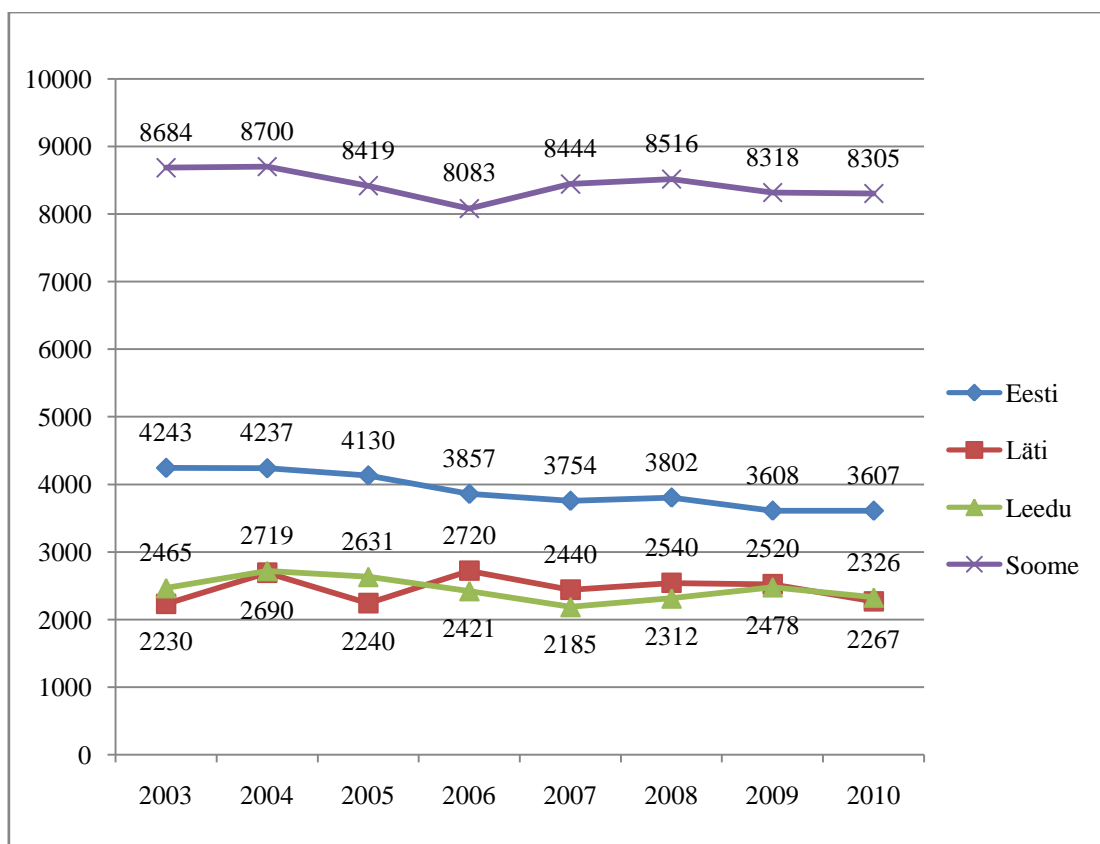
(Allikad: Registreeritud...2011; Salla ja Tammiste 2009:26; autori koostatud)

LISA 7. Registreeritud kuritegude arv Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	57417	57168	55586	51834	50375	50977	48359	48340
Läti	51773	62173	51435	62328	55620	57475	56748	51108
Leedu	79072	84136	82074	75674	67990	78060	83203	77669
Soome	443481	445465	432302	416131	435824	440711	431598	431959
Rootsi	1255371	1248743	1241843	1224958	1306324	1377954	-	-
Inglismaa ja Wales	6013759	5637511	5555172	5427558	4951173	4702468	-	-
Saksamaa	6572135	6633156	6391715	6304223	6284661	6114128	-	-
USA	11826538	11679474	11565444	11401611	11251818	11149927	-	-

(Allikad: Crimes...2010; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2010; Statistical...2011; autori koostatud)

LISA 8. Registreeritud kuriteod Balti riikides ja Soomes 100 000 elaniku kohta aastatel 2003-2010

(Allikad: Aastakeskmine...2011; Average annual...2010; Average resident...2010; Kansalaisuus...2010; Number...2010; Rahvastik...2011; Registered...2010; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2011; autori koostatud)

LISA 9. Tapmiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta Euroopas ja USA-s aastatel 2003-2010

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Keskmine tase
Eesti	147	91	113	91	93	84	95	84	6,3 (2010)
Läti	220	199	127	148	117	119	110	83	3,7 (2010)
Leedu	-	403	442	329	306	333	284	245	7,4 (2010)
Soome	103	144	113	111	128	132	113	112	2,1 (2010)
Rootsi	83	109	81	93	114	82	-	-	0,9 (2008)
Inglismaa ja Wales	904	868	764	758	774	662	-	-	1,2 (2008)
Saksamaa	820	809	804	727	692	565	-	-	0,7 (2008)
USA	16528	16148	16740	17318	17157	16442	15241	-	5,0 (2009)

(Allikad: Data...2010; Demographic...2011; Estimated...2010; Number...2010;

Rahvastik...2011; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2011;

Tavares & Thomas 2010:7; autori koostatud)

LISA 10. Raske kehavigastuse tahtlike tekitamiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Keskmine
Eesti	428	327	132	141	145	140	106	103	7,7 (2010)
Läti	354	381	336	231	241	268	188	181	8,1 (2010)
Leedu	543	454	407	340	287	251	196	213	6,4(2010)
Soome	28862	29806	30481	30885	34634	34803	32894	32936	633 (2010)
Rootsi	65177	67089	72645	77019	82262	84566	-	-	935 (2008)
Inglismaa ja Wales	455514	513173	541455	504718	450478	419101	-	-	785 (2008)
Saksamaa	455727	474575	494329	510775	523283	518499	-	-	632 (2008)
USA	589030	847381	862220	874048	865804	842124	806134	-	263 (2009)

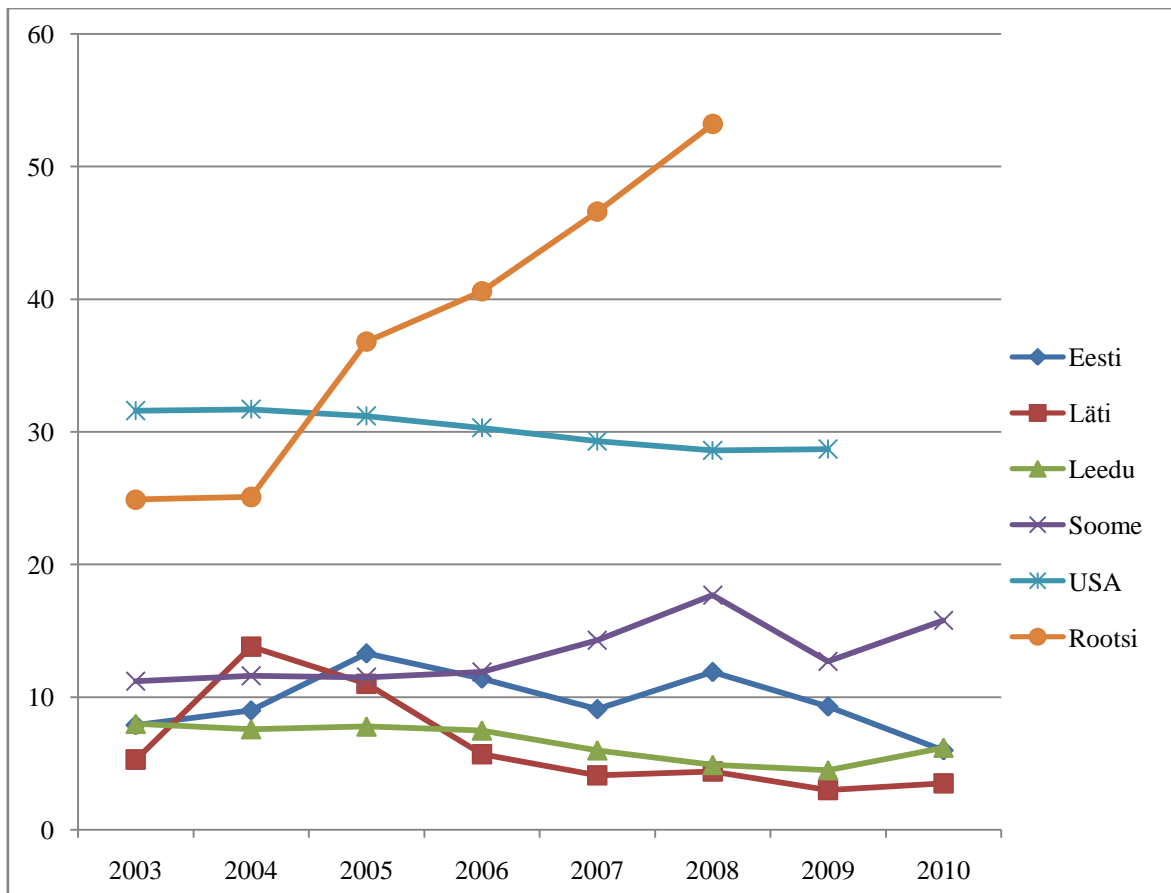
(Allikad: Aastakeskmine...2011; Assault...2010; Average annual...2010; Average resident...2010; Demographic...2011; Estimated...2010; Kansalaisuus...2010; Number...2010; Rahvastik...2011; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011, Statistical...2010; Statistical...2011; Tavares & Thomas 2010:9; autori koostatud)

LISA 11. Registreeritud vägistamised Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Eesti	107	121	179	153	122	160	124	81
Läti	123	319	251	129	93	100	69	79
Leedu	278	260	265	253	200	164	149	208
Soome	573	595	593	613	739	915	660	822
Rootsi	2235	2261	3333	3703	4269	4901	-	-
Saksamaa	8766	8831	8133	8118	7511	7292	-	-
Inglismaa ja Wales	13272	14013	14443	13774	12637	13093	-	-
USA	93883	95089	94347	42757	90427	89000	88097	-

(Allikad: Estimated...2010; Rape...2010; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2010; Statistical...2011; autori koostatud)

LISA 12. Vägistamiste tase 100 000 elaniku kohta Euroopa riikides ja USA-s aastatel 2003-2010

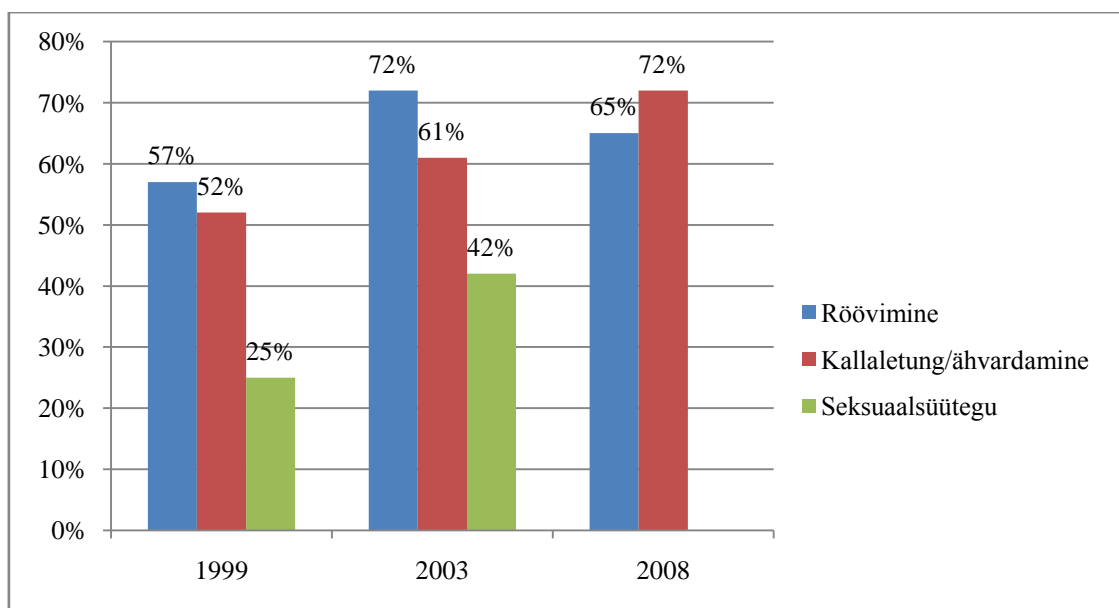
(Allikad: Aastakeskmine...2011; Average annual...2010; Average resident...2010; Demographic...2011; Estimated...2010; Kansalaisuus...2010; Rahvastik...2011; Rape...2010; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011; Statistical...2010; Statistical...2011; autori koostatud)

LISA 13. Röövimiste arv ja tase 100 000 elaniku kohta Euroopas ja USA-s aastatel 2003-2010

Riik	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Keskmine
Eesti	1927	1677	1326	1005	887	909	726	599	45 (2010)
Läti	2503	2467	2163	2248	1468	1441	1516	1072	47 (2010)
Leedu	4919	5323	5206	4343	3802	3452	3363	2727	81 (2010)
Soome	2045	2017	1814	1700	1784	1696	1640	1531	29 (2010)
Rootsi	8575	8590	9398	8584	8673	8909	-	-	97 (2008)
Saksamaa	59782	59732	54841	53646	53949	49913	-	-	61 (2008)
Inglismaa ja Wales	103736	91010	98198	101376	84748	80116	-	-	150 (2008)
USA	414235	401470	417430	449803	447155	443574	408217	-	133 (2009)

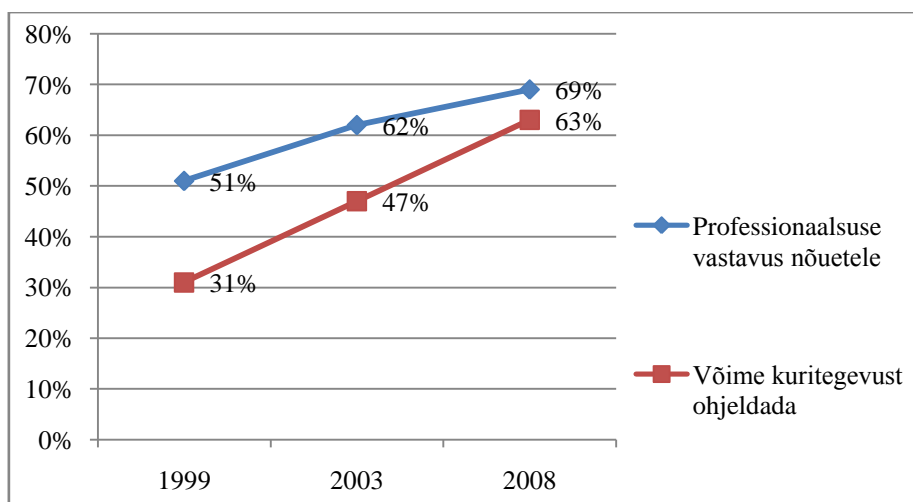
(Allikad: Aastakeskmine...2011; Average annual...2010; Average resident...2010; Demographic...2011; Estimated...2010; Kansalaisuus...2010; Rahvastik...2011; Registreeritud...2011; Rikokset...2010; Rikokset...2011, Statistical...2010; Statistical...2011; Tavares & Thomas 2010:9; Total...2010; autori koostatud)

LISA 14. Politseid kuriteost teavitanute rahulolematuse protsent kuriteoliigiti

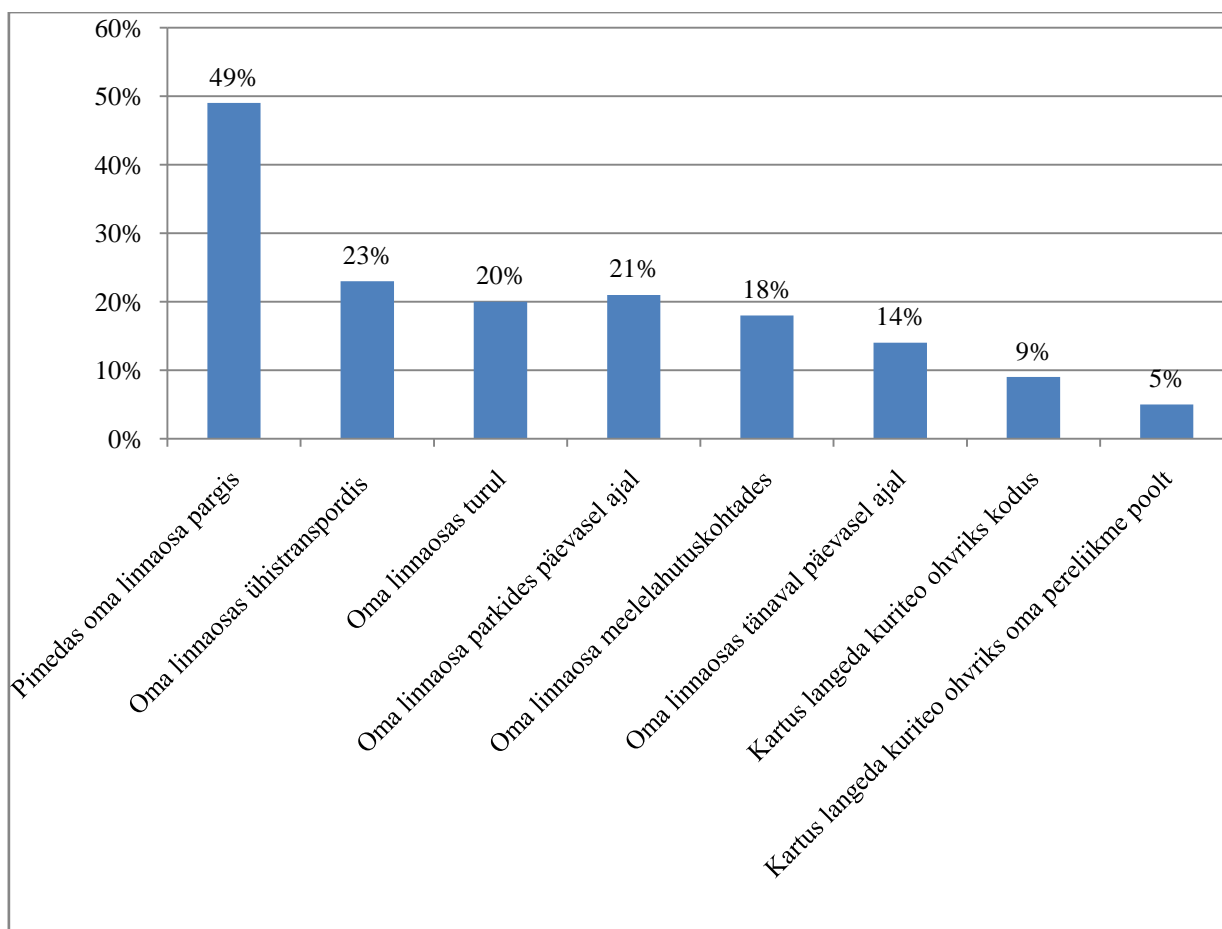
(Allikad: Ahven jt. 2010:68; Ohvriuuring 2005:40; autori koostatud)

LISA 15. Eesti elanike positiivsed hinnangud politsei professionaalsuse tasemele ning suutlikkusele ohjeldada kuritegevust aastatel 1999-2008

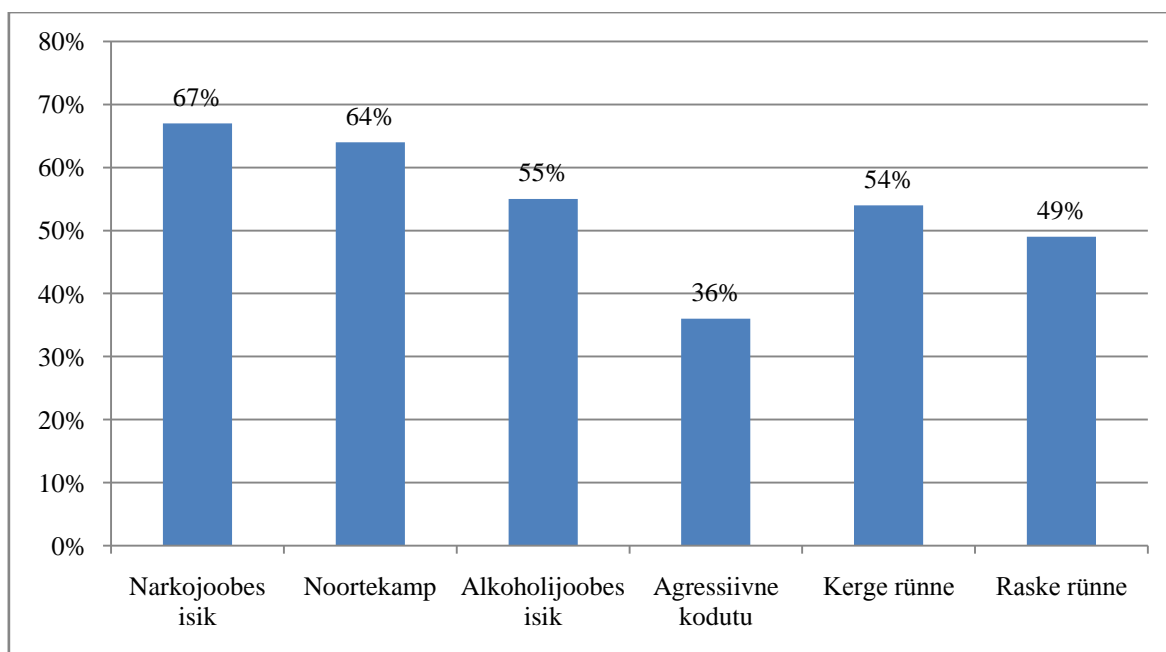
(Allikad: Ahven jt. 2010:72; autori koostatud)

LISA 16. Tallinna linna elanike kartus langeda kuritegevuse ohvriks avalikus kohas 2006. aastal

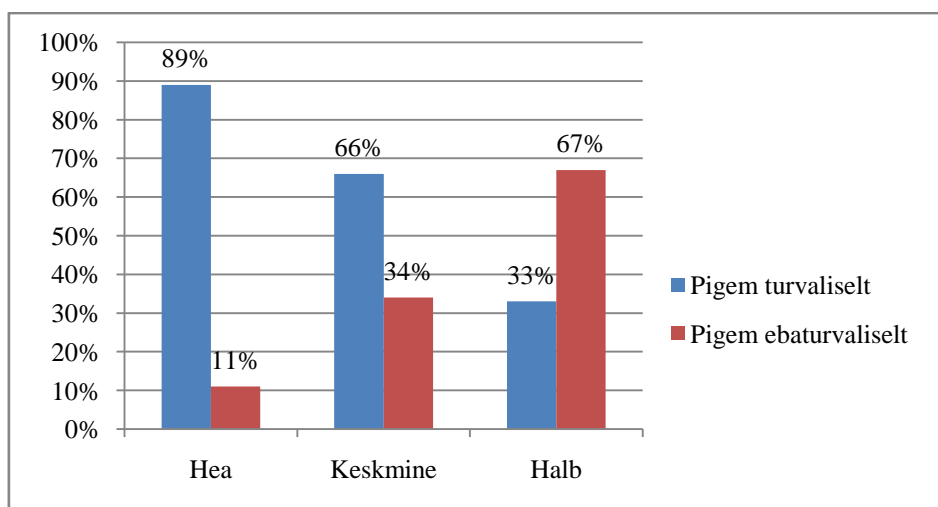
(Allikad: Tallinna...2006:13-20; autori koostatud)

LISA 17. Tallinna linna elanike kartus sattuda avalikus kohas tülitamise või rünnaku ohvriks 2006. aastal

(Allikad: Tallinna...2006:22-27; autori koostatud)

LISA 18. Eesti elanike hinnangud 2008. aastal oma kodukoha turvalisusele selle järgi, kas inimene tunneb end pimedal kodutänaval üksi pigem kindlalt või ebakindlalt

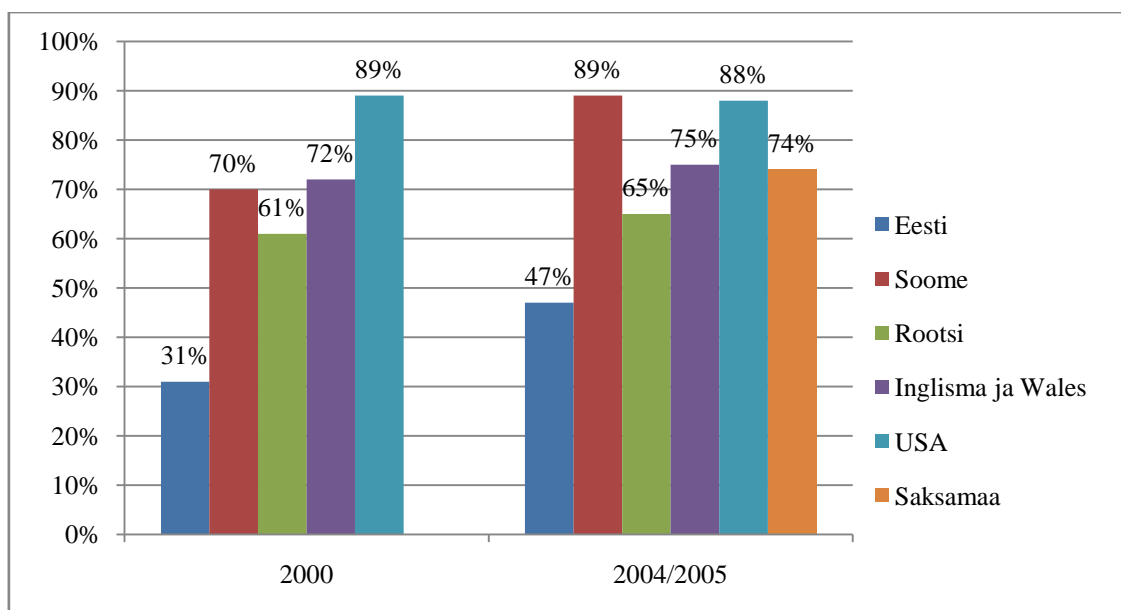
(Allikas: Ahven jt. 2010:87)

LISA 19. Rahvusvahelise kuriteoohvriuringu andmetel elanike rahulolematuse põhjused politseiga kuriteoliigiti (2004/2005)

Rahulolematuse põhjus	Röövimine	Seksuaalrünne	Kallaletung/ähvardus
- ei tegeleud piisavalt	68%	63%	71%
- ei olnud asjast huvitatud	56%	60%	56%
- ei leidnud süüdlast	56%	58%	42%
- ei leidnud kaupa	36%	-	-
- ei andnud informatsiooni	40%	49%	37%
- oli ebaviisakas	29%	34%	25%
- oli aeglane või ei tulnud kohale	25%	23%	29%
- muu	26%	44%	29%

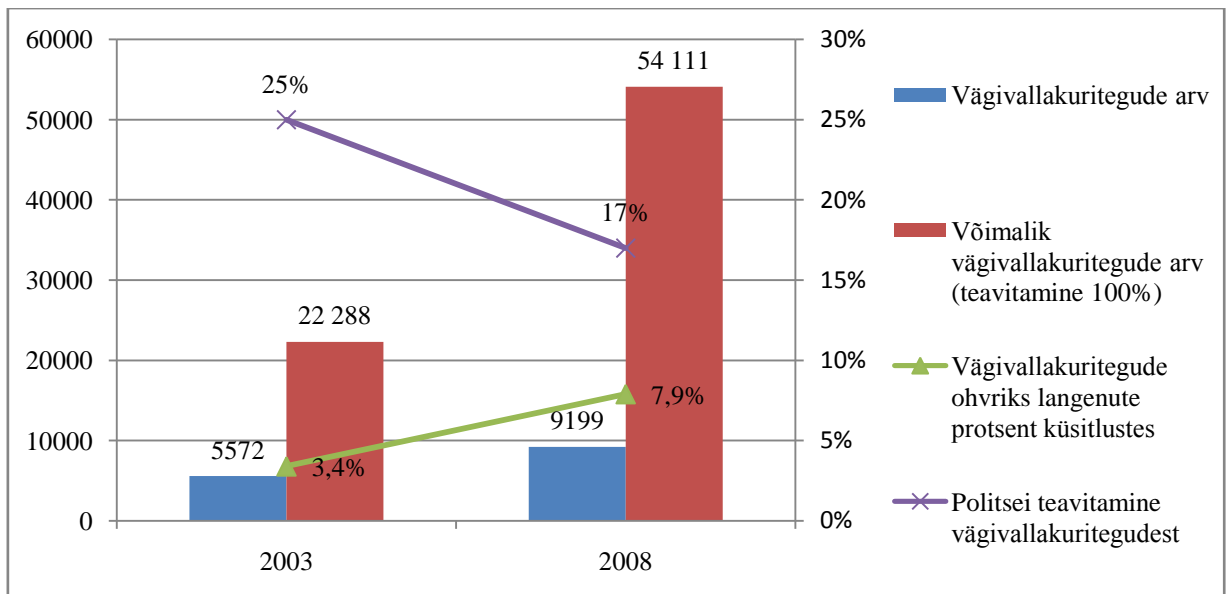
(Allikad: Dijk „et al” 2007:118; autori koostatud)

LISA 20. Hinnang politseile suutlikkusele ohjeldada kuritegevust vastanute kodupiirkonnas aastatel 2000 ja 2004/2005

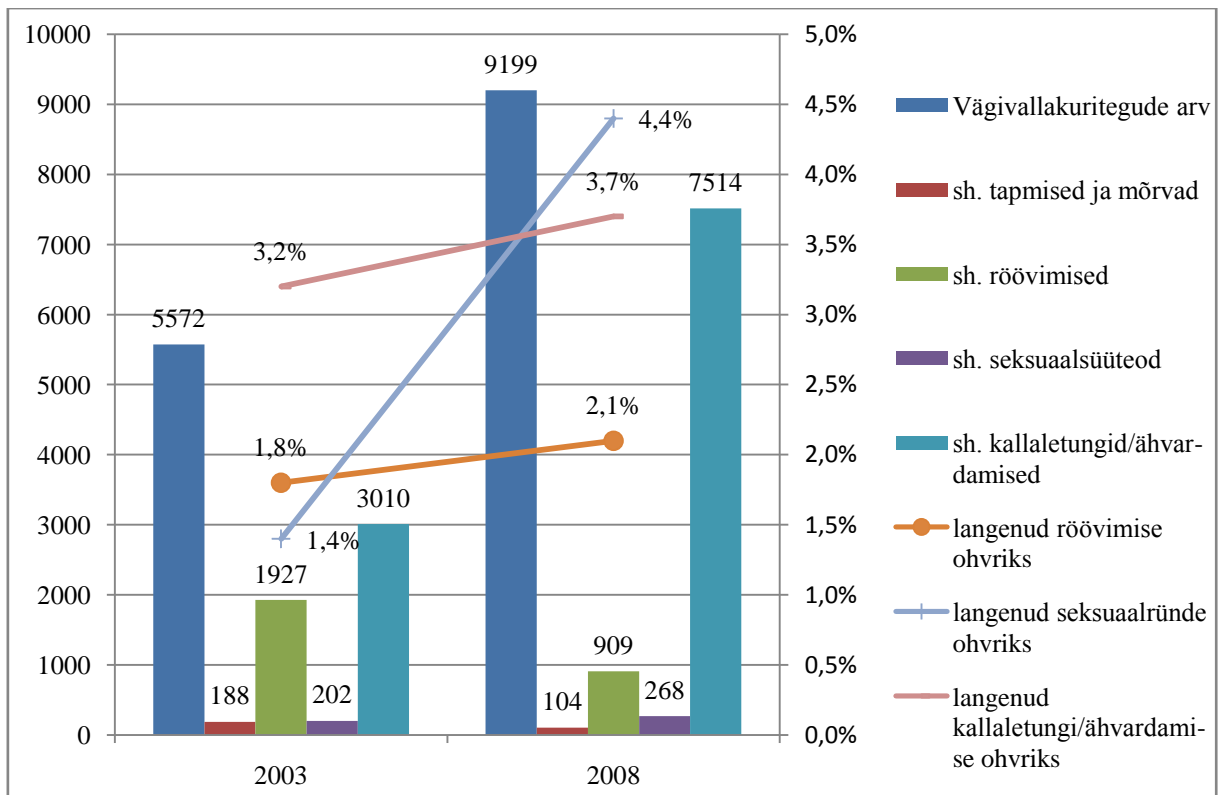
(Allikad: Ahven jt. 2010:69-70; Dijk „et al” 2007:274; Ohvriuuring 2005:63-64; autori koostatud)

LISA 21. Oletatav vägivalakuritegude arv lähtuvalt registreeritud süütegudest, kui politsei teavitamine oleks 100%

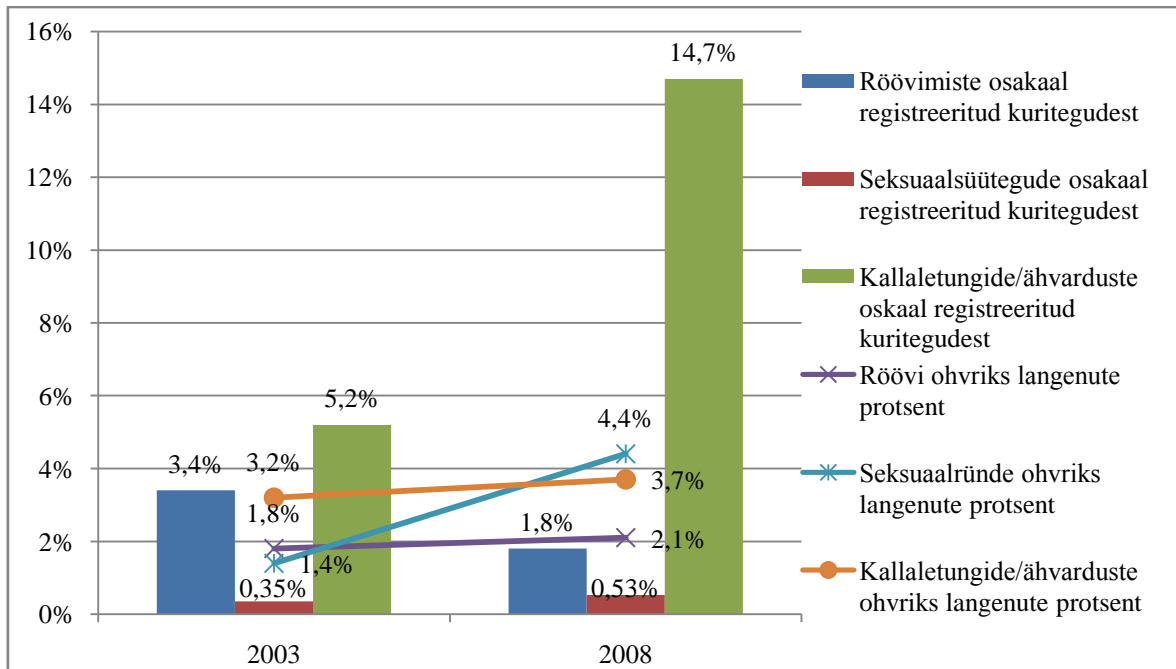
(Allikad: Aastakeskmine...2011; Ahven jt. 2010:40; Ohvriuring 2005:22; autori koostatud)

LISA 22. Vägivallakuritegude dünaamika ja ohvriks langemine kuriteoliigiti Eestis aastatel 2003 ja 2008

(Allikad: Ahven jt. 2010:8; Ohvriuring 2005:27; Registreeritud...2011; autori koostatud)

LISA 23. Registreeritud röövimiste, seksuaalsüütegude ja kallaletungide/ähvarduste osakaal kuritegudest Eestis ning ohvriks langemine neis kuriteoliikides aastatel 2003 ja 2008

(Allikad: Aastakeskmise...2011; Ahven jt. 2010:8; Ohvriuuring 2005:27; Registreeritud...2011; autori koostatud)